CENTRUM
OBČANSKÉHO
VZDĚLÁVÁNÍ

ANALÝZA OBČANSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH

Centrum občanského vzdělávání, Brno, 2010

ANALÝZA OBČANSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH

Autorský kolektiv:

Prof. PhDr. Vladimír Smékal, CSc.
Bc. et Bc. Tomáš Protivínský
Mgr. Petr Jarušek
Bc. Pavla Janečková
Mgr. Filip Hotový, Ph.D.

Centrum občanského vzdělávání

Masarykova univerzita
Komenského nám. 220/2
662 43 Brno
info@obcanskevzdelavani.cz
www.obcanskevzdelavani.cz

Obsah

Executive Summary **6**

1 Úvod **11**

2 Vymezení občanského vzdělávání **12**

2.1 Celoživotní učení v České republice 12

2.2 Společenská situace 14

2.2.1 Klíčové kontextuální faktory 14

2.2.2 Národní kontext 16

2.3 Dosavadní práce věnující se občanskému vzdělávání dospělých v ČR 17

2.3.1 Projekt Vzdělávání dospělých v různých fázích životního cyklu 17

2.3.2 Občanské vzdělávání dospělých v Evropě 18

2.4 Přístupy k občanskému vzdělávání 19

2.4.1 Indikátory aktivního občanství a občanského vzdělávání 19

2.4.2 Klíčové schopnosti podle Evropské komise 24

2.4.3 Klíčové kompetence podle OECD 25

2.4.4 Mezinárodní studie občanské výchovy ICCS 2009 26

2.4.5 Občanské vzdělávání v materiálech Rady Evropy 27

2.4.6 Další koncepty 28

3 Přehled a zmapování aktivit v oblasti OVD v rámci jednotlivých rezortů a dalších zainteresovaných organizací **30**

3.1 Identifikace aktivit, které lze zahrnout do oblasti OVD 30

3.2 Struktura občanského vzdělávání dospělých v České republice a aktivity v rámci jednotlivých institucí 32

3.2.1 Zájmové vzdělávání v rámci struktury vzdělávání dospělých 32

3.2.2 Profesní vzdělávání v rámci struktury vzdělávání dospělých 33

3.2.3 Organizace a aktivity zaměřené na občanské vzdělávání dospělých v ČR 35

3.2.4 Vzdělávání v rámci státní správy 53

3.2.5 Stručný přehled organizací 56

3.3 Kvalitativní a kvantitativní charakteristiky nabídky občanského vzdělávání dospělých 58

3.3.1 Profesní vzdělávání dospělých 61

3.3.2 Komunitní aktivity a dobrovolnictví 62

3.3.3 Vzdělávací organizace ... 63
3.3.4 Zážitkové kurzy zaměřené na rozvoj osobnosti ... 64
3.3.5 Osvětové akce ... 65
3.3.6 Shrnutí ... 66
3.4 Překryvy a duplicity v nabídce občanského vzdělávání dospělých a témata, jimž není věnována dostatečná pozornost ... 66
3.4.1 Aktivní občanství ... 67
3.4.2 Přenos znalostí ... 67
3.4.3 Přenos hodnot ... 68
3.4.4 Přenos postojů ... 68
3.4.5 Přenos dovedností ... 69
3.4.6 Shrnutí ... 69
3.5 Interdependence mezi aktivitami v oblasti OVD a dalšími oblastmi vzdělávání dospělých (profesní a zájmové vzdělávání dospělých) ... 70
3.6 Návaznost OVD na občanské vzdělávání v rámci počátečního vzdělávání ... 71
3.6.1 Základní vzdělávání ... 71
3.6.2 Gymnázia ... 74
3.6.3 Střední odborné školy ... 75
3.6.4 Střední odborná učiliště ... 76
3.6.5 Návaznost občanského vzdělávání ... 76
4 Možnosti financování občanského vzdělávání dospělých ... 77
4.1 Současné způsoby financování ... 77
4.1.1 Zahraniční zdroje ... 77
4.1.2 Tuzemské zdroje ... 82
4.2 Návrh dalších možností financování ... 86
4.2.1 Grantový systém pro občanské vzdělávání ... 86
4.2.2 CSR programy zaměřené na podporu aktivního občanství ... 87
5 SWOT analýza občanského vzdělávání dospělých ... 88
5.1 Silné stránky ... 88
5.2 Slabé stránky ... 90
5.3 Příležitosti ... 91
5.4 Hrozby ... 94

5.5 Shrnutí SWOT 95

6 Návrhy rozvoje občanského vzdělávání dospělých 96

6.1 Občanské vzdělávání jako společenské téma 96

6.2 Nalezení vlastního přístupu 96

6.3 Participace 97

6.4 Rozvoj dalších aktivit 98

6.5 Koordinace a zvýšení dopadu OVD na veřejnost 101

7 Zdroje 102

8 Přílohy 106

8.1 Přehled naplňovaných indikátorů u jednotlivých organizací a aktivit 106

Executive Summary

Předkládaná studie je první prací, jež usiluje o komplexní zmapování občanského vzdělávání dospělých v České republice. Základní problém, který se při analýze projevil, je absence dlouhodobé koncepce občanského vzdělávání. V současné době není jasné, co považujeme za občanské vzdělávání a co nikoli, nepanuje shoda na jednotné podobě a nejsou k dispozici vhodné prostředky pro další rozvoj.

Jednotlivé evropské státy zpravidla mají velmi odlišné modely občanského vzdělávání, které respektují kulturní odlišnosti a vycházejí z národních tradic. Občanské vzdělávání není možné zavést pouhým implementováním vnější koncepce. Je potřeba navázat na společenskou situaci a dojít k široké shodě ohledně vhodného přístupu. Česká republika má bohatou historii v oblasti občanského vzdělávání, která však v současné době není příliš reflektována.

I. Vymezení občanského vzdělávání

Strategické dokumenty týkající se celoživotního učení zdůrazňují potřebu občanského vzdělávání jako významné oblasti dalšího vzdělávání, avšak jeho podobu dále neupřesňují. Tři hlavní oblasti, které by mělo celoživotní učení podporovat a rozvíjet, vymezuje Strategie celoživotního učení ČR (MŠMT, Strategie CŽU, 2007) jako:

- Osobní rozvoj
- Sociální soudržnost a aktivní občanství
- Zaměstnatelnost

Zvýšený zájem o občanské vzdělávání se projevuje v poslední době také na mezinárodní úrovni, ve svých strategických dokumentech se mu věnují významné instituce – Rada Evropy, Evropská komise nebo UNESCO. Příčiny tohoto zájmu jsou zpravidla spojovány se současnými společenskými změnami, vyvolanými zejména procesy globalizace a digitální revoluce, které mohou vést k hrozbě odcizení. Proto je nutné podporovat soudržnost společnosti a rozvíjet kompetence občanů, aby se mohli účinně zapojovat do veřejného života.

Na národní úrovni můžeme sledovat klesající zájem o občanskou dimenzi člověka, výrazná většina populace nemá zájem vstupovat do politiky.

Probíhající změny vyvolaly mezinárodní debatu o tom, jaké kompetence či schopnosti jsou v dnešní době zásadní. Mnoho dnešních znalostí nemusí mít za několik let takový význam. Cílem je najít takové kompetence, které budou univerzální, vhodné pro všechny občany, nikoli pouze pro specialisty a budou dlouhodobě potřebné. S tímto záměrem Evropská komise stanovila osm klíčových schopností (EC, Klíčové schopnosti, 2007), jejichž součástí jsou *Sociální a občanské schopnosti.* Evropská komise si nechala vypracovat studii, která by stanovila indikátory aktivního občanství a občanského vzdělávání (De Weerd et al., 2005), aby bylo možné hodnotit pokrok v této oblasti. Na

základě těchto indikátorů budeme posuzovat situaci v České republice. Tabulka 1 shrnuje jednotlivé indikátory.

Indikátory aktivního občanství			
Dobrovolná činnost v organizaci Organizované aktivity pro komunitu Účast ve volbách Zapojení se do politické strany Zapojení se do zájmové skupiny Nenásilné formy protestu Zapojení se do veřejné debaty			
Indikátory občanského vzdělávání			
Znalosti	**Postoje**	**Hodnoty**	**Dovednosti**
Znalost pozadí[1] Faktické znalosti Funkční znalosti	Politická účinnost Důvěra v politiku Zájem o politiku	Tolerance Nenásilí Respektování právního systému Respektování lidských práv	Kritické čtení Debatní dovednosti Dovednosti psaní Kritické naslouchání Empatie Sociální dovednosti

Tabulka 1 – Indikátory aktivního občanství a občanského vzdělávání (De Weerd et al., 2005)

II. Přehled a zmapování aktivit v oblasti občanského vzdělávání dospělých

Identifikování občansko-vzdělávacích aktivit představovalo další úskalí analýzy. Pokud bychom hledali pouze organizace, které občanské vzdělávání považují za svůj hlavní cíl, téměř žádnou organizaci bychom nenašli. Proto jsme rozšířili náš pohled a zaměřili jsme se nikoli pouze na organizace, které vnímají občanské vzdělávání jako své poslání, ale na veškeré organizace a aktivity, které přispívají k naplňování indikátorů aktivního občanství a občanského vzdělávání. Velké množství nalezených aktivit nevypovídá o rozvinuté oblasti občanského vzdělávání, ale o širokém přesahu občanských témat do mnoha dalších oblastí.

Aktivity je možno roztřídit do několika kategorií:

- Profesní kurzy s přesahem do občanského vzdělávání
- Organizace a aktivity zaměřené na občanské vzdělávání dospělých

[1] Z anglického „background knowledge“, dalšími možnými překlady mohou být také „obecná znalost“ nebo „základní znalosti“. Žádný z českých překladů však původní anglický výraz nevystihuje zcela. V této publikaci se budeme držet termínu „znalost pozadí“, ačkoli může působit mírně nezvykle.

    - Komunitní aktivity a dobrovolnictví
    - Vzdělávací organizace
    - Zážitkové kurzy zaměřené na rozvoj osobnosti
    - Osvětové akce
- Vzdělávání v rámci státní správy

Profesních kurzů je v České republice nabízeno velké množství (Asociace institucí vzdělávání dospělých má více než 200 členů, na profesní vzdělávání se orientují takřka všechny členské organizace), s občanským vzděláváním jich však souvisí pouze zlomek – zpravidla se jedná o kurzy soft skills, legislativní kurzy nebo kurzy pro samosprávy.

Jako efektivní formy občanského vzdělávání se jeví komunitní aktivity, které rozvíjí nejen samotné aktivní občanství, ale i postoje související s politickou participací – tyto dvě oblasti jsou ostatními typy vzdělávání nedostatečně rozvíjeny. Mnoho indikátorů naplňují také osvětové akce, ačkoli u nich se nemusí vždy jednat o politicky nadstranické vzdělávání – to by mělo být základním předpokladem jakéhokoli občanského vzdělávání. Je dobré zmínit, že velká část osvětových akcí zároveň přispívá ke kritickému myšlení. Zážitkové kurzy v současné době s politickými tématy takřka nepracují, rozvíjí spíše hodnoty či dovednosti. Vzdělávací organizace jsou zaměřené více na přenos znalostí a hodnot (zpravidla respektování právního systému a lidských práv).

Z jednotlivých oblastí občanského vzdělávání je největší důraz kladen na:

- Funkční znalosti
- Faktické znalosti
- Sociální dovednosti

Naopak oblasti, které jsou rozvíjeny nedostatečně:

- Téměř všechny složky aktivního občanství
- Politické postoje (zejména důvěru v politiku a politickou účinnost)
- Znalost pozadí (znalost politických konceptů, filozofií a významných historických událostí, předpoklady pro interpretaci současného dění)

Návaznost mezi počátečním vzděláváním a občanským vzděláváním dospělých v současné době neexistuje. V důsledku chybějící koncepce občanského vzdělávání je problematická i návaznost mezi jednotlivými úrovněmi počátečního vzdělávání (nejednotná terminologie, nejsou stanoveny odlišné úrovně podle věku studentů, nejsou podrobně popsány očekávané výstupy). Aktivity zařazené do občanského vzdělávání dospělých jsou zpravidla zaměřeny na jiné oblasti, rozvoj aktivního občanství podporují pouze nahodile a nesystematicky svým přesahem.

Financování občanského vzdělávání je v současné době možné zejména díky zdrojům (zahraničním i českým), které jsou zaměřené na rozvoj občanské společnosti. Zdroje určené přímo na občanské vzdělávání v podstatě neexistují.

III. SWOT analýza

Silné stránky	Slabé stránky
Naplňování priorit EU Prevence před radikalizací společnosti Podpora zdravé občanské společnosti Podpora zájmu o jiné oblasti celoživotního učení Vzdělávání dospělých má pozitivní dopad na občanský rozvoj dětí	Dospělí nemají zájem o občanské vzdělávání Dospělí mohou mít averzi vůči některým termínům spojeným s občanským vzděláváním Současné formy občanského vzdělávání dospělých nevedou k vyšší angažovanosti Obtížnost změny již zformovaných postojů
Příležitosti	**Hrozby**
Rok 2011 je rokem dobrovolnictví Zapojení do reformy VŠ Odpočty daní za kurzy CŽV Implementace OVD do resortních vzdělávání Inspirace občanskými projekty ze zahraničí Přírůstek potenciálních účastníků OVD Založení Centra občanského vzdělávání	Nekvalitní výuka OVD způsobí odpor veřejnosti Ovlivňování OVD politickými stranami Nedostatek financí v oblasti OVD

Tabulka 2 – SWOT analýza občanského vzdělávání dospělých

IV. Návrhy rozvoje občanského vzdělávání dospělých

Návrhy se zaměřují na hlavní identifikované problémy, zejména chybějící jednotnou koncepci občanského vzdělávání (a z toho pramenící roztříštěnost aktivit) a nedostatečnou stabilní a systematickou participaci občanů. Návrhová část se skládá ze čtyř postupných, navzájem provázaných kroků.

Občanské vzdělávání jako společenské téma

Nejprve je nutné přijmout občanské vzdělávání jako společenský závazek. K tomuto cíli povede široká, mezioborová diskuze, která bude reflektovat současný stav. Je nezbytné vytvořit dva základní předpoklady pro další činnost:

- Dlouhodobá koncepce občanského vzdělávání
- Finanční prostředky na podporu občanského vzdělávání

Pro dlouhodobé přínosy občanského vzdělávání je nutné zajistit podporu a stabilitu této oblasti. Koncepci je nutné dobře komunikovat s veřejností, také finanční prostředky mohou být při splnění určitých kritérií uvolněny občanskému sektoru.

Nalezení vlastního přístupu

Jednotlivé země mají různou historii a vzdělávací tradice. Národní situace s sebou přináší silné i slabé stránky, občanské vzdělávání je musí reflektovat a dokázat s nimi účinně pracovat. Česká minulost nabízí mnoho zkušeností a tradic v oblasti občanského vzdělávání, které i dnes mohou nabízet zajímavá východiska či inspiraci. Nalezení vlastního přístupu představuje dlouhodobý proces, který se musí prolínat také v ostatních krocích.

Konkrétními aktivitami mohou být například:

- Realizace velkého pilotního projektu propojujícího existující struktury s novými nároky na občanské vzdělávání
- Studie českých vzdělávacích tradic

Participace

Odborné studie ukazují, že v České republice klesá váha občanské dimenze člověka výrazněji než v jiných zemích (Prudký et al., 2007), čeští žáci nemají zájem se politicky ani občansky angažovat (Schulz et al., 2010), a dokonce ani účastníci stávajícího občanského vzdělávání často nemají zájem podílet se na životě své obce (Hloušková et Pol, 2006). Zároveň však do veřejné sféry proniká mnoho spontánních iniciativ, které zpravidla usilují o nějakou změnu. Potřeba ovlivňování a politické participace je v určité formě ve veřejnosti přítomna, pouze se projevuje spíše krátkodobě, nahodile a nesystematicky. Je klíčové nabídnout veřejnosti jednoduché a konkrétní možnosti, jak lze dosáhnout smysluplného zapojení do veřejného života.

Rozvoj dalších aktivit

Po vymezení rámce občanského vzdělávání a nalezení vhodných forem financování je možné přejít k plánování konkrétních aktivit. Je možné inspirovat se publikacemi, které zpracovávají zahraniční příklady dobré praxe (např. EC, Study on Active Citizenship Education, 2007; Medel-Añonuevo et Mitchell, 2003) nebo také v Evropské síti občanského vzdělávání (NECE – Networking European Citizenship Education). Je nezbytné volit takové aktivity, které dosáhnou širokého spektra cílových skupin, budou mít dlouhodobý efekt a systematicky pokryjí celou oblast občanského vzdělávání.

Teď by bylo předčasné určovat podrobný plán aktivit. Můžeme však uvést několik příkladů činností, o které by se mohlo jednat:

- Kampaně pro veřejnost ve formě „Action Days“
- Poradenská centra pro občanskou angažovanost
- Webové stránky občanského vzdělávání
- Konference o občanském vzdělávání dospělých, další akce podporující sdílení zkušeností a příkladů dobré praxe
- Cílená kampaň zaměřená na opinion leadery

1 Úvod

Studie si klade za cíl zmapovat oblast občanského vzdělávání dospělých v České republice. Jedná se prakticky o první publikaci na tomto poli – dvě předchozí studie občanského vzdělávání dospělých měly odlišné zaměření. Takové první místo s sebou však přináší mnoho obtíží.

V České republice neexistuje shoda ohledně samotné podstaty občanského vzdělávání, neexistuje jednotná koncepce podoby občanského vzdělávání. Představíme několik přístupů mezinárodních institucí a vybereme nejvhodnější model pro identifikaci občansko-vzdělávacích aktivit. Tím však nelze považovat problém chybějícího konceptu za vyřešený. Přejatý model zcela jistě nereflektuje kulturní tradice a společenský kontext. Může sice sloužit k posouzení, co je občanské vzdělávání a co nikoli, pro další rozvoj občanského vzdělávání dospělých je však potřeba vytvořit vlastní přístup účinně pracující se slabými i silnými stránkami místní situace.

Při identifikaci jednotlivých aktivit, organizací i možnosti financování velice záleží na šíři pohledu. Pokud se budeme dívat úzkou optikou a hledat pouze takové organizace či zdroje, které přímo hovoří o občanském vzdělávání a přistupují k němu promyšleně a systematicky, pak nenalezneme téměř nic. Pokud na občanské vzdělávání nahlédneme v širší perspektivě a zařadíme také organizace, které sice nehovoří o občanství a občanském vzdělávání, ale rozvíjí některé z dovedností, postojů či hodnot tvořících základní předpoklady aktivního občanství, pak nalezneme mnoho organizací i aktivit. To však neznamená, že občanské vzdělávání dospělých je bohatě rozvinuté – spíše to upozorňuje, že občanské vzdělávání přesahuje do mnoha dalších oblastí vzdělávání a rozvoje, kde jsou některé dílčí složky občanství nesystematicky rozvíjeny. To stejné platí i o možnostech financování – existují zdroje, které lze v rámci jejich nastavení použít, ale jejich primárním určením není rozvoj občanského vzdělávání v České republice.

Předkládaná analýza tak nemůže být žádnou finální publikací, ani na tuto pozici neaspiruje. Jedná se spíše o odrazový můstek. Mapuje současný stav a upozorňuje na některé jeho potíže, aby bylo možné kvalitněji navázat. Studie tak poskytuje východiska pro další rozvoj této oblasti.

2 Vymezení občanského vzdělávání

V úvodu analýzy je nezbytné vymezit občanské vzdělávání, neboť v České republice v současné době neexistuje jednotný koncept. Dále je nutné občanské vzdělávání začlenit do kontextu celoživotního učení v České republice, do kontextu společenského vývoje v národním i mezinárodním prostředí. V běžné řeči i ve formálních a odborných dokumentech se lze setkat s různým vnímáním pojmů občanství, aktivní občanství a občanské vzdělávání. Cílem této kapitoly bude analyzovat přístup k občanskému vzdělávání ve významných formálních dokumentech a také inspirativní přístupy z některých dalších dokumentů. Na základě komparace jednotlivých modelů vybereme vhodné pojetí občanského vzdělávání pro tuto analýzu. Následně identifikujeme konkrétní aktivity, které lze zahrnout do oblasti občanského vzdělávání dospělých.

Použití zvoleného modelu má však své limity. Jak uvádí Kopecký (2010), jednotlivé evropské země mají zpravidla vlastní přístup k občanskému vzdělávání, který se od ostatních přístupů může velice lišit. Různé přístupy vychází z odlišných tradic a historie, také vedou k odlišným aktivitám. Model jedné země nemusí být vhodný pro ostatní. V této analýze zvolíme přístup podle materiálů Evropské komise, která nabízí přiměřeně univerzální model. Přesto je nezbytné upozornit, že pro další rozvoj oblasti občanského vzdělávání dospělých je nutné vycházet primárně ze současného sociokulturního prostředí a postupně vytvořit vlastní pojetí občanského vzdělávání.

2.1 Celoživotní učení v České republice

V naší analýze vycházíme z konceptu **celoživotního učení**, který je v současné době široce uznáván a podporován. Učení je tak chápáno jako nepřetržitý proces, který probíhá po celý život jedince a který zahrnuje veškeré formy učení. Koncept celoživotního učení podporuje konkurenceschopnost, neboť umožňuje dosažení stejných kvalifikací a kompetencí různými cestami.

Pojetí celoživotního učení a zejména jeho rozčlenění není vždy zcela jednotné (srov. MŠMT, Strategie CŽU, 2007, str. 9; MŠMT, Dlouhodobý záměr, 2007, str. 13; MŠMT, bez data; o dalším vzdělávání také Eurydice, 2009, str. 48; o vzdělávání dospělých také MŠMT, 2001, str. 79), avšak základní principy jsou shodné. Pro účely analýzy můžeme vyjít z následujícího rozdělení:

V jednotlivých dokumentech zpravidla není občanské vzdělávání přesněji vymezeno. Jedinou výjimku představuje velmi stručná charakteristika (MŠMT, bez data):

Občanské vzdělávání

- K rodičovství
- K demokracii
- K evropanství
- Ke zdravému životnímu stylu apod.

Tento přístup je pro naše účely zcela nevhodný, rovněž nijak nekoresponduje s pojetím občanského vzdělávání v počátečním vzdělávání (o pojetí občanského vzdělávání v počátečním vzdělávání a návaznosti občanského vzdělávání dospělých viz kapitola 1.6). Také proto je nezbytná komparace různých přístupů a volba vhodného pojetí pro analýzu.

Celoživotní učení jako nepřetržitý proces v průběhu celého života se odehrává v různých situacích. Můžeme je rozčlenit:

Formální vzdělávání je realizováno ve školách či v jiných vzdělávacích institucích. Je strukturováno (vzdělávací cíle, učební čas, učební podpora ze strany učitele). Vede k získání certifikátu a je záměrné (z pohledu učícího se jedince).

Neformální vzdělávání je poskytováno různými typy organizací (soukromé vzdělávací instituce, nevládní neziskové organizace, zařízení zaměstnavatelů, školská zařízení a další). Je strukturované (vzdělávací cíle, učební čas, podpora), ale zpravidla nevede k žádnému certifikátu. Z pohledu učícího jedince je záměrné. Příkladem mohou být volnočasové aktivity, jazykové a počítačové kurzy, krátkodobá školení a přednášky či rekvalifikační kurzy.

Informální učení představuje proces získávání znalostí, dovedností a kompetencí z každodenních činností. Nevede k žádnému certifikátu, může být záměrné, ale zpravidla probíhá nezáměrně, náhodně. Bývá neorganizované a nesystematické.

Strategie celoživotního učení ČR (MŠMT, Strategie CŽU, 2007) uvádí tři hlavní oblasti, které by mělo celoživotní učení podporovat a rozvíjet:

- Osobní rozvoj
- Sociální soudržnost a aktivní občanství
- Zaměstnatelnost

Celoživotní učení pomáhá k rozvoji občanů jako samostatně myslících jedinců, kteří mohou rozvíjet demokracii a občanskou společnost. Mezi návrhy opatření pro další vzdělávání Strategie uvádí „podporovat rozvoj zájmového a občanského vzdělávání". Aktivní občanství patří mezi základní strategické cíle celoživotního učení, proto je nezbytný systematičtější rozvoj občanského vzdělávání.

2.2 Společenská situace

V některých zemích probíhá občanské vzdělávání již dlouhou dobu, v posledních dvou dekádách však dochází k rozšiřování a uznání jeho důležitosti. Tato podkapitola si klade otázku, co stojí za touto proměnou. Různí autoři samozřejmě nabízí různé odpovědi. Evropská komise upozorňuje na hrozbu odcizení, která vyplývá z globalizace a digitální revoluce. Probíhající rychlé změny (technologické, rostoucí internacionalizace) mohou ohrožovat sociální soudržnost, proto je nezbytné podporovat demokratické občanství (EK, Klíčové schopnosti, 2007).

Mezinárodní studie občanské výchovu uvádí aktuální politické a sociální změny, jejichž důsledkem je vyšší potřeba občanského vzdělávání. Současné změny zároveň tvoří kontext, ve kterém se občanské vzdělávání odehrává a musí ho reflektovat (Schulz et al., 2010)

- **Změny vnějších hrozeb občanské společnosti** – ohrožení plynoucí z teroristických činů.
- **Migrace osob na národní a mezinárodní úrovni** – bezprostředně souvisí s konceptem identity, občanské vzdělávání má význam také pro udržení sociální soudržnosti.
- **Lidé v mnoha zemích zažívají demokracii jako systém vládnutí** – ačkoli společenské a ekonomické nerovnosti mohou představovat hrozbu fungování demokratických vlád.
- **Nárůst důležitostí nevládních organizací, které slouží jako zprostředkovatel pro aktivní občany.**
- **Pokračující modernizace a globalizace společností** – rozšiřují se nové typy médií, vzrůstá spotřeba a dochází k transformaci společenských struktur.

2.2.1 Klíčové kontextuální faktory

Britští autoři Osler a Starkey (2006) se zaměřují na příčiny, které způsobují současný zájem o občanské vzdělávání. Na základě analýzy strategických dokumentů Velké Británie, dalších národních

států a mezinárodních organizací zabývajících se vzděláváním identifikovali šest klíčových kontextuálních faktorů.

1. **Globální nespravedlnost a nerovnost**
   Došlo k širokému uznání nutnosti řešit výzvy spojené s pokračující nerovností a nespravedlností ve světě prostřednictvím vzdělání a výchovy. Tento pohled byl také posílen po 11. září 2001 v důsledku vnímání souvislostí mezi chudobou, nerovností a nespravedlností a teroristickými činy. UNESCO hovoří o potřebě občanského vzdělávání, které bude rozvíjet dovednosti a postoje potřebné pro osobní autonomii, zaměstnání, společné soužití, respektování sociální a kulturní rozmanitosti, podporu míru a mírového řešení konfliktů.

2. **Globalizace a migrace**
   V globalizovaném světě častěji dochází k migraci a vznikají multikulturní společnosti. Dochází k napětí mezi podporováním národní jednoty a snahou o začlenění velkého množství rozmanitých komunit. Reakcí na toto napětí může být občanské vzdělávání jako prostředek podpory jednoty i rozmanitosti. Je nezbytný nový přístup k občanskému vzdělávání, který bude zahrnovat širokou sadu hodnot, idejí a cílů, které je nutné sdílet mezi všemi občany, jedině tak je možné fungování multikulturní společnosti. Aby bylo umožněno všem skupinám prožívat svobodu, spravedlnost a mír, musí být národní stát sjednocen kolem základních demokratických hodnot.

3. **Znepokojení v souvislosti s občanskou a politickou angažovaností**
   V moderních demokraciích se projevuje nedostatek zájmu o politickou angažovanost, zejména mezi mladými lidmi. V zavedených demokraciích je tento nedostatek označován jako apatie, zatímco v nových demokraciích jako ignorance nebo zpátečnictví.

4. **Mladí lidé a problémy společnosti**
   Občanské vzdělávání může být prostředkem, jakým lze čelit antisociálnímu chování a násilí ve školách. Mladí lidé také mohou být obviňováni za problémy společnosti jako celku, důsledkem je také vyšší tendence k prosazování občanského vzdělávání.

5. **Konec studené války**
   Po skončení studené války došlo k velkému rozšíření demokracie a následně také výchovy k demokracii. Některé státy následně procházely válkami a konflikty, v nich je na výchovu k demokracii a lidským právům kladen mimořádný důraz.

6. **Antidemokratická a rasistická hnutí**
   V některých evropských zemích lze sledovat vzestup antidemokratických, rasistických hnutí. Občanské vzdělávání představuje prostředek, kterým je možné těmto nedemokratickým

silám čelit. Rasismus vede k omezování práv jednotlivců a skupin ve společnosti, proto je antirasismus klíčovou součástí demokracie[2].

2.2.2 Národní kontext

Současná společenská situace

Pro občanské vzdělávání dospělých v České republice je důležitý také národní kontext. Výzkumný tým Centra pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v roce 2009 vydal přehledovou studii, která prostřednictvím analýzy mnoha výzkumů mapuje vývoj hodnot od sedmdesátých let minulého století (Prudký et al., 2007).

V publikaci je zahrnuto několik kvalitativních výzkumů a následně více než 30 kvantitativních, z čehož nejméně 20 výzkumů bylo realizováno na reprezentativním vzorku osob pro dospělou populaci České republiky. Výsledky výzkumů nejsou zcela jednoznačné, zpravidla však poukazují na nízký zájem o občanskou a politickou angažovanost. Zároveň i dlouhodobý vývoj v této oblasti je spíše klesající.

Šetření hodnotových preferencí[3] mezi lety 1991 a 2007 poukazuje na výrazný pokles hodnoty „politika“, která vyjadřuje váhu veřejné či občanské dimenze člověka. Klesající trend se projevuje také v ostatních evropských zemích, nicméně pokles v České republice se jeví jako výraznější oproti většině zemí. V roce 2007 byla hodnota „politika“ považována za spíše nedůležitou až zcela nedůležitou. Ve sledovaném období vykazovaly rostoucí preferenci pouze hodnoty „přátelé“ a „volný čas“.

Pravidelné šetření Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM) mezi lety 1990 a 2008 naopak naznačuje rostoucí význam hodnoty „Pomáhat rozvoji demokracie ve společnosti“, rovněž i hodnoty „Prosazovat politiku mé strany, hnutí“, která však stále patří mezi nejméně významné hodnoty. Oproti tomu hodnota „Být dobře informován o dění u nás a ve světě“ vykazuje klesající trend. Přehled o dění ve společnosti je však nezbytným předpokladem konstruktivní a odpovědné participace, lze si oprávněně klást otázku, co tento rozpor signalizuje.

Většina ostatních výzkumů nabízí pouze statický obraz, nesledují dlouhodobé trendy. Zpravidla potvrzují nízký zájem o politický a společenský život. Při výběru mezi „Vstoupit do (komunální) politiky“ a „Držet se od politiky co nejdál“ se většina respondentů kloní ke druhé možnosti. Hedónistický typ osobnosti je v české společnosti zastoupen přibližně 90 %, oproti tomu skromnost a altruismus pouze 5 %. Xenofobní a nexenofobní orientace jsou zastoupeny srovnatelně.

---

[2] Inspirativní je kniha politologa a žurnalisty F. Zakarii Budoucnost svobody (Zakaria, 2005). Důsledně rozlišuje mezi liberalizací, která vede k akceptaci lidských práv a svobod, a demokratizací, která vede k podílu lidu na vládnutí. Upozorňuje, že mohou existovat také neliberální demokracie, a dokonce k potlačování lidských práv může docházet demokratickými procesy. Proto je nezbytné neustálé vyvažování mezi podporou lidských práv a svobod a demokracií.

[3] V šetření byla použita sada šesti hodnot podle R. Ingleharta – rodina, práce, přátelé, volný čas, politika a náboženství. Navzdory svoji neúplnosti je poměrně často používána, a tak je umožněno mezinárodní srovnávání a sledování vývoje v čase.

Historie občanského vzdělávání

Na národní kontext je možné nahlížet také z dalšího pohledu. Občanské vzdělávání v České republice má dlouhou a bohatou historii. První český zákon o občanském vzdělávání byl přijat již tři měsíce po vzniku samostatné republiky, 7. února 1919. Jednalo se o zákon č. 67/1919, o organizaci lidových kursů občanské výchovy. Ukládal obcím zřízení zvláštních sborů, „složených z osob věcí znalých“, které budou pořádat bezplatné kurzy občanské výchovy „o ústrojí státu, o působnosti jeho ve všech oborech jeho činnosti a o právech a povinnostech občanů státních“ (Bakoš, cit. dle Vítková, 2008, str. 20). Brzy po něm následovaly další lidovýchovné zákony. Komunistický režim tyto zákony zrušil[4] a osvěta byla převedena pod Komunistickou stranu Československa. Dříve sloužily k osvětě a vzdělávání dospělých lidové knihovny, pozůstatkem v současnosti je jedna z nejhustších sítí knihoven. Přehled vzdělávacích tradic představuje natolik širokou oblast, že není možné ji zahrnout do této analýzy. Realizace takové studie by však byla pozoruhodným počinem, který by mohl poskytnout také východiska pro současné občanské vzdělávání dospělých.

2.3 Dosavadní práce věnující se občanskému vzdělávání dospělých v ČR

V nedávně době vznikly dvě práce, které velmi úzce souvisí s občanským vzdělávání dospělých v České republice.

2.3.1 Projekt Vzdělávání dospělých v různých fázích životního cyklu

V rámci výzkumného programu *Moderní společnost a její proměny* podporovaného Ministerstvem práce a sociálních věcí České republiky byl realizován projekt *Vzdělávání dospělých v různých fázích životního cyklu: priority, příležitosti a možnosti rozvoje*, který byl řešen týmem pracovníků Ústavu pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity ve spolupráci s Fakultou sociálních studií téže univerzity. Jedním z výstupů projektů byla studie Občanské vzdělávání dospělých v České republice (kontext, účast, nabídka a účastníci; Hloušková et Pol, 2006), dalším významným byla publikace o vzdělávání dospělých v České republice „Učíme se po celý život?“ (Rabušicová et Rabušic, 2008), jejíž součástí byla také kapitola o občanském vzdělávání (Hloušková et Pol, 2008).

Tyto studie opět zdůrazňují, že občanské vzdělávání bývá vnímáno jako součást celoživotního učení a jeho podpora je jasně formulována v řadě strategických dokumentů. Zpravidla je spojováno s konceptem aktivního občanství, které však není jednoznačně vymezeno. Za klíčovou charakteristiku se nejčastěji považuje participace.

Studie vychází z rozsáhlého dotazníkového šetření *Vzdělávání dospělých-2005*, které bylo realizováno na jaře 2005. Výzkumný soubor byl plně reprezentativní pro populaci ČR ve věku 20-65 let, celkem bylo sebráno 1413 dotazníků. Vzdělávacích aktivit spadajících do občanského vzdělávání se účastnilo

[4] Zmiňovaný první zákon č. 67/1919, o organizaci lidových kursů občanské výchovy, byl zrušen 1. srpna 1959 (viz http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/033schuz/prilohy/priloh22.htm).

pouze 3,5 % dospělých (50 osob). Srovnatelný počet respondentů se plánoval občansky vzdělávat i v budoucnu, většina dospělých nemá potřebu se v této oblasti vzdělávat.

Analýza obsahu kurzů v rámci neformálního vzdělávání, kterých se respondenti účastnili, naznačila velice slabé pokrytí oblasti občanského vzdělávání[5]. Byly vymezeny tři kategorie vzdělávacích kurzů (v závorkách uvádíme jejich názvy; podle Hloušková et Pol, 2006):

- **Oblast práva** (Přednáška o Evropské ústavě, ČR a EU, Školení k novému školskému zákonu, Sociálně právní kurz, Zákony a my, Školení k zákonu o obcích…)
- **Politická angažovanost** (Samospráva obcí, Kontrolní výkon obce, Odborný seminář k práci obecních úřadů, Pokyny k volbám, Problematika hospodářské správy v obci, Komunální politika, Občanský život)
- **Životní prostřední** (Životní prostředí na pracovišti, Seminář o životním prostředí)

Pokud budeme v souladu se strategickými dokumenty považovat za hlavní kritérium aktivního občanství participaci, pak na jeho podporu jsou primárně zaměřeny pouze kurzy z druhé kategorie. Podle názvů jednotlivých kurzů lze soudit, že velká část jednotlivých aktivit se týká řízení místních samospráv. Je pravděpodobné, že příslušné kurzy souvisely s profesí daného respondenta. Pro účely naší analýzy je tato kategorizace příliš zjednodušující.

Většina účastníků občanského vzdělávání se snaží porozumět dění ve společnosti (82 %), ve volném čase se častěji účastní akci občanských sdružení oproti ostatním respondentům. 92 % účastníků občanského vzdělávání se v budoucnu neplánuje zapojit do života města či obce, zde se neliší od ostatních respondentů. Hlavního cíle občanského vzdělávání, podpory aktivního občanství, se v současné době nedaří dosahovat.

2.3.2 Občanské vzdělávání dospělých v Evropě

V nedávné době si Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy nechalo zpracovat odbornou studii Občanské vzdělávání dospělých v Evropě – povaha, funkce a vybrané národní příklady (Kopecký, 2010). Studie se zabývá jednak samotnou povahou občanského vzdělávání a aktivního občanství, jednak situací ve vybraných evropských zemích. Zejména první část uvádí několik zajímavých přístupů k občanskému vzdělávání a poukazuje na některé souvislosti.

V současné době dochází k redefinici občanství, které musí být vnímáno také v jiných rámcích, než je národní stát. Objevuje se téma lokálních, regionálních a transnacionálních sfér občanství. Jednou z příčin tohoto rozšířeného pojetí jsou některé současné problémy, jejichž nadnárodní povaha umožňuje pouze řešení na nadnárodní úrovni. Rozšíření o lokální a regionální sféry občanství koresponduje s principem subsidiarity a je velmi dobře slučitelné s mottem občanských iniciativ: „Mysli globálně, jednej lokálně.“

[5] Roli zde může také hrát, že téměř 70 % respondentů účastnících se občanského vzdělávání nebylo schopno uvést název kurzu, kterého se účastnili a který by bylo možné ho identifikovat jako kurz patřící do této oblasti.

Studie upozorňuje, že dochází k rozšíření politiky o sféru tzv. „subpolitiky“, kterou lze označit oblasti, jež dříve nebyly považovány za politické, ale dnes je za takové začínáme považovat. Patří sem ekologická hnutí, spotřebitelské organizace, hnutí za práva pacientů a další.

Za občanskou společnost studie považuje takovou společnost, která je schopna sebeorganizace. Občanství tak přesahuje pouhé vyjádření statusu člověka – občana a stává se příležitostí k jednání a spolupráci s ostatními. Občanské vzdělávání má vždy silně praktické zaměření, jeho cíle je život ve společnosti druhých. Nejvýznamnější cestu k aktivnímu občanství často představuje informální učení prostřednictvím řešení praktických problémů. Osvojené kompetence lze využít také v jiných sférách života, například v práci či v soukromém životě.

Občanské vzdělávání se odehrává v politickém prostředí a přispívá k demokratické praxi. Jeho podoba může odrážet stav občanské společnosti a postoj různých aktérů včetně státu.

Kopecký (2010) poukazuje na rozmanitost modelů občanského vzdělávání v různých evropských státech. Rozdíly vyplývají z odlišné historie, tradic či různé role státu v občanském vzdělávání. V každém státě se rozvíjí takový přístup, který odpovídá kulturní povaze a společenské situaci národa.

2.4 Přístupy k občanskému vzdělávání

V předchozích kapitolách byl zdůrazněn význam občanského vzdělávání a bylo poukázáno na nejednoznačnost přístupů a koncepcí. V této kapitole vybíráme a představujeme pojetí občanského vzdělávání především na základě strategických dokumentů. V rámci této analýzy budeme vycházet z prvního představeného konceptu – z indikátorů aktivního občanství a občanského vzdělávání, které byly vytvořeny rozpracováním aktivního občanství jako cíle celoživotního učení v pojetí Evropské komise (De Weerd et al., 2005). Uvedení dalších konceptů považujeme za vhodné, neboť umožní bohatší pohled na oblast občanství a také srovnávání a posuzování jednotlivých přístupů. Rovněž pro plánování dalšího rozvoje občanského vzdělávání dospělých může být výhodné použít jiný model než pro identifikaci současných aktivit.

2.4.1 Indikátory aktivního občanství a občanského vzdělávání

Na základě širších diskuzí o celoživotním učení Evropská komise vytyčila čtyři hlavní cíle celoživotního učení (EC, 2001), na kterých panuje všeobecná shoda:

- Osobní naplnění (personal fulfilment)
- Aktivní občanství (active citizenship)
- Sociální inkluzi (social inclusion)
- Zaměstnatelnost (employability/adaptability)

Tyto čtyři cíle jsou vymezeny široce a navzájem se podporují. Pro účely hodnocení pokroku v dosahování těchto cílů bylo nezbytné nalézt měřitelné indikátory, které by umožnily operacionalizaci cílů a sledování průběžného pokroku.

Evropská komise nechala vypracovat studii **Indicators for Monitoring Active Citizenship and Citizenship Education** (De Weerd et al., 2005)[6], která hledala indikátory aktivního občanství a občanského vzdělávání. Předmětem naší analýzy je primárně občanské vzdělávání, od něhož se však očekává, že přispívá k vytváření aktivních občanů. Proto je vhodné se zaměřit jak na elementy, které tvoří aktivního občana, tak na předpoklady, které jsou nezbytné proto, aby se občan aktivním stal. Rozvoj těchto předpokladů musí být náplní občanského vzdělávání, budeme je označovat indikátory občanského vzdělávání. Nejprve se však zaměříme na popis aktivního občana a na to, jaké elementy ho tvoří.

Indikátory aktivního občanství

Aktivní občanství, které představuje výsledek občanského vzdělávání, může být vnímáno ze dvou perspektiv. První je popis aktivního občanství ve formálních dokumentech (politiky Evropské komise, materiály Rady Evropy), druhou je popis aktivního občanství v odborné literatuře. Avšak ani v rámci těchto perspektiv nelze hovořit o jednotném pohledu, například v odborné literatuře lze nalézt tři odlišné přístupy k občanství:

- Politicko-filozofický přístup
- Občansko-vzdělávací přístup
- Literatura zaměřená na občanskou společnost

Jako základní princip aktivního občanství autoři zvolili v souladu se strategickými dokumenty Evropské unie participaci. Aktivní občanství se projevuje v dobrovolných činnostech a v politické participaci. Studie vymezuje následující indikátory aktivního občanství:

- Dobrovolná činnost v organizaci
- Organizované aktivity pro komunitu
- Účast ve volbách
- Zapojení se do politické strany
- Zapojení se do zájmové skupiny
- Nenásilné formy protestu (petice, demonstrace, bojkot, dopis politikovi)
- Zapojení se do veřejné debaty (veřejná diskuse, dopis do médií)

O indikátorech aktivního občanství studie hovoří jako o indikátorech výsledku, neboť by měly představovat dlouhodobé výsledky občanského vzdělávání.

Indikátory občanského vzdělávání

Kromě indikátorů aktivního občanství studie definuje také vstupní a výstupní indikátory občanského vzdělávání. Vstupní indikátory vymezují, co vše by měl vyučující do občanského vzdělávání zahrnout (co je učeno), oproti tomu výstupní indikátory ukazují, co by si měl účastník občanského vzdělávání

[6] Veškeré uvedené indikátory a jejich popis vychází z této publikace. Citace v dalších odstavcích již nebude opakována.

osvojit (co je naučeno). Vzhledem k tomu, že obě dvě oblasti se téměř úplně překrývají, budeme v této analýze používat pouze pojem indikátory občanského vzdělávání, který bude označovat jak vstupy, tak výstupy. Označení indikátory používáme ve shodě se zdrojem, ačkoli vhodnější by bylo pojmenování faktory či elementy, neboť se nejedná přímo o měřitelná kritéria, ale spíše o oblasti, z nichž je možné taková kritéria odvozovat. Indikátory jsou sdruženy do čtyř kategorií podle toho, zda se týká znalostí, dovedností, postojů či hodnot.

Přenos znalostí

- Znalost pozadí (background knowledge)
- Faktické znalosti (factual knowledge)
- Funkční znalosti (functional knowledge)

Přenos postojů

- Politická účinnost (political efficacy)
- Důvěra v politiku (political trust)
- Zájem o politiku (political interest)

Přenos hodnot[7]

- Tolerance (tolerance)
- Nenásilí (non-violence)
- Respektování právního systému (acknowledging rule of law)
- Respektování lidských práv (acknowledging human rights)

Přenos dovedností

- Dovednost kritického čtení (critical reading skills)
- Debatní dovednosti (debating skills)
- Dovednosti psaní (writing skills)
- Dovednost kritického naslouchání (critical listening skills)
- Empatie (empathic skills)
- Sociální dovednosti (social skills)

Autoři studie zařazují do vstupních indikátorů ještě jednu oblast, která ve výstupních indikátorech chybí. Tato doplňující pátá oblast popisuje, jaké vlastnosti vzdělávací prostředí musí mít, aby v něm opravdu mohlo docházet k občanskému vzdělávání.

Vzdělávací prostředí

[7] K seznamu hodnot však máme dílčí výhrady. Z našeho pohledu se jedná o příliš omezený seznam, kde například zcela chybí zodpovědnost či zájem o druhé, které účastníci našich seminářů (zpravidla dlouholetí praktici v této oblasti) považují za zásadní. Indikátory aktivního občanství však v sobě tyto hodnoty zahrnují implicitně, proto nebudeme tento model měnit a použijeme ho v takové podobě, v jaké ho De Weerd a kol. (2005) uvádí.

- Klima třídy
- Vyučovací metody
- Metody hodnocení
- Příležitost angažovat se ve škole a mít na ni vliv
- Příležitost angažovat se v komunitě prostřednictvím školy

Je zřejmé, že tato pátá kategorie je více relevantní pro formální vzdělávání. Občanské vzdělávání v dospělosti však probíhá takřka výlučně prostřednictvím neformálního vzdělávání a informálního učení. Informace o klimatu jednotlivých vzdělávacích kurzů pro dospělé nejsou dostupné, stejně tak ani informace o konkrétních metodách výuky.

Několik studií se shoduje, že vzdělávání dospělých není proveditelné stylem výuky učitel-student. Dospělí preferují neformální přístup, kdy se učí prostřednictvím dělání, aby mohly být aktivními účastníky svého učebního procesu, který jim musí poskytovat hmatatelné výsledky. Požadují možnost řídit své vlastní učení a zaměřovat se na dovednosti, které považují za nejpotřebnější pro vlastní rozvoj. Vzdělávání dospělých se může realizovat v různých prostředích, komunitních organizacích, prostřednictvím dobrovolné práce či angažováním v politických skupinách (EC, Study on Active Citizenship Education, 2007).

Z těchto důvodů nebudeme indikátory charakterizující vzdělávací prostředí dále uvažovat, vstupní a výstupní indikátory nám splývají a není třeba je rozlišovat. Některé indikátory nyní vysvětlíme podrobněji, zároveň také uvedeme, nakolik se daný indikátor ukazuje jako relevantní na základě odborných výzkumů.

Znalosti

Znalost pozadí představuje znalost politických konceptů, systémů, filozofií, procesů a významných historických událostí. Tato znalost umožňuje lépe interpretovat současné dění a chápat ideologické pozadí.

Faktické znalosti se týkají aktuálních událostí a současných osobností veřejného života. Jedinec zná čelní politické osobnosti, politické strany a jejich stanoviska, významné národní a mezinárodní instituce a současné politické a společenské události.

Funkční znalosti tvoří základ konkrétních politických aktů. Aby lidé skutečně dosáhli toho, k čemu jsou oprávněni, musí vědět, za jakých okolností jsou oprávněni a jak tento nárok skutečně uplatnit.

Dopad politických znalostí na politickou participaci je nejasný. Některé odborné studie nalezli pozitivní vztah, jiné buď žádný, nebo dokonce negativní. Významnost znalostí jako předpokladu aktivního občanství je nutné hlouběji prozkoumat.

Postoje

Politická účinnost označuje přesvědčení jedince, že je schopen ovlivnit politické procesy a rozhodnutí. Lze rozlišovat interní a externí politickou účinnost. Interní politická účinnost představuje přesvědčení jedince o vlastních politických dovednostech, zatímco externí označuje přesvědčení jedince o otevřenosti politického systému ke změnám vyvolaným společností.

Důvěra v politiku označuje přesvědčení jedince ohledně důvěryhodnosti politických institucí[8], politických a občanských představitelů, také ohledně důvěryhodnosti médií.

Zájem o politiku označuje, do jaké míry se jedinec zajímá o politiku. Ve výzkumech je měřen buď přímou otázkou, nebo nepřímo dotazováním, kolik času jedinec stráví čtením či diskutováním o politických událostech.

U všech tří indikátorů se ve výzkumných studiích prokázal jejich pozitivní dopad na politickou participaci jedince. Politická účinnost a důvěra v politiku však souvisí pozitivně pouze s konvenční politickou participací (účast ve volbách, pomoc s kampaní politické strany). Zájem o politiku se neprokázal jako stabilní v čase. Pokud občanské vzdělávání podpoří v jedinci zájem o politiku, je otázkou, zdali tento dopad přetrvá dlouhodobě.

Hodnoty

Význam jednotlivých hodnot vyplývá z jejich označení. Tolerance se vztahuje také k rovnosti různých skupin občanů a k uznání jejich demokratických práv. Jednotlivé hodnoty byly vybrány tak, aby byly podkladem pro jednání aktivního občana, tudíž i jejich relevance jako výstupu občanského vzdělávání je zřejmá.

Dovednosti

Role vzdělání pro rozvoj participativních dovedností je nejasná (Kirlin, 2003), pouze málo studií potvrdilo pozitivní vztah mezi občanskými dovednostmi a politickou participací.

V analýze budeme vymezovat občanské vzdělávání pomocí těchto indikátorů. A to jak prostřednictvím indikátorů občanského vzdělávání, tak prostřednictvím indikátorů aktivního občanství, neboť činnosti, které jedince aktivně zapojují do veřejného života, také rozvíjí dovednosti a postoje k tomu nezbytné. Pokud organizace například podporuje jedince k dobrovolné činnosti ve prospěch komunity, přispívá tím k rozvoji aktivního občanství a je vhodné její činnost zahrnout do analýzy. Rozhodující faktory pro výběr indikátorů jako výchozího modelu občanství a občanského vzdělávání v této analýze jsou:

[8] Mezinárodní studie občanské výchovy ICCS 2009 se zabývala občanskými znalostmi, dovednostmi a postoji u čtrnáctiletých žáků. Z mezinárodního srovnání vyplynulo, že čeští žáci důvěřují prokazatelně méně národní vládě i politickým stranám, oproti tomu médiím důvěřují více oproti žákům z jiných států (Schulz et al., 2010). Další studie upozorňují, že rodiče mohou předat svým dětem vlastní názory (Vollebergh et al., 2001), a tak ovlivnit jak jejich znalosti, tak jejich postoje. Je tedy pravděpodobné, že výzkum politické důvěry u dospělých by dospěl k podobným výsledkům.

- Definovaná a popsaná kritéria na úrovni znalostí, dovedností, postojů, hodnot i konkrétního chování
- Indikátory lze snadno použít pro posouzení, zdali daná aktivita spadá do občanského vzdělávání či nikoli
- Přístup vychází z konceptu celoživotního učení, jak je vnímá Evropská komise
- Indikátory dostatečně pokrývají oblast občanského vzdělávání a aktivního občanství

Indikátory aktivního občanství a občanského vzdělávání budeme používat k rozhodnutí, zdali konkrétní vzdělávací aktivity spadají do občanského vzdělávání či nikoli. Jejich prostřednictvím budou identifikovány aktivity občanského vzdělávání dospělých v České republice. Pro uvědomění si širší perspektivy a pro možnost dalšího srovnávání uvádíme několik dalších konceptů.

2.4.2 Klíčové schopnosti[9] podle Evropské komise

Kromě vytyčení čtyř hlavních cílů celoživotního učení (osobní naplnění, aktivní občanství, sociální inkluze a zaměstnatelnost) Evropská komise také přijala rámec o klíčových schopnostech, které představují soubor dovedností, znalostí a postojů potřebných pro dosažení těchto cílů. Klíčové schopnosti jsou univerzálně potřebné a tvoří základ pro kvalitní celoživotní učení. Jejich přijetí je reakcí na procesy digitální revoluce a globalizace, které vedou k hrozbě odcizení. Klíčové schopnosti umožní orientaci a participaci ve společnosti, zvýší konkurenceschopnost jedince a přispívají k osobnímu naplnění.

Jednotlivé klíčové schopnosti jsou:

1. Komunikace v mateřském jazyce
2. Komunikace v cizích jazycích
3. Matematická schopnost a základní schopnosti v oblasti vědy a technologií
4. Schopnost práce s digitálními technologiemi
5. Schopnost učit se
6. Sociální a občanské schopnosti
7. Smysl pro iniciativu a podnikavost
8. Kulturní povědomí a vyjádření

Občanské vzdělávání je zajisté prostředkem k rozvíjení sociálních a občanských schopností, ale svým přesahem by se mělo týkat také komunikačních schopností, kulturního povědomí a vyjádření a smyslu pro iniciativu a podnikavost (v indikátorech podle předchozí části lze tyto přesahy identifikovat).

[9] Ačkoli uvádíme termín schopnosti, jsou tím označeny kombinace znalostí, dovedností a postojů. Bylo by tedy vhodnější použít termín kompetence, jak je zvykem ho užívat například v Rámcových vzdělávacích programech. Přesto v této podkapitole budeme používat pojem schopnosti, ve shodě se zdrojem (EK, 2007).

Pokud si jako primární cíl stanovíme podporu a rozvoj aktivních občanů, je nezbytné se zabývat také ostatními klíčovými schopnostmi. Komunikace v cizích jazycích a schopnost práce s digitálními technologiemi může lidský potenciál k zapojení se podstatně zvýšit. Klíčové schopnosti mají přesah do profesního, zájmového i občanského vzdělávání. Rámec od Evropské komise nám umožní nahlížet na jedince celistvěji a vybavit ho kompetencemi, které uplatní ve všech sférách lidského života.

V rovině znalostní, dovednostní a postojové občanských schopností vymezuje rámec tyto cíle:

- **Znalosti:** znalost základních pojmů (demokracie, spravedlnost, rovnost, občanství, občanská práva), různých vyjádření základních práv, současných událostí. Povědomí o cílech, hodnotách a strategiích sociálních a politických hnutí. Znalost struktur, cílů a hodnot Evropské unie.
- **Dovednosti:** efektivně se zapojit do veřejného života spolu s ostatními, kritické a tvůrčí myšlení, konstruktivní účast na místních aktivitách, rozhodování na všech úrovních, účast ve volbách.
- **Postoje:** dodržování lidských práv jako základu demokracie, uznání a pochopení rozdílů mezi hodnotovými systémy různých skupin. Projev sounáležitosti a ochota se podílet. Smysl pro odpovědnost, pochopení a dodržování společných hodnot. Podpora sociální rozmanitosti, soudržnosti a udržitelného rozvoje, připravenost respektovat hodnoty a soukromí druhých.

2.4.3 Klíčové kompetence podle OECD

Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj realizuje od roku 1997 mezinárodní hodnocení studentů v rámci programu PISA (Programme for International Student Assessment). Na počátku projektu byly sledovány čtenářské, matematické a přírodovědné znalosti a dovednosti patnáctiletých žáků, velmi brzo však bylo uznáno, že úspěch v reálném životě závisí na mnohem širší oblasti kompetencí (DeSeCo, 2005).

Z těchto východisek vznikl projekt Definition and Selection of Competencies (DeSeCo), jehož cílem bylo nalézt kompetence nezbytné pro kvalitní a plnohodnotný život a dobře fungující společnost. Současný svět je charakteristický svoji proměnlivostí, komplexností a vzájemnou závislostí. Kompetence, které lze vymezit jako klíčové, musí splňovat:

- Přispívají k hodnotě výstupů pro společnost i jedince.
- Pomáhají jednotlivcům splnit důležité požadavky z mnoha různých oblastí.
- Jsou důležité pro všechny, nikoli pouze pro specialisty.

Projekt DeSeCo vymezuje tři široké oblasti klíčových kompetencí, které následně rozpracovává detailněji:

1. Oblast kompetencí – interaktivní používání prostředků (Using Tools Interactively)

- 1-A Interaktivní používání řeči, symbolů a textu (Use language, symbols and texts interactively)

- 1-B Schopnost interaktivního používání znalostí a informací (The ability to use knowledge and information interactively)
- 1-C Schopnost interaktivního používání technologií (The ability to use technology interactively)

2. Oblast kompetencí – spolupráce v různorodých skupinách (Interacting in Heterogeneous Groups)

- 2-A Schopnost navazovat vztahy s jinými lidmi (The ability to relate well to others)
- 2-B Schopnost spolupracovat (The ability to cooperate)
- 2-C Schopnost zvládat a řešit konflikty (The ability to manage and resolve conflicts)

3. Oblast kompetencí – samostatné jednání (Acting Autonomously)

- 3-A Schopnost zvažovat širší kontext svého jednání (The ability to act within the big picture)
- 3-B Schopnost vytvářet a realizovat životní plány a osobní projekty (The ability to form and conduct life plans and personal projects)
- 3-C Schopnost prosazovat svá práva, zájmy a potřeby (The ability to assert rights, interests, limits and needs)

Klíčové kompetence podle OECD obsahují především schopnosti a dovednosti, oproti tomu znalosti a postoje zde prakticky chybí. Projekt zmiňuje, že pro fungující společnost je nutné kromě samotných kompetencí jednotlivců také používání těchto kompetencí k dosahování společných cílů. Postoje a hodnoty jsou zde zahrnuty implicitně, jsou předpokládány, aniž by byly výslovně napsány.

Ačkoli žádné z konkrétních kompetencí nejsou přímo pojmenovány jako občanské, je zřejmé, že občanské vzdělávání se bude podílet na rozvoji všech oblastí, neboť aktivní občan ke svému zapojení do veřejného života tyto kompetence potřebuje. Vymezení podle OECD představuje další možný pohled na to, co by mohlo být zahrnuto v cílech občanského vzdělávání. Nejednalo by se však o cíl úplný, neboť aktivní občan potřebuje ke své činnosti také znalosti a postoje vedoucí k jeho angažování.

2.4.4 Mezinárodní studie občanské výchovy[10] ICCS 2009

V nedávno době byla ve 38 státech realizována mezinárodní studie občanské výchovy (ICCS 2009 – International Civic and Citizenship Education Study). Zúčastnilo se jí více než 140 000 žáků ve věku přibližně čtrnácti let. Kromě výsledků samotných[11] je velkým přínosem studie koncept občanského

[10] Z tohoto modelu občanského vzdělávání vychází ve své činnosti Centrum občanského vzdělávání. Jeho uplatnění v počátečním vzdělávání přináší také další výhody: jsou snadno dostupná data popisující současnou situace a existují nástroje, které umožní měřit pokrok.

[11] Zde samozřejmě nemá smysl tato zjištění obsáhle popisovat, některé z nich však mohou mít důsledky i pro vzdělávání dospělých. Jedním ze závěrů je vliv rodinného prostředí a zejména názorů a postojů rodičů na žákovy názory, postoje a znalosti. Mladá generace žáků tak pravděpodobně do velké míry reflektuje situaci mezi dospělou populací. Čeští žáci také vykazují slušné znalosti, oproti tomu jejich dovednosti a postoje jsou podprůměrné. Míra jejich současné i plánované budoucí angažovanosti je při mezinárodním srovnání nižší, často výrazně. Politickým institucím důvěřují méně oproti vrstevníkům z jiných zemí (Schulz et al., 2010; Soukup, 2010).

vzdělávání, který je velice komplexní a propracovaný. Primárně byl vytvořen pro hodnocení výsledků počátečního vzdělávání, ale může být velice dobře využitelný i pro navrhování aktivit v oblasti dalšího vzdělávání.

Model se skládá ze čtyř obsahových domén, které popisují tematický obsah občanského vzdělávání, a ze dvou kognitivních a čtyř afektivně-behaviorálních domén, které popisují různé úrovně výstupů.

Kognitivní domény:

- Znalosti
- Argumentace a analýza

Afektivně-behaviorální domény:

- Hodnotová přesvědčení
- Postoje
- Záměry chování
- Jednání

Tyto domény tedy ukazují šest úrovní, na které je potřeba se v občanském vzdělávání zaměřit a systematicky je rozvíjet. Někdy může být nezbytné k rozvíjení různých úrovní zvolit odlišné přístupy a metody.

Obsahové domény rozčleňují samotnou obsahovou náplň občanského vzdělávání, jsou velmi detailně členěny a pro každou doménu jsou vymezeny klíčové pojmy. Zde uvedeme pouze základní rozdělení, detailnější popis je možno nalézt v některé ze zpráv týkajících se výzkumu ICCS (zejména Schulz et al., 2008; dále Schulz et al., 2010; Soukup, 2010).

Obsahové domény:

- Občanská společnost a systémy – občané, občanské instituce, státní instituce
- Občanské principy – rovnost, svoboda, sociální koheze
- Občanská participace – rozhodování, ovlivňování, účast na životě místního společenství
- Občanská identita – obraz sebe samého, občanská propojenost

Tento model také obsahuje konceptualizaci prostředí, analyzuje různé vlivy a procesy, které působí na žáka a ovlivňují průběh jeho socializace. Je nutné vnímat jedince jako součást prostředí, nicméně prostředí čtrnáctiletých žáků se bude od prostředí dospělých značně lišit, proto nemá smysl zde tento širší kontext uvádět.

2.4.5 Občanské vzdělávání v materiálech Rady Evropy

Rada Evropy realizuje na podporu aktivního občanství program Výchova k demokratickému občanství / Lidskoprávní výchova (EDC/HRE – Education for Democratic Citizenship / Human Rights Education).

Jeho cílem je rozvíjet mladé lidi a dospělé tak, aby byli schopni hrát aktivní roli v demokratickém životě a vykonávat svá práva a odpovědnosti ve společnosti.

Většina konkrétních materiálů je však zaměřena na počáteční vzdělávání. Pojetí občanství a cílů občanského vzdělávání není v jednotlivých materiálech zcela jednotné.

Ve slovníčku pojmů (O'Shea, 2003) uvádí následující výstupy občanského vzdělávání:

- Emocionální výstupy (postoje, hodnoty)
- Kognitivní výstupy (znalosti)
- Participace
- Pozitivní mír
- Pragmatické nebo akční výstupy (chování)
- Zodpovědnost
- Sociální soudržnost
- Solidarita
- Udržitelný rozvoj

V jiných materiálech lze nalézt další formulace cílů nebo témat občanské výchovy. Navzdory odlišnostem mezi konkrétními vymezeními je celkové zaměření stejné – umožnit jedinci aktivní zapojení do veřejného života.

2.4.6 Další koncepty

V zahraniční literatuře je možné se setkat s dalšími pojmy a koncepty, které označují výstupy občanského vzdělávání nebo některý aspekt občanství.

Občanský étos (angl. civility, někdy též social civility) zpravidla označuje postoj a étos, který charakterizuje občanskou společnost. Jedná se především o zájem o celou společnost, starost o obecné blaho. Občansky vyspělý člověk pojímá jako předmět svého závazku především občanskou společnost (Shils, 1995). Kessler (1995) upozorňuje, že občanství bez občanského étosu se stává rozporným a sebezáhubným. Občanský étos přirovnává k Aristotelovu pojmu homonoia neboli svornost. Dva občané se mohou lišit ve svých názorech, avšak jsou-li svorní, pak tato různost nemůže být silnější než úmysl zůstat spoluobčany. V českém prostředí se výzkumem občanského étosu zabývala Klicperová-Baker, která ho vymezuje jako soustavu občanských ctností, závazek vůči občanské společnosti (Klicperová-Baker, Feierabend et al., 2007).

Dalším termínem, který se často používá, aniž by bylo specifikováno, co přesně označuje, je **občanská angažovanost** (angl. civic engagement). Americká psychologická asociace definuje občanskou angažovanost jako individuální či kolektivní jednání, které má rozpoznat a zabývat se problémem veřejného zájmu (APA, Civic Engagement, bez data). Občanská angažovanost může mít mnoho podob, od individuální pomoci, přes zapojení v neziskové organizaci až po politicky motivované aktivity. Zároveň je samozřejmě nezbytné, aby angažovaný občan měl potřebné schopnosti a

kompetence k realizaci těchto činů. V mezinárodním výzkumu CIVED 1999 se celá oblast občanské výchovy dělí na občanské znalosti, občanskou angažovanost a občanské postoje. Termín občanská angažovanost tak může označovat behaviorální komponentu aktivního občana (Torney-Purta et al., 2001).

Občanská gramotnost se týká politických znalostí, používá se jako vlastnost jednotlivce i jako souhrnný indikátor, který umožňuje porovnávat společnosti (Milner, 2002). Někteří autoři používají také termín politická gramotnost, který sice může být přesnější, avšak v povědomí veřejnosti není tak zřetelně provázán s občanstvím a občanskou angažovaností. Občanská gramotnost tak představuje souhrn znalostí, které jsou potřebné k aktivní participaci ve společnosti. Ani pojetí občanské gramotnosti není zcela jednoznačné, americká instituce CIRCLE (The Centre for Information & Research on Civic Learning and Engagement; www.civicyouth.org) občanskou gramotnost vymezuje jako schopnost seberealizace prostřednictvím promyšlené a zodpovědné participace na životě komunity v zájmu společného dobra (Chi, Jastrzab et Melchior, 2006).

3 Přehled a zmapování aktivit v oblasti OVD v rámci jednotlivých rezortů a dalších zainteresovaných organizací

3.1 Identifikace aktivit, které lze zahrnout do oblasti OVD

Identifikace relevantních aktivit byla nejobtížnější částí analýzy. V České republice dosud neexistuje jednotná a ucelená představa o tom, co by mělo občanské vzdělávání zahrnovat a jakým způsobem je nutné k němu přistupovat[12]. Jak upozorňuje Kopecký (2010), mezi občanským vzděláváním v různých evropských zemích lze vysledovat velké rozdíly. Hlavní příčinou těchto rozdílů jsou tradice zakořeněné ve vzdálenější minulosti. Jednotlivé přístupy k občanskému vzdělávání se mohou lišit délkou svého vývoje, rolí státu, stupněm rozvoje komunitních aktivit nebo rozdílným pojetím zájmového vzdělávání. Podle Kopeckého občanské vzdělávání v různých zemích odpovídá kultuře dané společnosti.

Z těchto důvodů je principiálně nemožné pouze přejmout zahraniční přístup či model a aplikovat ho v českých podmínkách. Je samozřejmě možné se inspirovat zahraničními příklady dobré praxe a postupně je adaptovat do našeho sociokulturního prostředí. Česká minulost nabízí bohatou historii občanského vzdělávání, jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, také odtud mohou pramenit některá východiska pro tvorbu českého modelu. Historická kontinuita by mohla přinést i další výhody.

Podobně, jako neexistuje národní podoba občanského vzdělávání dospělých, tak téměř neexistuje ani žádná organizace, která by si občanské vzdělávání dospělých vytyčila jako své hlavní poslání. Jedinou výjimkou je nedávno vzniklé Centrum občanského vzdělávání při Masarykově univerzitě, které si klade občanské vzdělávání různých cílových skupin jako svůj hlavní cíl a základní smysl své existence. V současné době je jeho činnost zaměřena více na počáteční vzdělávání, avšak díky odbornému a institucionálnímu zázemí brněnské univerzity a zapojení do Evropské sítě občanského vzdělávání[13] by se v budoucnu mohlo podílet na rozvoji specificky národního přístupu k občanskému vzdělávání dospělých.

Pokud bychom chtěli identifikovat pouze organizace, které o občanském vzdělávání dospělých explicitně hovoří jako o svém cíli, pak by toto zmapování bylo velmi stručné. Proto jsme se rozhodli rozšířit náš pohled a hledat také organizace, které sice nehovoří přímo o občanském vzdělávání, ale svoji činností naplňují některé z indikátorů aktivního občanství či občanského vzdělávání (přehled indikátorů viz následující tabulka). Při čtení následující kapitoly je nutné si tuto skutečnost uvědomovat – ačkoli jsme dílčí podporu občanského vzdělávání nalezli u mnoha organizací, neznamená to, že oblast občanského vzdělávání dospělých je v České republice skutečně rozvinutá.

[12] Například v Německu byly minimální standardy občanského vzdělávání stanoveny Beutelsbachským konsensem: zákaz přehlcování žáků a manipulování s nimi, vyučování kontroverzních témat jako kontroverzních, uznávání osobních zájmů žáků. Podrobnější informace viz http://www.confusingconversations.de/mediawiki/index.php/Beutelsbach_Consensus

[13] NECE – Networking European Citizenship Education – www.nece.eu

To pouze odráží naši snahu o široký pohled a o identifikování aktivit a organizací, které by v budoucnu mohli hrát roli při další podpoře občanského vzdělávání.

Indikátory aktivního občanství			
Dobrovolná činnost v organizaci Organizované aktivity pro komunitu Účast ve volbách Zapojení se do politické strany Zapojení se do zájmové skupiny Nenásilné formy protestu Zapojení se do veřejné debaty			
Indikátory občanského vzdělávání			
Znalosti	**Postoje**	**Hodnoty**	**Dovednosti**
Znalost pozadí Faktické znalosti Funkční znalosti	Politická účinnost Důvěra v politiku Zájem o politiku	Tolerance Nenásilí Respektování právního systému Respektování lidských práv	Dovednost kritického čtení Debatní dovednosti Dovednosti psaní Dovednost kritického naslouchání Empatie Sociální dovednosti

Tabulka 3 – Indikátory aktivního občanství a občanského vzdělávání

Výběr relevantních organizací a aktivit pro zahrnutí do dalších analýz proběhl podle následujícího postupu:

Způsoby nalezení organizací a aktivit

- Organizace, které jsou členy Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR (více než 200 organizací).[14]
- Prostřednictvím internetového vyhledávače Google.[15]
- Doplnění o organizace, které identifikovala expertní skupina.[16]

[14] Přesněji, zahrnuli jsme organizace, které byly členy AIVD ke dni 18. 11. 2010 (celkem 205 organizací). Některé organizace mohly přistoupit (nebo být zahrnuty do seznamu členů) později. Je však pravděpodobné, že pokud by nové organizace byly relevantní pro občanské vzdělávání dospělých, nalezly bychom je některým z dalších způsobů.

[15] Klíčová slova vycházela z předchozí části studie, při vyhledávání jsme použili dotazy: „občanské vzdělávání“, „kurzy občanství“, „občanské vzdělávání dospělých“, „kurzy občanství dospělí“, „vzdělávání k občanství“, „vzdělávání dospělých k občanství“, „občanská gramotnost“, „rozvoj občanství“, „výchova k demokratickému občanství“, „kampaň občanství“, „kampaň občanské vzdělávání“, „kampaň občanská společnost“, „kampaň lidská práva“. Analyzovali jsme vždy prvních padesát výsledků.

Výběr organizací a aktivit spadajících do oblasti OVD

- Zahrnuty byly organizace a aktivity, které naplňovaly nejméně tři indikátory podle studie o indikátorech občanského vzdělávání zpracované pro Evropskou komisi (De Weerd et al., 2005).

3.2 Struktura občanského vzdělávání dospělých v České republice a aktivity v rámci jednotlivých institucí

Organizací, které se v prostředí České republiky zabývají vzděláváním dospělých, je na trhu nepřeberné množství. Jen databáze AIVD (Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR o. s.) zahrnuje více než dvě sta organizací, sdružení či agentur, které vzdělávání dospělých vytyčují jako svoje poslání. Samotnému občanskému vzdělání tak, jak jej definuje Evropský referenční rámec o klíčových schopnostech (EC, Klíčové schopnosti, 2007) a jak je popsané v úvodních kapitolách, se však věnuje jen zlomek z nich.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy dělí v rámci koncepce celoživotního učení další vzdělání dospělých na *občanské vzdělávání, zájmové vzdělávání* a *profesní vzdělávání.* Profesní vzdělávání se pak dále člení na *kvalifikační vzdělávání*, *rekvalifikační vzdělávání* a *normativní školení* (MŠMT, bez data). Při mapování struktury nabídky organizací zaměřujících se na vzdělávání dospělých jsme vycházeli právě z této klasifikace.

Na počátku mapování struktury vzdělávání dospělých v ČR jsme zahrnuli organizace z databáze AIVD. Analýzou jejich činnosti jsme zjistili, že drtivá většina z těchto organizací spadá do profesního, případně do zájmového vzdělávání.

3.2.1 Zájmové vzdělávání v rámci struktury vzdělávání dospělých

Zájmové vzdělávání dospělých je ve většině případů organizováno pod hlavičkou institucí, které si ve svých stanovách vytyčují také profesní vzdělání. Aktivity, které by se daly zařadit do zájmové sféry, jsou často provázány nebo navazují na rekvalifikační kurzy pořádané organizací, popřípadě rozšiřují nabídku profesně-vzdělávacích programů. Instituce, které tyto služby nabízejí, jsou jak státní, tak soukromé.

Z nabídky zájmově-vzdělávacích programů můžeme uvést kurz právnického minima, kurz práce s grafickými editory nebo kurz „Mozek a trénování paměti“, které veřejnosti nabízí Masarykova veřejná knihovna ve Vsetíně.

Z dalších programů a kurzů nabízených veřejnosti jako zájmové vzdělávání to jsou například cestopisné přednášky, kurzy ručních prací, numerologie, fotografování nebo aerobic.

[16] Jednalo se o skupinu krajských koordinátorů projektu „Výchova k občanství“ realizovaného Centrem občanského vzdělávání.

Poměrně velké procento organizací z databáze AIVD nabízí zájemcům vzdělávací semináře či kurzy zaměřené na počítačové schopnosti. Patří sem jak základní dovednosti jako je psaní na počítači a práce s internetem, tak také ovládání programů jako je Microsoft Word, Excel nebo produkty společnosti Adobe. Svou podstatou však kurzy počítačových dovedností tvoří spíše mezistupeň mezi zájmovým a profesním vzděláváním. V mnoha oborech je jistý stupeň počítačové gramotnosti nezbytností a podobné kurzy mohou kromě široké veřejnosti využívat i zaměstnavatelé při školení svých pracovníků či zájemci o rekvalifikaci. V takovém případě jde bezesporu o formu profesního vzdělávání.

3.2.2 Profesní vzdělávání v rámci struktury vzdělávání dospělých

V rámci profesního vzdělávání jsou široce zastoupeny programy zaměřené na rekvalifikaci, popřípadě další profesní kvalifikaci dospělých. Cílem rekvalifikačních kurzů je získání nových pracovních dovedností a z toho vyplývající zvýšení možnosti uplatnění na trhu práce. Tyto kurzy jsou zahrnuty v nabídce pracovních úřadů jednotlivých obcí a jiných státních institucí, jejich cílem je profesní rozvoj a zlepšení konkurenceschopnosti. V České republice existuje také mnoho dalších organizací, které se na rekvalifikaci zaměřují.

Nabídky rekvalifikačních kurzů dosahují obrovského rozpětí a zasahují do všech oblastí lidské činnosti.

Z dělnických profesí se lze rekvalifikovat například na profesi svářeče, řidiče vysokozdvižných vozíků, závoráře nebo údržbáře. V ekonomické oblasti to může být kurz účetnictví nebo daňové evidence. Vzdělání tohoto typu je běžné i ve službách. Organizace zaměřené na rekvalifikaci nabízejí kurzy na maséra, kuchařské a číšnické profese, lektora, personalistu nebo realitního makléře.

Jednotlivé organizace také svým klientům (ať už jednotlivcům nebo zaměstnancům firem) nabízí kurzy prohlubující a rozšiřující doposud získanou kvalifikaci. Jedná se například o kurzy Základy podnikání, Podvojné účetnictví, Etika pro podnikání, Řízení projektů, Obchodní tipy a triky, Projektové řízení nebo Personalistika v činnosti mistra. Časté jsou také kurzy zaměřené na ekonomickou sféru, management a dovednosti práce s počítačem.

Některé kurzy realizované v profesním vzdělávání mají zřetelný přesah do občanského vzdělávání. Jedná se o legislativní kurzy, kurzy soft skills a kurzy zaměřené na vzdělávání zaměstnanců samospráv, proto jim věnujeme více pozornosti.

Kurzy soft skills

Indikátory občanského vzdělávání: debatní dovednosti, sociální dovednosti, empatie

Část organizací zaměřených na vzdělávání dospělých se specializuje na rozvoj měkkých dovedností neboli soft skills, kam patří sociální dovednosti jako komunikační a prezentační schopnosti či empatie. Právě sociální schopnosti dovolují jedinci obstát v mezilidských vztazích, a jsou jedním ze základních pilířů zapojení se do společnosti.

Podle Evropského referenčního rámce připravují tyto schopnosti jedince *„na jeho efektivní a konstruktivní účast ve společenském a pracovním životě, a to ve stále rozmanitějších společnostech, a na řešení případných konfliktů.“* (EC, Klíčové schopnosti, 2007). Sociální dovednosti jsou také jedním z výstupů občanského vzdělávání, jak jsou definovány v Indikátorech aktivního občanství (De Weerd et al., 2005).

Z tohoto kontextu vyplývá, že kurzy soft skills stojí na pomezí profesního a občanského vzdělávání. Jako takové je zařazujeme do samostatné kategorie.

Organizací, které se v rámci své nabídky zaměřují na rozvoj měkkých dovedností svých klientů, je na českém trhu nepřeberné množství. Pro ilustraci uvádíme příklady namátkou vybraných kurzů tohoto charakteru. Na rozvoj manažerských schopností se zaměřují kurzy situačního vedení, time managementu, koučinku, sebeřízení, vedení porad, prezentačních dovedností nebo nejrůznějších tréninků týmové spolupráce. Další kurzy se orientují do oblasti sebepoznání a seberozvoje, zvládání zátěže, řešení problémů, asertivity, efektivní komunikace, pozitivního myšlení, samostatnosti a výkonnosti. Zejména pro sociální pracovníky je určen kurz Práce s klientem s rizikem v chování včetně pravidel šetrné sebeobrany.[17]

Legislativní kurzy

Indikátory občanského vzdělávání: funkční znalosti, politická účinnost, důvěra v politiku, zájem o politiku, respektování právního systému

Kurzy s touto tematikou sice do jisté míry zasahují do občanského vzdělávání, protože formují jedince ve smyslu znalostí právního rámce, přesto zcela neodpovídají našemu vymezení občanského vzdělávání. V naší kategorizaci je proto řadíme do oblasti profesního vzdělávání, avšak s jasným zřetelem na přesah do občansko-vzdělávací roviny.

Firma Kredit, v.o.s. (Regionální poradenské a informační centrum, Ekonomické služby)[18] například pořádá školení Zákon o DPH platný od 1. 1. 2011 nebo Zákon o dani z příjmu fyzických osob.

Vzdělávací kurzy pro samosprávy krajů a obcí

Indikátory občanského vzdělávání: faktické znalosti, funkční znalosti, politická účinnost, zájem o politiku, respektování právního systému

V nabídce profesního vzdělávání se můžeme setkat s různými kurzy, které jsou zaměřené na rozvoj znalostí a dovedností pracovníků státní správy. Do této nabídky patří například Kurz pro nové starosty

[17] Kurz společnosti EDLiT, s.r.o. (http://www.edlit.cz)
[18] http://www.kreditvm.cz

a radní, který organizuje společnost EDUPOL, v.o.s.[19] Jako další můžeme uvést kurzy Kontrola zadávání veřejných zakázek či Protikorupční postupy při zadávání veřejných zakázek.

3.2.3 Organizace a aktivity zaměřené na občanské vzdělávání dospělých v ČR

Jak již bylo uvedeno, organizace, které by měly občanské vzdělávání dospělých[20] jako svoji ústřední činnost, v České republice prakticky nejsou. Při širším pohledu je možné identifikovat mnoho organizací a aktivit s přesahem do občanské oblasti.

Do analýzy byly zahrnuty organizace a aktivity, které se týkají dospělé české populace a zároveň naplňují nejméně tři[21] z indikátorů aktivního občanství či občanského vzdělávání.

Pro přehlednost organizace a aktivity třídíme do následujících skupin:

- Komunitní aktivity a dobrovolnictví
- Vzdělávací organizace
- Zážitkové kurzy zaměřené na rozvoj osobnosti
- Osvětové akce

A. Komunitní aktivity a dobrovolnictví

Pod hlavičku komunitních aktivit spadají zejména komunitní centra, která vytváří programy pro členy komunit, ale také pro širokou veřejnost. Jejich konzultační služby a pomoc jsou poskytovány s cílem podpory realizace projektů orientovaných na komunitu a zejména podpory účasti veřejnosti na životě komunity. Služby center mají napomoci k provázání jednotlivých složek společnosti a přispívat tak ke spokojenosti jejích členů.

Ke komunitním aktivitám jsme zařadili také organizace, které sdružují dobrovolníky a za jejich pomoci organizují programy nejrůznějšího zaměření.

Centrum pro komunitní práci (CpKP)

www.cpkp.cz

Indikátory aktivního občanství: organizování aktivit pro komunitu, zapojení se veřejné debaty, nenásilné formy protestu

Indikátory občanského vzdělávání: faktické znalosti, funkční znalosti, politická účinnost, důvěra

[19] http://www.edupol.cz

[20] V oblasti počátečního vzdělávání je situace lepší, působí zde několik organizací (CEDU – Centrum demokratického učení, SVOD – Sdružení pro výchovu k občanství a demokracii a další). O této oblasti v současné době Centrum občanského vzdělávání také zpracovává analýzu.

[21] Pokud by k zahrnutí stačilo naplnění jednoho indikátoru, byla by oblast příliš široká – například k toleranci či k rozvoji debatních dovedností vede velice pestrá paleta činností. Proto jsme jako hranici zvolili tři naplněné indikátory.

v politiku, zájem o politiku, respektování právního systému, debatní dovednosti a dovednosti kritického naslouchání a čtení, sociální dovednosti

CpKP je nezisková organizace, která vznikla jako občanského sdružení v roce 1996.

Za svůj hlavní cíl si klade podporu demokratického rozhodování na úrovni orgánů veřejné správy, rozvoj občanských iniciativ na místní a regionální úrovni, podporu spolupráce mezi občanskými iniciativami, neziskovými organizacemi, veřejnou správou a podnikatelským sektorem, ochranu přírody a krajiny, kulturního bohatství a zdraví obyvatel a vzdělání a školení v těchto oblastech.[22]

Vizí, kterou společnost hlásá je *„spokojená komunita, ve které veřejná správa spolupracuje s občany na udržitelném rozvoji místní komunity, a společně se podílejí na zkvalitňování života občanů[23]“.*

V počátcích činnost CpKP spočívala v realizaci projektů v rámci dvou programů. Šlo jednak o zapojování veřejnosti do plánování a rozvoje obce a také o podporu spolupráce neziskových organizací.

V průběhu existence organizace se její činnost postupně rozšiřovala a od roku 2005 nabízí své poradenské služby v pěti základních oblastech:

Účast veřejnosti v rozvoji obcí, měst a krajů

CpKP navrhuje a realizuje programy účasti a spolurozhodování veřejnosti při investičním plánování a rozhodování. Veřejnost je tak podpořena v zapojení do plánování úprav veřejných prostranství, regenerace sídlišť, výstavby komunikací či investic v rámci jiných strategických a rozvojových koncepcí.

CpKP organizuje panelové diskuze s veřejností, zprostředkovává informace pro veřejnost v podobě výstav nebo zprostředkovává komunikaci u jednání týkajících se rozvoje komunity. Mimo to provádí sociologické průzkumy a ankety související s plánovaným záměrem a pořádá vzdělávací programy v oblasti zapojování veřejnosti pro pracovníky státní správy.

Místní udržitelný rozvoj

V rámci programu udržitelného rozvoje nabízí CpKP konzultační služby pro přípravu projektů zaměřených na sociálně-ekonomický rozvoj s ohledem na principy ochrany životního prostředí.

Organizace zpracovává a aktualizuje rozvojové strategie jednotlivých regionů a ve spolupráci s partnery (státní správou, nestátními neziskovými organizacemi i soukromými subjekty) pomáhá při realizaci rozvojových projektů.

[22] Stanovy CpKP (http://www.cpkp.cz/index.php?template=cpkp&page=document&document_id=133)
[23] Vize a poslání společnosti (http://www.cpkp.cz/index.php?template=cpkp&page=document&document_id=752)

Regionální politika EU a regionální rozvoj ČR

Cílem tohoto programu je prosazení účasti veřejnosti a nevládních neziskových organizací při využívání Strukturálních fondů EU. Tím se snaží prosadit principy transparentního rozhodování v rámci regionální politiky Evropské unie. V této souvislosti organizace spolupracuje s ostatními zeměmi evropské unie.

Vzdělávání, podpora a posilování nestátních neziskových organizací

V rámci vzdělávacích aktivit se CpKP snaží o posílení neziskového sektoru a mezioborové spolupráce a o předání zkušeností jednotlivých organizací.

Centrum pro komunitní práci se svojí činností podílí na vizi aktivního občanství tak, jak je definuje De Weerd a kol. (2005). Občané se zapojují do veřejné debaty a spolupodílí na aktivitách a záměrech, které jsou centrem uskutečňovány.

Z hlediska občanského vzdělávání jsou v tomto smyslu naplněny indikátory faktických a funkčních znalostí, politické účinnosti, důvěry v politiku, zájmu o politiku, debatních dovednosti a také dovednosti kritického naslouchání.

V oblasti občanského vzdělávání dospělých se bezesporu jedná o významnou organizaci.

Česká asociace rozvojových agentur (ČARA)

http://www.cara.cz

Indikátory aktivního občanství: zapojení se do zájmové skupiny

Indikátory občanského vzdělávání: faktické znalosti, funkční znalosti, politická účinnost, důvěra v politiku, zájem o politiku, respektování právního systému

Cílem této nevládní organizace je podpora systematického hospodářského, kulturního a sociálního rozvoje krajů České republiky a je tak jedním aktérů regionální politiky.

Za své poslání si klade zejména vytváření nástrojů pro regionální rozvoj, zavedení systému spolupráce s veřejnou správou, soukromým a neziskovým sektorem a se zahraničními organizacemi a vytvoření členské sítě s efektivní výměnou dat a informací.

V rámci svých aktivit mimo jiné připravuje, koordinuje a technicky zaštiťuje realizaci rozvojových programů, posuzuje projekty či grantové návrhy z hlediska legislativy ČR a EU. Asociace rozvojových agentur také plní specifické zakázky podle konkrétní objednávky regionálních, místních nebo centrálních orgánů.

Mezi její partnery patří například Národní asociace pro rozvoj podnikání nebo Asociace inovačního podnikání ČR.

Členy je dvanáct rozvojových agentur s krajskou působností.

Hnutí Brontosaurus

http://www.brontosaurus.cz/

Indikátory aktivního občanství: dobrovolná činnost v organizaci, organizované aktivity pro komunitu

Indikátory občanského vzdělávání: faktické znalosti, nenásilí, respektování lidských práv, dovednost kritického čtení a naslouchání, sociální dovednosti

Organizace zaměřuje své programy na podporu trvale udržitelného rozvoje společnosti a ochrany přírody.

Cílem Hnutí Brontosaurus je především výchova k aktivnímu a přátelskému přístupu ke společnosti a jejímu přírodnímu a kulturnímu dědictví. V účastnících programů se snaží vyvolat zájem o problémy společnosti, přírody a krajiny a motivaci hledat společná řešení s ohledem na potřeby jiných lidí. Hnutí podporuje snahy o odklon od konzumního způsobu života[24].

Ze vzdělávacích akcí, které proběhly v roce 2010, vybíráme následující:

- *Cestičky* – vzdělávací kurz pro práci s dětmi a mládeží, který kombinuje vzdělávací bloky se zážitkovými a seberozvojovými aktivitami
- *Klimatická změna a biodiverzita* – mezinárodní vzdělávací setkání zaměřené na problematiku globálního oteplování a biodiverzity
- *Akce příroda* – program zaměřený na dobrovolnou péči o přírodu (víkendové akce, projekt Zasaď si svůj strom)

Komunitní centra v jednotlivých obcích a regionech

Indikátory aktivního občanství: organizování aktivit pro komunitu, dobrovolné činnosti v organizaci

Indikátory občanského vzdělávání: faktické znalosti, funkční znalosti, politická účinnost, důvěra v politiku, zájem o politiku, respektování právního systému, debatní dovednosti a dovednosti kritického naslouchání a čtení, sociální dovednosti

[24] Stanovy Hnutí Brontosaurus, Článek 2 Programové cíle (http://www.brontosaurus.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=10&Itemid=18)

Komunitní centra vznikla v mnoha obcích nebo městských částech jako odpověď na potřebu místa společného setkávání komunity, podpory rozvoje občanské společnosti a místní pospolitosti. To je také jedním z hlavních cílů organizací.

Tyto instituce působí v oblasti vzdělávacích a výchovných programů, sociálních služeb a komunitních aktivit občanů a zároveň zajišťují spolupráci organizací působících v regionu v návaznosti na komunitní život.

Mezi centry se jednotlivé činnosti liší v koncepci a rozmanitosti v rámci tohoto modelu. Cílem je rozvoj místní komunity prostřednictvím vzdělání či sociálních služeb.

Jednotlivá centra se orientují například na sociální rozvoj regionu s důrazem na osvětu a vzdělávání občanů, ekonomický rozvoj s ohledem na otázky ochrany přírody nebo právní či pracovní poradenství zaměřené na své členy.

Pro ilustraci uveďme Komunitní centrum Kampa[25], jehož cílem je mimo jiné ochrana životního prostředí na pražské Kampě, Vzdělávací a komunitní centrum Integra Vsetín o.p.s.[26], jenž se zaměřuje na integraci zdravotně postižených občanů, Komunitní centrum Kostka Krásná Lípa p.o.[27] zaštiťující množství vzdělávacích, zájmových a sociálních aktivit pro své členy nebo Komunitní centrum České Švýcarsko[28], jehož posláním je šetrný rozvoj regionu České Švýcarsko.

Komunitní plánování

http://www.komunitniplanovani.com/

Indikátory aktivního občanství: organizované aktivit pro komunitu, zapojení se veřejné debaty, nenásilné formy protestu

Indikátory občanského vzdělávání: faktické znalosti, funkční znalosti, politická účinnost, důvěra v politiku, tolerance, respektování lidských práv, respektování právního systému, debatní dovednosti, dovednosti kritického naslouchání, empatie, sociální dovednosti

Komunitní plánování je metoda rozvoje sociálních služeb pro skupiny znevýhodněných osob v daném regionu. Jedná se proces, kterého se účastní jak zadavatelé, tak poskytovatelé i samotní uživatelé služeb.

Metoda v sobě zahrnuje manažerský přístup, zároveň však operuje v rovině sociálně-psychologické i psychoterapeutické. Z tohoto hlediska se jedná o inovativní způsob zpracování sociálních programů. Idea komunitního plánování staví na principu provázanosti a vzájemné spolupráce jednotlivých částí

[25] http://www.kckampa.eu/
[26] http://www.vkci.cz/
[27] http://kostka.krasnalipa.cz/
[28] http://www.ceskesvycarsko.cz/ops/

sítě služeb, kdy se plánováním projektů zaměřených na sociální služby snaží předejít sociálnímu vyloučení znevýhodněných osob. Jak už bylo zmíněno, zásadní je přitom spolupráce zadavatelů, zaměstnavatelů v rámci organizací, poskytovatelů služeb a účastníků. Tento přístup umožňuje přizpůsobení sociálních programů konkrétním potřebám dané situace.

Komunitní plánování má nabídnout způsob, jak pracovat s komunitou při řešení jejího problému. Za tvorbu plánu odpovídají manažeři, za jeho implementaci pak celá komunita. Funkci zadavatelů komunitního plánování plní obce nebo kraje prostřednictvím úřadů v oblasti sociální péče. Zadavateli ale mohou být i úřady práce nebo územní pracoviště MPSV. Poskytovateli jsou pak státem dotovaná sociální zařízení, ale také neziskové organizace nebo podnikatelé.

V České republice se komunitním plánováním zabývají například následující organizace:

Komunitní plánování, o.p.s.
http://www.komplan.cz/

Organizace se zabývá vzdělávací a osvětovou činností v oblasti komunitního plánování, dále vedením programů komunitního plánování, supervizí a posudkovou činností v souvislosti s realizací programů. Mimo to podporuje zapojování občanů do správy veřejných věcí na místní úrovni.

Agora CE, o.p.s.
http://www.agora-ce.cz/

Cílem společnosti je zapojení občanů do veřejného života obce či kraje. Toho dosahuje organizováním anket a dotazníkových šetření, veřejných debat a vzdělávacích seminářů na téma zapojování občanů do rozhodování. Na základě toho pak vytváří rozvojové plány pro města a regiony.

Místní akční skupiny (MAS)

Indikátory aktivního občanství: zapojení se do veřejné debaty

Indikátory občanského vzdělávání: faktické znalosti, funkční znalosti, politická účinnost, důvěra v politiku, zájem o politiku, respektování právního systému, debatní dovednosti a dovednosti kritického naslouchání a čtení

Posláním sdružení je prosazování zájmů obcí a místních komunit především z hlediska rozvoje území. Cílem je také zapojení veřejnosti do přípravy rozvojových projektů a její podíl na rozhodování, podpora rozvoje občanských iniciativ a jejich spolupráce s veřejnou správou. Členy místních akčních skupin jsou jak představitelé obcí a neziskových organizací, tak také podnikatelé a další aktivní obyvatelé regionu.

Podle Ministerstva vnitra[29] má drtivá většina z nich zpracovanou rozvojovou strategii s dlouhodobými záměry, prioritami, opatřeními a někdy i dlouhodobými rozvojovými projekty.

Příkladem můžeme uvést MAS Zlatá cesta, MAS Pobeskydí nebo MAS Sdružení Růže.

Ratolest Brno o.s.

http://www.ratolest.cz/

Indikátory aktivního občanství: dobrovolná činnost v organizaci, organizované aktivity pro komunitu

Indikátory občanského vzdělávání: tolerance, respektování lidských práv, empatie a sociální dovednosti

Tato nestátní nezisková organizace se zaměřuje na pomoc sociálně znevýhodněným dětem a mladým lidem. Posláním je pomáhat jim řešit nesnadnou situaci nebo jí předcházet tak, aby měli rovné šance žít kvalitní život a začlenit se do společnosti.[30] Na základě tohoto cíle nabízí Ratolest Brno sociální, volnočasové a preventivní aktivity.

Dalším významným cílem organizace je podpora a rozvoj dobrovolnictví jako jednoho z důležitých prvků občanské společnosti. Pro naplňování tohoto cíle zprostředkovává informační a vzdělávací služby pro dobrovolníky a neziskové organizace.

Sdružení pro komunitní práci ve Vsetíně o.p.s.

http://www.spkp.cz/

Indikátory aktivního občanství: organizování aktivit pro komunitu, zapojení se veřejné debaty, nenásilné formy protestu

Indikátory občanského vzdělávání: faktické znalosti, funkční znalosti, politická účinnost, důvěra v politiku, zájem o politiku, respektování právního systému, debatní dovednosti a dovednosti kritického naslouchání a čtení, sociální dovednosti

Cílem společnosti je zapojení občanů do komunitních aktivit, podíl veřejnosti na rozhodovacích procesech, rozvoj občanské společnosti a také podpora neziskového sektoru.

Ve své činnosti se organizace zaměřuje na sociální problematiku, prevenci sociálně-patologických jevů, zaměstnanost, ochranu životního prostředí nebo vzdělávání. Opírá se o tři pilíře:

[29] (Šafářová, Škrabal: *Mikroregiony a Místní akční skupiny*. Veřejná správa, 2008, č.13; dostupné online dne 2010. 11. 30 prostřednictvím http://www.mvcr.cz/clanek/mikroregiony-a-mistni-akcni-skupiny.aspx)
[30] Veřejný závazek Ratolesti Brno (http://www.ratolest.cz/o-nas.php?id=9)

- **Tvorba komunitních plánů města**, při které se snaží o zapojení občanů do veřejné debaty a podporu její účasti na rozhodovacích procesech.
- Informační a osvětové **kampaně.**
- Veřejná diskuze a kampaň zaměřená na podobu města **Obnova města**.

Užitečný život o.s.

http://www.uzitecny-zivot.cz/

Indikátory aktivního občanství: dobrovolná činnost v organizaci, organizované aktivity pro komunitu

Indikátory občanského vzdělávání: tolerance, respektování lidských práv, empatie a sociální dovednosti

Cílem organizace je podpora osobního rozvoje a pomoc při aktivní a vzájemné integraci mladých lidí s postižením i bez něj na základě společných zážitků.

Posláním je také inspirovat k zodpovědnému a aktivnímu přístupu k vlastnímu životu a ke světu a k navazování nových vztahů. Užitečný život také pořádá integrační programy, zážitkové akce i vzdělávací kurzy pro zaměstnance příbuzných organizací.

Sdružení je postaveno na principu dobrovolnické práce, naplňuje však i několik dalších indikátorů.

B. Vzdělávací organizace

Agnes, o.s.

http://www.agnes.cz/

Indikátory občanského vzdělávání: funkční znalosti, respektování právního systému, respektování lidských práv, tolerance, empatie a sociální dovednosti

Sdružení se zabývá profesním vzděláváním a rozvojem v neziskových organizacích z celé České republiky, konzultacemi a poradenstvím.

Tyto podpůrné vzdělávací programy jsou otevřené, vzájemně prostupné a zaměřují se na oblasti řízení organizace, personálního a finančního řízení, fundraisingu a marketingu neziskových organizací nebo na etické kodexy organizací.

Sdružení Agnes nabízí v rámci své činnosti tři typy vzdělávacích programů: **manažerské kurzy, odborné kurzy** a **tematické semináře a workshopy.**

AISIS, o.s.

http://www.aisis.cz

Indikátory občanského vzdělávání: funkční znalosti, tolerance, nenásilí, respektování lidských práv, respektování právního systému, dovednosti kritického čtení a naslouchání, sociální dovednosti

Společnost vytváří vzdělávací a obecně prospěšné inovační programy pro školy, firmy i neziskové organizace. Její snahou je přitom zpracovávat i závažná témata nekonvenčním způsobem a s nadhledem a dbát na praktickou využitelnost návrhů v reálném životě. Ve své činnosti se AISIS o. s. zaměřuje například na osobnostní a sociální výchovu, zvýšení právního povědomí nebo principy zodpovědného rozhodování při zacházení s penězi. V programech pro firmy se orientuje na koncept společenské odpovědnosti firem (CSR – corporate social responsibility), který vychází z modelu, kdy firma kromě usilování o ekonomický zisk také pozitivně působí na širší okolí – situaci zaměstnanců, komunitu, k níž náleží aj., což zpětně ovlivňuje úspěšnost firmy.

Vzdělávání se uskutečňuje mimo jiné prostřednictvím konferencí, organizace vydává také odborné publikace.

Ze vzdělávacích programů, které společnost zaštiťuje, můžeme jmenovat například:

- Paragraf[31] – projekt zaměřený na zvýšení právního povědomí dětí, ale i jejich pedagogů
- Malé granty – program poskytující studentům peníze na realizaci vlastních nápadů, zároveň vede k správnému hospodaření s těmito financemi
- Média tvořivě – projekt zacílený na pedagogy, kterým navrhuje postupy, jak vyučovat témata Mediální výchovy

Asociace občanských poraden

http://www.obcanskeporadny.cz/

Indikátory aktivního občanství: zapojení se do veřejné debaty

Indikátory občanského vzdělávání: faktické znalosti, funkční znalosti, zájem o politiku, tolerance, respektování lidských práv, respektování právního systému, dovednosti kritického naslouchání, empatie

Sdružení bylo zřízeno za účelem rozvoje sítě občanských poraden, které poskytují nezávislé, nestranné a bezplatné sociálně odborné poradenství v oblasti práva. Snaží se upozornit příslušné státní a místní orgány na nedostatky v legislativě a neřešené problémy občanů[32].

[31] www.paragraf1155.cz
[32] http://www.obcanskeporadny.cz/o-nas/

Cílem občanského poradenství je tedy pomoci potřebným občanům najít cestu z tíživé situace. Klienti jsou však podporováni v samostatném jednání. Zástupci občanských poraden se také podílí na projektech a práci Rady vlády ČR, Ministerstva pro místní rozvoj nebo Komisi pro rozvoj sociálních služeb MPSV. Ve své činnosti se poradny konkrétně zaměřují na problematiku bydlení, dluhové poradenství, environmentální nebo spotřebitelské poradenství.

Primárním cílem poraden je pomoci klientovi s vyřešením jeho problému, nikoli podpořit ho v zapojení do veřejného života.

Centrum občanského vzdělávání

http://www.obcanskevzdelavani.cz/

Centrum občanského vzdělávání vzniklo v roce 2010 jako samostatné pracoviště Masarykovy univerzity. Jeho hlavním posláním je podporovat občany v rozvíjení dovedností, které jim umožní lépe se orientovat ve veřejném prostoru a účinněji se zapojovat do veřejného života. V této souvislosti se snaží identifikovat témata související s občanstvím a hledá cesty jejich sdílení s veřejností.

Ve své činnosti se centrum zaměřuje na vytváření a koordinaci projektů občanského vzdělávání, při čemž spolupracuje jak s neziskovým sektorem, tak se státními a výzkumnými institucemi. Stanovuje také měřítka kvality programů občanského vzdělávání a v tomto smyslu by tak mělo plnit roli experta a garanta kvality.

V současné době je většina aktivit centra zaměřena na počáteční vzdělávání, proto zatím nelze posoudit, které indikátory v oblasti občanského vzdělávání dospělých bude naplňovat. Z tohoto důvodu je nebudeme zařazovat do kvantitativních analýz. Další rozvoj činnosti centra bude vycházet ze zpracovávaných studií, hodlá se zaměřit na rozvíjení občanských dovedností různých cílových skupin – pedagogických pracovníků, státní správy, příslušníků policie a armády, ale také široké veřejnosti či mládeže vzdálené veřejnému a politickému dění. Usiluje o rozšíření znalostí principů moderní demokracie a jejich využití v praxi. Mezi témata, na která centrum při své činnosti upozorňuje, patří také mediální gramotnost, reflexe historie nebo zahraniční politika v souvislosti s integrací Evropy.

Centrum je zapojené do Evropské sítě občanského vzdělávání[33] a díky institucionálnímu a odbornému zázemí Masarykovy univerzity může brzy hrát na poli občanského vzdělávání klíčovou roli.

Junák – vzdělávací kurz Růžový boubel

http://ruzovyboubel.parvula.cz/

Indikátory aktivního občanství: dobrovolná činnost v organizaci, zapojení se do zájmové skupiny

[33] NECE – Networking European Citizenship Education, www.nece.eu

Indikátory občanského vzdělávání: funkční znalosti, respektování právního systému, respektování lidských práv, empatie a sociální dovednosti

Junák – svaz skautů a skautek je organizace, jejímž cílem je napomoci dětem a mladým lidem k seberozvoji i rozvoji svého blízkého okolí. V rámci Junáka se každoročně pořádají desítky vzdělávacích kurzů a škol pro vedoucí skautských oddílů. Růžový boubel je vůdcovský kurz pro vedoucí z řad mladých dospělých. Kurz je zaměřen na úzkou spolupráci s oddílem, ze kterého účastník pochází, a své nově nabyté dovednosti tak přímo aplikuje v rámci další dobrovolné činnosti s dětmi a mládeží.

Tématem, na které se letos kurz zaměřuje, je **občanská společnost**, proto je tato aktivita z hlediska OVD podstatná.

Poradna pro občanství, občanská a lidská práva

http://www.poradna-prava.cz/

Indikátory aktivního občanství: dobrovolná činnost v organizaci, zapojení se do veřejné debaty

Indikátory občanského vzdělávání: faktické znalosti, funkční znalosti, politická účinnost, zájem o politiku, tolerance, nenásilí, respektování lidských práv, respektování právního systému, dovednosti kritického čtení a naslouchání, empatie

Posláním poradny je poskytování právních služeb jednotlivcům, neziskovým organizacím i zaměstnancům státní správy, při čemž se zaměřuje zejména na problematiku dodržování lidských práv.

Ve své činnosti se věnuje zejména otázkám diskriminace, rodinné péče a podpoře mimoústavní výchovy dětí. Kromě toho také rozvíjí právní projekty v souvislosti s integrací národnostních menšin, cizinců a řeší problematiku státního občanství. Jedním ze základních cílů poradny je zprostředkovávání spolupráce nevládního sektoru a orgánů státní správy a zvyšování právního povědomí občanů v potřebných oblastech. Organizace také analyzuje platné zákony, sleduje přípravu legislativních norem a upozorňuje na potřebu systémových změn. Ty sama iniciuje a podílí se na jejich realizaci.

Rekval, s.r.o.

http://www.rekval.cz/

Indikátory občanského vzdělávání: faktické znalosti, funkční znalosti, tolerance, nenásilí, respektování lidských práv, respektování právního systému, sociální dovednosti

Organizace poskytuje svým zákazníkům služby v oblasti rozvojových projektů zaměřených na zvýšení osobnostních a profesních kompetencí. Tyto programy jsou určeny mimo jiné pracovníkům veřejné správy, sociální sféry a pedagogům, organizace dále nabízí poradenství při získávání dotací z ESF.

Z akreditovaných programů pro pracovníky veřejné správy jsou to například:

- Aktuální otázky zákona o pomoci v hmotné nouzi
- Fenomén diskriminace při práci ve veřejné správě
- Profesní etiketa

Pro pracovníky sociální sféry jsou v nabídce například kurzy:

- Aktuální otázky zákoníku práce
- Násilí v rodině z pohledu právníka a psychologa
- Etika a etické kodexy v sociální práci

A konečně pro pedagogické pracovníky společnost nabízí kurzy jako:

- Rozumíme si? (kurz zaměřený na integraci Romů rámci společnosti a vzdělávacího systému)
- Výchova dětí a mládeže k lidským právům (nácvik a metodické vedení a dokumentace školy)

Vzdělávací středisko Caritas

http://www.caritas-vos.cz/moProjektyEU/0004/Default.aspx

Indikátory občanského vzdělávání: faktické znalosti, funkční znalosti, tolerance, respektování lidských práv, respektování právního systému, sociální dovednosti, empatie

Vzdělávací středisko Caritas je součástí Vyšší odborné školy sociální Olomouc. V rámci svojí činnosti nabízí vzdělávání zejména pracovníkům v sociálních službách, ale také dobrovolníkům a odborníkům z řad veřejnosti.

Středisko zprostředkovává semináře, školení a kurzy (jednodenní, vícedenní i dlouhodobé výcviky), které jsou zaměřeny na širokou paletu témat – od soft skills a manažerských dovedností až po znalosti legislativy a možnosti financování projektů.

Z kurzů, které Caritas pořádá, můžeme uvést například *Ochrana práv uživatelů sociálních služeb*, *Úvod do sociální práce s imigranty*, *Mediální strategie pro charitativní organizace* nebo *Strategické řízení a plánování*.

Vzdělávací středisko Vila Čerych

http://www.vilacerych.cz/

Indikátory občanského vzdělávání: faktické znalosti, funkční znalosti, důvěra v politiku, zájem o politiku, tolerance, respektování právního systému, respektování lidských práv

Středisko je osvětovým, vzdělávacím a kulturním zařízením provozovaným Centrem rozvoje Česká Skalice. Vlastníkem instituce je Nadace rozvoje občanské společnosti.

Sdružení koordinuje vzdělávací a osvětové programy v Královéhradeckém kraji, které jsou zaměřené na občanskou společnost a evropskou spolupráci, obnovu venkova nebo aktivní účast občanů v regionálním rozvoji. Podporuje také místní kulturu a vzdělávání pracovníků neziskového sektoru.

Tyto programy jsou určeny především pro zástupce veřejné správy a neziskových organizací. Mimo jiné středisko organizuje aktivity, které rozvíjejí demokracii a ochranu lidských práv, a kurzy zaměřené na metody komunitní práce nebo budování partnerství.

Vila zároveň poskytuje zázemí pro další vzdělávací programy neziskových organizací či vzdělávacích institucí.

C. Zážitkové kurzy zaměřené na rozvoj osobnosti

Instruktoři Brno

http://www2.instruktori.cz/

Indikátory aktivního občanství: dobrovolná činnost v organizaci

Indikátory občanského vzdělávání: respektování lidských práv, nenásilí a sociální dovednosti

Mottem sdružení je *„Vše, co můžeme udělat, je lidi inspirovat“* a od něj se také odvíjí poslání Instruktorů: pořádání vzdělávacích a seberozvojových kurzů založených na principech zážitkové pedagogiky. Ve svých aktivitách kladou důraz na propojení zážitků s reálným životem a přenesení zkušeností do své role ve společnosti.

Organizace svým posláním naplňuje některé dílčí cíle občanského vzdělávání dospělých. Je založena na dobrovolnické činnosti, posiluje hodnoty jako je nenásilí a respektování lidských práv a rozvíjí sociální dovednosti.

Prázdninová škola Lipnice

http://www.psl.cz/

Indikátory aktivního občanství: dobrovolná činnost v organizaci, zapojení se do zájmové skupiny

Indikátory občanského vzdělávání: tolerance, nenásilí, empatie a sociální dovednosti

Prázdninová škola Lipnice je nevládní nezisková organizace, která sdružuje členy nejrůznějších profesí. Jako cíl si vytyčuje všestranný rozvoj osobnosti člověka a zkvalitnění života jednotlivců i společnosti jako celku. Nedílnou součástí činnosti je *„šetrný a ohleduplný přístup k přírodě, který se snažíme předávat také všem účastníků, našich programů“* [34]. Prázdninová škola Lipnice *„podporuje takovou zkušenost, která vede k pozitivní změně, nárůstu sebevědomí a odpovědnému přístupu*

[34] http://www.psl.cz/index.php?submenu=11

k vlastnímu životu, druhým lidem a světu. Tato vize je zaměřena na oblast výchovy a vzdělávání, rozvoj osobnosti i společenských celků.“

Z kurzů a programů, které PŠL nabízí:

- iCan je půlroční program zaměřený na pomoc ve změně životního stylu.
- ZDrSEM – systém zdravotních seminářů první pomoci aplikující principy zážitkové pedagogiky
- MaC (Make a Connection) neboli „Připoj se“ nabízí mladým lidem z České republiky získat možnost financí pro vlastní dobrovolnické projekty.
- V rámci vzdělávací činnosti PŠL nabízí kurzy na objednávku zaměřené na rozvoj soft skills u učitelů a sociálních pracovníků, na podporu neziskového sektoru aj.

Velký vůz o.s.

http://www.velkyvuz.cz/

Indikátory občanského vzdělávání: tolerance, nenásilí, respekt lidských práv, empatie a sociální dovednosti

Posláním občanského sdružení Velký vůz je *„všestranný harmonický rozvoj osobnosti člověka“*.[35] Na základě této myšlenky se organizace snaží vést účastníky prostřednictvím zážitkových aktivit k otevřenému přístupu k lidem a ke světu, rozvoji sebe sama a podpoře rozvoje u druhých. Organizace pořádá řadu různě zaměřených kurzů, které jsou otevřeny široké veřejnosti.

V rámci své činnosti Velký vůz rozvíjí toleranci, nenásilí, respektování lidských práv, empatii a sociální dovednosti.

D. Osvětové akce

Amnesty International

http://www.amnesty.cz/

Indikátory aktivního občanství: dobrovolná činnost v organizaci, nenásilné formy protestu, zapojení se do veřejné debaty

Indikátory občanského vzdělávání: znalost pozadí, faktické znalosti, funkční znalosti, tolerance, nenásilí, dovednosti kritického čtení a naslouchání, respektování lidských práv a sociální dovednosti

Organizace sdružuje dobrovolníky po celém světě a zaměřuje svoji činnost na ochranu lidských práv. Za tímto účelem pořádá kampaně a veřejné akce, díky kterým zvyšuje informovanost veřejnosti a usiluje o systémové změny v oblasti lidských práv.

[35] http://www.velkyvuz.cz/info.php

Ve svém poslání staví Amnesty International na principech univerzality a nedělitelnosti lidských práv, mezinárodní solidarity, nestrannosti a nezávislosti na politických systémech či ekonomických subjektech[36].

Z osvětových kampaní můžeme uvést například:

- **Byznys a lidská práva**[37] – kampaň zaměřená na problematiku porušování lidských práv ze strany ekonomických aktérů. V jejím rámci se snaží jednak o podporu odpovědného jednání na úrovni organizací, tak také o legislativní změny v rámci EU. Mezi témata této kampaně spadají fenomény jako dětská práce, diskriminace, nedodržování práv zaměstnanců nebo ekologické devastace.
- **Zbraně a konflikty**[38] – v této kampani se organizace snaží o osvětu a rozproudění veřejné debaty na téma mezinárodního obchodu se zbraněmi. Jejím cílem je dostat tento nezodpovědný byznys pod kontrolu.

Arnika

http://www.arnika.org/

Indikátory aktivního občanství: dobrovolná činnost v organizaci, nenásilné formy protestu, zapojení se do veřejné debaty

Indikátory občanského vzdělávání: znalost pozadí, faktické znalosti, funkční znalosti, politická účinnost, zájem o politiku, tolerance, nenásilí, dovednosti kritického čtení a naslouchání, respektování lidských práv

Sdružení Arnika je nestátní nezisková organizace spojující lidi, kteří usilují o zlepšení životního prostředí. Toto poslání opírá o tři pilíře: zapojení veřejnosti, odborné argumenty a komunikace s médii a opírá se o dobrovolnou práci. Svoji činnost zaměřuje zejména na pořádání osvětových kampaní a v současnosti pracuje především na třech programech:

- **Centrum pro podporu občanů**[39] – cílem je pomoc lidem, kteří se chtějí podílet na rozhodování o životním prostředí v místě, kde žijí. Poskytuje bezplatné poradenství jak pro jednotlivce, tak pro sdružení a obce a prosazuje právo občanů na informace a účast na rozhodování.
- **Ochrana přírody**[40] – program se stará o ochranu ekosystémů, a to zejména vodních toků a mokřadů. Podílí se na hledání alternativ, které by sladily hospodářské využití krajiny s ohledem na ochranu přírody. Kromě toho činnost programu cílí také na ochranu biodiverzity a pečuje o lokality s výskytem ohrožených druhů rostlin.

[36] http://www.amnesty.cz/str/lidska-prava/
[37] http://www.amnesty.cz/category/category.php?id=2
[38] http://www.amnesty.cz/category/category.php?id=6
[39] http://www.obcan.arnika.org/
[40] http://www.priroda.arnika.org/

Kromě osvětových kampaní organizace zajišťuje i provoz poradny pro občany:

- **Toxické látky a odpady**[41] – cílem je ochrana občanů a životního prostředí před toxickými látkami, navrhování způsobů snížení objemu odpadů a bezpečnějších alternativ toxických látek v přírodě. Prosazují také právo na informovanost o nebezpečných látkách v životním prostředí.

Člověk v tísni, o.p.s.

http://www.clovekvtisni.cz/

Indikátory aktivního občanství: dobrovolná činnost v organizaci, zapojení se do zájmové skupiny, nenásilné formy protestu, zapojení se do veřejné debaty

Indikátory občanského vzdělávání: znalost pozadí, faktické znalosti, funkční znalosti, tolerance, nenásilí, dovednosti kritického čtení a naslouchání, respektování lidských práv a sociální dovednosti

Organizace se orientuje na pomoc v krizových oblastech a na podporu lidských práv ve světě. Kromě rozvojových projektů a humanitární pomoci v oblastech stižených přírodními katastrofami nebo válečnými konflikty se organizace snaží o demokratizaci, dodržování lidských práv a zvýšení informovanosti české veřejnosti o globálních problémech současného světa.

Od roku 1999 organizace každoročně pořádá mezinárodní festival dokumentárních filmů zaměřených na lidská práva **Jeden svět.**

Člověk v tísni organizoval studentské volby nanečisto, jejichž cílem bylo podpořit mladé lidi k účasti ve volbách. V současné době organizace spolupracuje na přípravě vzdělávacího televizního seriálu, jehož účelem bude rozvíjet občanskou gramotnost.

Iniciativy usilující o změnu politiky

Indikátory aktivního občanství: zapojení se do zájmové skupiny, nenásilné formy protestu, zapojení se do veřejné debaty

Indikátory občanského vzdělávání: faktické znalosti, funkční znalosti, zájem o politiku, nenásilí, debatní dovednosti, dovednosti psaní

V českém prostředí se během posledních let objevilo také několik občanských iniciativ, které primárně usilují o změnu politiky. Někdy jim jde o zavedení několika konkrétních zákonů, jako v případě studentské iniciativy Inventura demokracie, v jiných případech usilují o větší proměnu politického prostředí. Mohou využívat různých prostředků – internetových kampaní, veřejných

[41] http://www.toxik.arnika.org/

diskusí či komunikace s politiky. Ačkoli jejich primárním cílem je dosažení změny, svoji činností zasahují také do oblasti občanského vzdělávání.

Příklady iniciativ:

- Inventura demokracie – http://inventurademokracie.cz
- Vyměňte politiky.cz – http://www.vymentepolitiky.cz
- Změň politiku! – http://www.zmenpolitiku.cz

Kapesní manuál občana

http://influencedontbeinfluenced.com/

Indikátory aktivního občanství: zapojení se do zájmové skupiny, zapojení se do veřejné debaty

Indikátory občanského vzdělávání: faktické znalosti, funkční znalosti, politická účinnost, zájem o politiku, respektování právního systému, dovednosti kritického čtení a naslouchání a debatní dovednosti

Kapesní manuál občana je jedním z hlavních výstupů projektu **Influence, don´t be influenced**, kterého se od ledna do července 2010 účastnili mladí lidé ze šesti měst a dvou zemí Evropy.

Manuál by měl sloužit jako stručný a srozumitelný návod pro mladé, ale i širokou veřejnost, s možnostmi zapojení se do veřejného života a ovlivňování věcí, které se občanů týkají. Obsahem manuálu jsou informace a návody k tomu, jak se stát aktivním a informovaným občanem a zasloužit se o celkový rozvoj společnosti. Projekt vznikl pod záštitou evropského Programu Mládež v akci a organizátorem za Českou republiku bylo pelhřimovské občanské sdružení Hodina H.

Manuál tohoto zaměření považujeme za vynikající nápad, v jeho realizované podobě nám však přijde velice stručný. Vzhledem k jeho rozsahu a tomu, že se jednalo pouze o jednorázovou aktivitu, nebude do dalších analýz zahrnut.

KohoVolit.eu

http://cs.kohovolit.eu/

Indikátory občanského vzdělávání: účast ve volbách, faktické znalosti, funkční znalosti, politická účinnost, zájem o politiku, respektování právního systému, dovednosti kritického čtení a naslouchání

Česko-slovenský projekt KohoVolit.eu je organizován občanským sdružením stejného názvu.

Navazuje na evropský projekt VoteMatch Europe, který byl vytvořen v roce 2008 jako občansko-vzdělávací nástroj, jehož cílem je propagovat evropské občanství, lépe informovat občany o volbách do Evropského parlamentu a rozdílech v programech jednotlivých stran. Snahou programu je vytvořit

takovou platformu pro všechny členské státy EU, skrze kterou budou uživatelé seznámeni s názory členských zemí týkajících se zásadních evropských otázek.[42]

Ze stejného principu vychází i projekt KohoVolit.eu. Uživatelé mohou prostřednictvím internetového rozhraní vyplnit Názorový test zaměřený na Evropský parlament, Sněmovnu a Senát ČR nebo Národní radu na Slovensku a po vyhodnocení odpovědí následně zjistit, ke kterému kandidátovi mají názorově nejblíže. Portál mimo jiné nabízí přehledy aktivity jednotlivých poslanců nebo inventuru hlasování, v rámci které mohou uživatelé zhodnotit, se kterým z politiků se názorově rozchází a ke komu mají naopak blízko.

Nesehnutí Brno

http://www.nesehnuti.cz/

Indikátory aktivního občanství: dobrovolná činnost v organizaci, nenásilné formy protestu, zapojení se do veřejné debaty

Indikátory občanského vzdělávání: znalost pozadí, faktické znalosti, funkční znalosti, politická účinnost, zájem o politiku, tolerance, nenásilí, dovednosti kritického čtení a naslouchání, respektování lidských práv a sociální dovednosti

Nesehnutí Brno je dobrovolná nevládní nezisková organizace, jejímž cílem je aktivní ochrana životního prostředí, přírody a lidských práv. Tohoto cíle dosahuje zejména pořádáním kampaní a petičních aktivit, organizováním vzdělávacích aktivit (přednášek, seminářů), výchovnou a popularizační činností, vydáváním knih, organizací tematických výstav, účastí ve správních řízeních a spoluprací s orgány ochrany životního prostředí. Kromě toho sdružení zaštiťuje i ekologickou poradnu.

Nesehnutí realizuje například následující osvětové kampaně:

- **Bezpečí pro uprchlíky**[43] – cílem kampaně je zlepšení situace uprchlíků v prostředí ČR, a to nejen z pohledu jejich pobytu v uprchlických zařízeních, ale také v kontextu jejich obrazu v české společnosti.
- **Zbraně nebo lidská práva?**[44] – posláním je upozornit na rostoucí výdaje na zbrojení ve světě a rozpoutat na toto téma veřejnou diskuzi.
- **Brno v akci – Zaostřeno na hypermarkety**[45] – v rámci tohoto programu se Nesehnutí snaží podpořit konkurenceschopnost menších obchodníků, podporuje informovanost občanů a jejich zapojení do veřejné diskuze o výstavbě hypermarketů a hledá k nim alternativy.

[42] http://votematch.eu/the-project

[43] http://uprchlik.ecn.cz
[44] http://zbrane.ecn.cz
[45] http://hyper.cz/new/index.php

Společnost pro Fair Trade

http://www.fairtrade.cz/

Indikátory aktivního občanství: dobrovolná činnost v organizaci, zapojení se do zájmové skupiny, nenásilné formy protestu, zapojení se do veřejné debaty

Indikátory občanského vzdělávání: nenásilí, dovednosti kritického čtení a naslouchání, respektování lidských práv

Cílem společnosti je zvýšení informovanosti české veřejnosti o aktuálních globálních problémech. Prostřednictvím vzdělávacích programů pro učitele a kampaní se snaží vyvolat společenskou debatu o globálních problémech, prosadit zlepšení pracovních podmínek zaměstnanců v rozvojových zemích a zvýšit odpovědnost firem za důsledky jejich činnosti.

3.2.4 Vzdělávání v rámci státní správy

Prvky občanského vzdělávání dospělých lze nalézt také v rámci státní správy. Přestože se vzdělávání svých pracovníků věnují všechny resorty, občanským vzděláváním, které by alespoň částečně spadalo do našeho vymezení, se zabývají jen některé z nich.

Indikátory občanského vzdělávání: znalosti pozadí, faktické znalosti, funkční znalosti, politická účinnost, důvěra v politiku, zájem o politiku, respektování právního systému, respektování lidských práv, debatní dovednosti

Ministerstvo financí

Ministerstvo financí zaštiťuje projekt Národní strategie finančního vzdělávání. Cílem tohoto programu je prosazení uceleného systému finančního vzdělávání, který má podpořit a zvýšit úroveň finanční gramotnosti dětí a dospělých občanů v České republice.

Strategie navazuje na koncepci ochrany spotřebitelů, vymezuje hlavní problémy a priority s důrazem na klíčové postavení institucí veřejné správy, které mají zaštiťovat tento vzdělávacího program.

Vzhledem ke zvýšenému povědomí o potřebě finančního vzdělávání české veřejnosti aktualizovalo Ministerstvo financí společně s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a Českou národní bankou původní koncepci Národní strategie z roku 2007, kterou poté vláda v květnu 2010 schválila.

Prioritními oblastmi, na které se Národní strategie zaměřuje, jsou *aktivní a odpovědná účast na finančním trhu, prevence proti předlužení* a *zajištění na stáří* (Ministerstvo financí ČR, 2010).

Finanční vzdělávání v tomto smyslu stojí na dvou pilířích – je to jednak vzdělávání žáků v rámci počátečního vzdělávání a také oblast dalšího vzdělávání, která je zaměřena na dospělou populaci.

V oblasti vzdělávání dospělých sehrává Ministerstvo financí nezastupitelnou roli právě v koordinaci aktivit všech zainteresovaných stran.

Ministerstvo obrany

Odbor vzdělávání sekce personální Ministerstva obrany kurzy nebo přednášky pro veřejnost v rámci občanského vzdělávání neorganizuje. Pro odbornou veřejnost nabízí pouze kurzy „Přežití“, jako součást celoživotního vzdělávání realizuje pod Univerzitou obrany se sídlem v Brně univerzitu třetího věku.[46]

Armáda České republiky

Myšlenka občanského vzdělávání se v průběhu devadesátých let a zejména po roce 2003, kdy došlo k profesionalizaci armády, dynamicky vyvíjela.

Na počátku devadesátých let byla povinnou součástí výcviku vojáků tzv. *Vojenská občanská výchova*, která disponovala jak metodickým programem, tak také týmem lektorů. Po několika letech však byla tato aktivita zrušena, a to z důvodu redukce počtu zaměstnanců a nezájmu účastníků.

V souvislosti s profesionalizací armády v roce 2003 se o občanském vzdělávání diskutovalo, ale ucelený systém nebyl vytvořen. K redukci došlo i v počtu posádkových domů armády, které disponovaly knihovnami a kvalifikovanými kulturními referenty. Občanské vzdělávání a výchova tedy nebyla centrálně řízena a chyběl zde odborný aparát.

O poznání jiná situace panuje ve vojenském školství, kde na Univerzitě obrany a na Vojenské akademii ve Vyškově je zařazena společenská výchova do učebního programu.

V letech 2002-2005, kdy byl na Vyškově velícím generálem Ing. Jiří Halaška, byla rozšířena kulturní nabídka zacílená na vojáky o besedy s válečnými veterány, politickými vězni a etická školení, při kterých spolupracoval s vojenskými kaplany. V letech 2007-2008 se pak jako velitel Společných sil zasadil ve spolupráci s Vojenskou policií, psychology a Univerzitou obrany o vznik kurzů zaměřených na objasnění a prevenci extremismu ve vojenských útvarech.[47]

Ministerstvo práce a sociálních věcí

Ministerstvo práce a sociálních věcí realizuje vzdělávací programy pro zaměstnance úřadů práce a dalších institucí státní správy. Podílí se také na akreditaci vzdělávacích kurzů dalšího vzdělávání pracovníků v sociálních službách a sociálních pracovníků.

[46] Emailová korespondence s PhDr. Zdislavou Ernestovou, CSc. z 6. prosince 2010.
[47] Emailová korespondence s Ing. Jiřím Halaškou z 3. prosince 2010.

Ministerstvo práce a sociálních věcí také mimo jiné podpořilo v rámci projektů „Vzdělávejte se“ a „Školení je šance“ podniky čelící nepříznivé ekonomické krizi. Zaměstnavatelé tak mají šanci dostat finance na realizaci kurzů pro své zaměstnance[48].

Ministerstvo průmyslu a obchodu

Ministerstvo průmyslu a obchodu v rámci Národní strategie finančního vzdělávání spolupracuje se spotřebitelskými sdruženími a podporuje vzdělávání spotřebitelů zejména poskytováním dotací na vybrané projekty. Kromě toho také zajišťuje finanční podporu poradenské činnosti spotřebitelských organizací, které jsou zaměřeny na dospělé spotřebitele.

Ministerstvo spravedlnosti

Ministerstvo spravedlnosti se podle slov zástupkyně personálního odboru vzdělávání dospělých s přihlédnutím na podporu aktivního občanství nevěnuje. Zaměstnancům ministerstva je zajištěno vzdělání s ohledem na prohlubování profesní kvalifikace, jedná se tedy o oblasti, které přímo souvisí s jejich pracovním zaměřením.[49]

Ministerstvo vnitra

Ministerstvo vnitra mimo jiné zajišťuje činnost Institutu státní správy a Institutu pro místní správu, do jejichž působností spadá též oblast vzdělávacích činností ve státní správě a samosprávě. Důležitá je v této souvislosti prevence kriminality a extremismu, kterou se ministerstvo taktéž zabývá (Ministerstvo financí ČR, 2010).

Policie České republiky

Systém vzdělávání Policie ČR poskytuje nástupní odbornou přípravu na začátku kariéry policisty, ale také další vzdělávání pro prohloubení a udržení odbornosti. Tento typ vzdělávání reaguje na aktuální potřeby bezpečnostní problematiky.

Filozofie vzdělávání policistů je postavena na několika pilířích:[50]

- Policejní práce jako služba občanovi.
- Policista jako nejen profesionální, kvalifikovaný a motivovaný, ale disponující vysokým etickým standardem.
- Kompetenční přístup ve vzdělání.
- Spoluodpovědnost policistů za přípravu k výkonu služby.

Vzdělávání je v tomto smyslu úzce provázáno s policejní praxí, kdy jsou nové poznatky z výkonu policejní činnosti přenášeny do vzdělávacích programů policejních škol Ministerstva vnitra.

---

[48] Bližší informace o projektech na stránkách MPSV: http://www.mpsv.cz/cs/6565
[49] Emailová korespondence s Mgr. Blaženou Horákovou z 29. 11. 2010.
[50] http://www.policie.cz/clanek/system-vzdelavani-a-vycvik-policistu-39.aspx

Kromě jiného se realizují specializační kurzy integrovaného výcviku, který je zaměřen na komunikační dovednosti, deeskalaci konfliktů nebo zvýšení právního vědomí. Za všechny uveďme v této souvislosti kurz *Metoda řešení konfliktu podle analýzy transakcí.*

V současné době je připravován nový kompetenční profil nejvyšších vzdělávacích manažerů Policie ČR a zároveň systém vzdělávacích aktivit jeho naplnění.

Ministerstvo životního prostředí

Ministerstvo životního prostředí podporuje vzdělávání dospělých na základě plnění dvou strategických projektů.

Jedním z nich je *Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty*, v rámci kterého podporuje rozvoj sítě středisek a center ekologické výchovy. Většina z nich se zabývá vzděláváním dětí a mládeže, ale i odborné a laické veřejnosti, z nichž nejfrekventovanější skupinou jsou pedagogičtí pracovníci, dále zaměstnanci veřejné správy, rodiče s dětmi nebo senioři. Snahou programu je mimo jiné přenos základních environmentálních znalostí pro pracovníky úřadů veřejné správy a jejich následné uplatnění. Jedním z dalších cílů je také zajistit vzrůst podniků uplatňujících při své činnosti environmentální principy a zajišťující environmentální osvětu svých zaměstnanců[51].

Dalším je *Rozvojový program environmentálního poradenství,* v jehož rámci jsou podporována centra poskytující environmentální poradenství jako kvalifikovanou odbornou službu veřejnosti.

Díky programům na ochranu životního prostředí, které probíhají v současné době (investice do životního prostředí z fondů EU, Zelená úsporám) vzrostl zájem veřejnosti o ekologická témata. Ekologické poradny veřejnost v tomto smyslu informují o tom, jak sami se svými možnostmi mohou přispět k ochraně životního prostředí. Oblastmi, kterými se ekoporadenství zabývá, jsou udržitelná spotřeba a výroba, bydlení a domácnost, nakládání s energiemi a zdroji, ochrana vod nebo problematika ovzduší, dopravy a odpadu.

3.2.5 Stručný přehled organizací

Profesní kurzy s přesahem do občanského vzdělávání dospělých

- Kurzy soft skills
- Legislativní kurzy
- Vzdělávací kurzy pro samosprávy krajů a obcí

Organizace a aktivity zaměřené na občanské vzdělávání dospělých

Komunitní aktivity a dobrovolnictví

[51] Akční plán Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice na léta 2010-2012 s výhledem do roku 2015. Dostupné například na http://www.kraj-jihocesky.cz/file.php?par%5Bid_r%5D=45818&par%5Bview%5D=0

- Centrum pro komunitní práci (CpKP) – www.cpkp.cz
- Česká asociace rozvojových agentur (ČARA) – www.cara.cz
- Hnutí Brontosaurus – www.brontosaurus.cz
- Komunitní centra v rámci jednotlivých obcí a regionů
- Komunitní plánování (www.komunitniplanovani.com; Komunitní plánování, o.p.s. – www.komplan.cz; Agora CE, o.p.s. – www.agora-ce.cz a další)
- Místní akční skupiny (MAS)
- Ratolest Brno o.s. – www.ratolest.cz
- Sdružení pro komunitní práci ve Vsetíně o.p.s. – www.spkp.cz
- Užitečný život o.s. – www.uzitecny-zivot.cz

Vzdělávací organizace

- Agnes, o.s. – www.agnes.cz
- AISIS, o.s. – www.aisis.cz
- Asociace občanských poraden – www.obcanskeporadny.cz
- Centrum občanského vzdělávání[52] – www.obcanskevzdelavani.cz
- Junák – vzdělávací kurz Růžový boubel – http://ruzovyboubel.parvula.cz
- Poradna pro občanství, občanská a lidská práva – www.poradna-prava.cz
- Rekval, s.r.o. – www.rekval.cz
- Vzdělávací středisko Caritas – www.caritas-vos.cz/moProjektyEU/0004/Default.aspx
- Vzdělávací středisko Vila Čerych – www.vilacerych.cz

Zážitkové kurzy zaměřené na rozvoj osobnosti

- Instruktoři Brno – http://www2.instruktori.cz
- Prázdninová škola Lipnice – www.psl.cz
- Velký vůz o.s. – www.velkyvuz.cz

Osvětové akce

- Amnesty International – www.amnesty.cz
- Arnika – www.arnika.org
- Člověk v tísni, o.p.s. – www.clovekvtisni.cz
- Iniciativy usilující o změnu politiky
- Kapesní manuál občana[53] – www.influencedontbeinfluenced.com
- KohoVolit.eu – http://cs.kohovolit.eu
- Nesehnutí Brno – www.nesehnuti.cz
- Společnost pro Fair Trade – www.fairtrade.cz

[52] Centrum občanského vzdělávání bude z kvantitativních analýz vyřazeno – kvůli krátké existenci dosud výraznější činnost na poli občanského vzdělávání dospělých nerealizovalo.
[53] Kapesní manuál občana bude z kvantitativních analýz vyřazen – menší jednorázová aktivita.

Vzdělávání v rámci státní správy

V přílohách je uvedena kompletní tabulka, která shrnuje naplňované indikátory aktivního občanství a občanského vzdělávání u jednotlivých organizací či aktivit. Tento přehled sloužil jako hlavní podklad pro další analýzu.

3.3 Kvalitativní a kvantitativní charakteristiky nabídky občanského vzdělávání dospělých[54]

V České republice se podle údajů Eurostatu[55] v roce 2008 vzdělávalo 7,8 % dospělých. Průměr Evropské unie byl 9,6 %, v některých státech se však vzdělává více než 25 % dospělých (například ve Švýcarsku, Dánsku, Švédsku či na Islandu). Pokud vezmeme v úvahu pouze výsledky v oblasti občanského vzdělávání, pak na základě výzkumu Vzdělávání dospělých – 2005 se občansky vzdělává pouze 3,5 % dospělých (Hloušková et Pol, 2006). Stejný podíl takové vzdělávání plánuje v budoucnu. Ve výzkumu bylo rozhodnutí, zdali se respondenti účastní občanského vzdělávání či nikoli, ponecháno na nich samotných. Velká část (70 %) však nedokázala uvést název kurzu, který by odpovídal občanskému vzdělávání. Zbylé odpovědi často spadaly do právní či environmentální oblasti, pouze několik odpovědí bylo možno zařadit do oblasti politické angažovanosti občana. Skutečná účast dospělých na občanském vzdělávání, tak jak je chápeme my, je velice nízká. Tento fakt je nutné mít na zřeteli při studiu dalších charakteristik nabídky občanského vzdělávání, neboť ukazuje na její velmi omezený dosah.

Během mapování struktury občanského vzdělávání v České republice jsme identifikovali organizace a aktivity, které svým působením přesahují do oblasti občanského vzdělávání (ačkoli tato činnost nemusí být – a zpravidla také není – jejich hlavním cílem). Také jsme určili, které z indikátorů podle studie Evropské komise (De Weerd et al., 2005) svoji činnosti naplňují. V této kapitole shrneme předchozí zjištění a určíme, do jaké míry jsou jednotlivé indikátory naplňovány různými formami aktivit.

Při popisu bohaté a komplexní reality prostřednictvím přehledných čísel a grafů muselo nutně dojít k několika zjednodušením, na které je vhodné upozornit. Pro každou aktivitu bylo potřebné rozhodnout, které indikátory naplňuje a které nikoli. Proto bylo nutné zvolit hranici, od které již daný indikátor považujeme za naplněný. V realitě může vzniknout situace, že i z aktivit, které si jsou ve

[54] V této a v následné kapitole se budeme zabývat nabídkou občanského vzdělávání dospělých v ČR. Kromě charakteristik této nabídky v nich z důvodu logické návaznosti uvedeme také hlavní témata, kterými se občanské vzdělávání v ČR zabývá, a naopak také témata, které jsou v občanském vzdělávání zastoupena nedostatečně. Tyto oblasti měly původně tvořit samostatnou kapitolu. Pro lepší plynulost textu jsou příslušné informace uvedeny zde, kapitola B) plánovaná v osnově bude vynechána.

[55] Podle http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Lifelong_learning_(1),_2003-2008_(%25_of_the_population_aged_25_to_64_participating_in_education_and_training).PNG&filetimestamp=20100603133703

svém zaměření podobné, jedna indikátor naplňovat bude a naopak druhá nikoli – může záležet i na drobných rozdílech.

K určitému zkreslení může dojít také v souvislosti se šíří záběru jednotlivých organizací či aktivit. Zatímco některé z nich jsou zaměřeny jen úzkou oblast či jen jednu aktivitu, jiné svojí činností zasahují do mnoha oblastí života občanů (např. místní akční skupiny). V kvantitativním vyjádření naplňovaných indikátorů však mohou mít stejnou váhu.

Následující dva grafy shrnují, kolik občansko-vzdělávacích aktivit jakého typu bylo identifikováno a do jaké míry jednotlivé typy naplňují indikátory aktivního občanství a občanského vzdělávání.

Graf 1 – Počet občansko-vzdělávacích aktivit podle jednotlivých typů

Graf 2 – Naplňování indikátorů prostřednictvím různých aktivit

U grafu 1 je nutné si uvědomit, že některé aktivity pod sebe zahrnují mnoho dílčích organizací (například místní akční skupiny), proto jednotlivé sloupce představují spíše pestrost činností. Do tohoto grafu byly také zahrnuty dvě organizace / aktivity, které však z dalších kvantitativních analýz budou vynechány (Centrum občanského vzdělávání a Kapesní manuál občana[56]).

Graf 2 ukazuje hned několik zajímavých zjištění. Současný stav obvyklejších forem vzdělávání k aktivnímu občanství příliš nevede – indikátory aktivního občanství nejsou naplňovány profesním vzděláváním, vzděláváním v rámci státní správy a takřka ani občanskými vzdělávacími kurzy. Aktivní občanství nejvíce podporují osvětové akce – je ovšem nutné si uvědomit, že osvětové akce představují často kampaně, které prosazují určitý zájem. Není překvapivé, že podporují jedince v jejich aktivitě, z pohledu občanského vzdělávání zde však může být problém. Jednou ze základních vlastností kvalitního občanského vzdělávání musí být jeho nestrannost, proto si lze klást oprávněnou otázku, zdali osvětové kampaně vždy požadavek nestrannosti splňují. Jako efektivní prostředek k aktivnímu občanství se jeví komunitní aktivity a dobrovolnictví. Státní správa podle grafu vykazuje vysokou míru občanského vzdělávání, příčinou je zejména sloučení státní správy do jedné oblasti, která realizuje rozsáhlou činnost – proto pochopitelně naplňuje mnoho indikátorů.

Graf 3 – Souhrnné naplňování indikátorů

Graf 2 naznačil, že indikátory aktivního občanství jsou naplňovány podstatně méně v porovnání s indikátory občanského vzdělávání. Graf 3, který shrnuje celkové naplňování indikátorů, tuto skutečnost potvrzuje. Aktivity a činnosti se zaměřují především na znalosti nebo na hodnoty.[57] To může být jeden z faktorů, který brání účinnější participaci veřejnosti – důraz je kladen na informace, nikoli na samotné jednání.

[56] Důvody byly uvedeny v předchozí kapitole – Centrum občanského vzdělávání dosud existuje příliš krátce pro posouzení naplňování indikátorů, Kapesní manuál občana je pouze jednorázová aktivita nevelkého rozsahu.

[57] Avšak naše výhrady k pojetí hodnot v indikátorech občanského vzdělávání jsme zmínili již v předchozí kapitole. Pokud by soupis hodnot byl rozšířen o některé další významné předpoklady aktivního občanství, pravděpodobně by naplnění indikátorů hodnot značně pokleslo.

Nyní uvedeme kvantitativní a kvalitativní charakteristiky pro jednotlivé typy aktivit zařazené mezi občanské vzdělávání. Neméně podstatnou součástí bude také upozornění na příklady dobré praxe, na oblasti, kterým je ve vzdělávání dospělých věnovaná dostatečná pozornost a naopak na ty, jež jsou rozvinuté jen sporadicky.

3.3.1 Profesní vzdělávání dospělých[58]

Graf 4 – Naplňování indikátorů prostřednictvím profesního vzdělávání dospělých

Profesní vzdělávání naplňuje především indikátory přenosu postojů a dále znalostí. Politické postoje a znalosti souvisí zejména s legislativními kurzy a kurzy zaměřenými na samosprávu. Oproti tomu kurzy soft skills rozvíjí výhradně dovednosti. Jedná se však o souhrnné kategorie, které se snaží vystihnout typický kurz. V rámci těchto kategorií může docházet k výrazným odlišnostem.

[58] Je nutné si uvědomovat, že analyzujeme pouze zlomek profesního vzdělávání – v předchozí kapitole byly vybrány pouze kurzy s občanským přesahem. Ostatní typy kurzů nebyly brány v úvahu. Tedy se rozhodně nejedná o reprezentativní vzorek profesních kurzů, ale pouze o značně specifickou oblast profesního vzdělávání.

3.3.2 Komunitní aktivity a dobrovolnictví

Graf 5 – Naplňování indikátorů prostřednictvím komunitních aktivit a dobrovolnictví

Komunitní aktivity a dobrovolnictví rozvíjí převážně postoje, které naplňují dokonce nejvíce ze sledovaných forem vzdělávání. Výrazně přispívají také k rozvoji aktivního občanství.

Z indikátorů aktivního občanství komunitní aktivity souvisí nejvíce s organizovanými aktivitami pro komunitu, což samozřejmě vyplývá z jejich zaměření. Ze znalostí rozvíjí zejména faktické a funkční znalosti. Indikátor znalosti pozadí nenaplňuje žádná ze zahrnutých aktivit.

V oblasti postojů se projevil výrazný rozdíl mezi komunitními a dobrovolnickými aktivitami. Zatímco komunitní aktivity naplňují indikátory postojů takřka stoprocentně, dobrovolnické aktivity s politickými postoji[59] nesouvisí.

Komunitní aktivity lze doporučit jako příklad dobré praxe celkově, jejich souhrnné hodnoty naplňování indikátorů byly nejvyšší (po oddělení dobrovolných aktivit by dosáhly lepšího výsledku než osvětové akce, které se v grafu 2 jevily jako nejúčinnější).

[59] Je vhodné zdůraznit, že mezi indikátory jsou pouze politické postoje. Dobrovolné aktivity pravděpodobně rozvíjí jiné postoje, které také mohou podporovat aktivní občanství.

3.3.3 Vzdělávací organizace

Graf 6 – Naplňování indikátorů prostřednictvím vzdělávacích organizací

Jak je patrné z grafu 5, vzdělávací organizace, které mají přesah do občanského vzdělávání, rozvíjí především hodnoty a znalosti, oproti tomu takřka zcela opomíjí oblast aktivního občanství a politické postoje.

K aktivnímu občanství přispívá zejména vůdcovský kurz Růžový boubel organizovaný Junákem, dále také poradenské organizace (Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, Asociace občanských poraden).

Všechny vzdělávací organizace naplňují indikátory přenosu funkčních znalostí, většina z nich také faktických. Ani jedna však nerozvíjí znalosti pozadí. Z hodnot rozvíjí především respektování právního systému a lidských práv, tyto indikátory byly naplněny u všech zahrnutých organizací. Ačkoli postoje zde téměř naplňovány nejsou, několik z nich přispívá k zájmu o politiku. Z dovedností rozvíjí převážně empatii a sociální dovednosti.

Ze zahrnutých organizací nejvíce naplňuje indikátory Poradna pro občanství, občanská a lidská práva – může sloužit jako příklad dobré praxe, ačkoli vzdělávání není jejím primárním cílem.

3.3.4 Zážitkové kurzy zaměřené na rozvoj osobnosti

Graf 7 – Naplňování indikátorů prostřednictvím zážitkových kurzů

Hlavním cílem zážitkových kurzů je všestranný rozvoj osobnosti účastníka a zkvalitnění společnosti jako celku. S tímto cílem korespondují také zjištěné výsledky. Zážitkové kurzy se zaměřují primárně na rozvoj hodnot, případně dovedností. Zároveň se snaží motivovat účastníka k iniciativnějšímu přístupu k životu, proto dílčím způsobem naplňují i indikátory aktivního občanství. Z jednotlivých indikátorů zážitkové kurzy rozvíjí nejvíce toleranci, nenásilí, empatii a sociální dovednosti.

Stávající zážitkové kurzy k občanství příliš nepřispívají, neboť to nevnímají jako svůj účel. Pokud by se občanské vzdělávání povedlo ustanovit jako celospolečenské téma, pak by zážitkové kurzy mohly předávat také politické znalosti či postoje. Kombinování zážitkových akcí se vzděláváním může být atraktivním směrem jak oslovit některé cílové skupiny.

Nejprogresivnější organizací pořádající zážitkové kurzy v českém prostředí je Prázdninová škola Lipnice.

3.3.5 Osvětové akce

Graf 8 – Naplňování indikátorů prostřednictvím osvětových akcí

Osvětové akce se zabývají primárně zvyšováním informovanosti veřejnosti. Toho dosahují realizací kampaní, petičních aktivit, organizováním vzdělávacích aktivit, výchovnou a popularizační činností, vydáváním knih, organizací tematických výstav nebo účastí ve správních řízeních.

Celkové naplňování indikátorů bylo u osvětových akcí největší, zejména vysokému přenosu znalostí. Jak bylo upozorněno na začátku kapitoly, toto předávání znalostí však u kampaní nemusí být nestranné, což by měl být základní požadavek občanského vzdělávání. Proto je nutné zdůraznit, že i přes vysokou míru naplnění indikátorů se nemusí vždy jednat o ideální občansko-vzdělávací aktivity. Mnoho organizací, které působí v osvětové oblasti, však zároveň usilují o rozvoj kritického myšlení (indikátory kritické čtení a naslouchání).

Osvětové akce jsou jedinou formou (kromě státní správy), která usiluje také o přenos znalostí pozadí. Z hodnot se zaměřují zejména na nenásilí a respektování lidských práv. Z postojů usilují o rozvoj politické účinnosti a zájmu o politiku, avšak indikátor důvěra v politiku není naplňován žádnou osvětovou akcí.

Nejvíce indikátorů naplňuje sdružení Nesehnutí, dále Člověk v tísni, Arnika a Amnesty International. Vysoký počet indikátorů svědčí především o rozsahu činnosti.

3.3.6 Shrnutí

Graf 9 – Naplňování indikátorů různými typy aktivit

Graf 9 ukazuje profil jednotlivých typů aktivit, tedy jaké indikátory zejména naplňují. Vzdělávání v rámci státní správy se zaměřuje především na předávání politických znalostí a postojů. Osvětové akce cílí primárně na znalosti. Oproti tomu vzdělávací organizace rozvíjí především hodnoty. Komunitní aktivity naplňují jednotlivé typy indikátorů vcelku rovnoměrně, nejvýrazněji rozvíjí postoje.

Tabulka shrnuje tyto vztahy v procentuálním vyjádření. Kompletní znázornění vztahů mezi jednotlivými aktivitami a indikátory uvádíme v příloze.

	Aktivní občanství	Znalosti	Hodnoty	Postoje	Dovednosti	Občanské vzdělávání
Profesní vzdělávání dospělých	0%	33%	17%	56%	17%	27%
Komunitní aktivity a dobrovolnictví	30%	48%	39%	63%	48%	49%
Vzdělávací organizace	9%	54%	81%	17%	31%	45%
Zážitkové kurzy	14%	0%	58%	0%	28%	25%
Osvětové akce	43%	76%	50%	33%	48%	51%
Vzdělávání v rámci státní správy	0%	100%	50%	100%	17%	56%

Tabulka 4 – Procentuální vyjádření naplňování indikátorů různými typy aktivit

3.4 Překryvy a duplicity v nabídce občanského vzdělávání dospělých a témata, jimž není věnována dostatečná pozornost

Předchozí kapitola naznačila, že v současné době jsou rozvíjeny převážně znalosti či některé hodnoty, oproti tomu aktivní občanství je podporováno nedostatečně. Nyní se podíváme detailněji, které indikátory jsou naplňovány dostatečně a kterým není věnována pozornost.

3.4.1 Aktivní občanství

Graf 10 – Naplňování jednotlivých indikátorů aktivního občanství

Z indikátorů aktivního občanství jsou nejvíce podporované dobrovolné činnosti v organizaci a zapojení se do veřejné debaty. Oproti tomu politické oblasti, jako je účast ve volbách a zapojení se do politické strany, jsou takřka úplně opomíjeny.

3.4.2 Přenos znalostí

Graf 11 – Naplňování jednotlivých indikátorů přenosu znalostí

V oblasti znalostí je zřetelný důraz na funkční znalosti (74 % aktivit), případně na faktické znalosti (65 %). Znalost pozadí je téměř opomíjena, souvisí s ní pouze 5 aktivit, zpravidla se jedná o osvětové

kampaně. Přitom právě znalost pozadí je klíčová pro pochopení podstaty demokracie a pro interpretaci současného dění. Tuto oblast je nezbytné systematicky rozvíjet a podporovat.

3.4.3 Přenos hodnot

Graf 12 – Naplňování jednotlivých indikátorů přenosu hodnot

Hodnoty, které jsou zahrnuty mezi indikátory, jsou rozvíjeny srovnatelně a dostatečně. O rozvíjení hodnot usiluje více než polovina aktivit.

Při dalším rozvoji oblasti občanského vzdělávání by bylo vhodnější vycházet ze širšího pojetí hodnot.

3.4.4 Přenos postojů

Graf 13 – Naplňování jednotlivých indikátorů přenosu postojů

Současné aktivity se zaměřují i na rozvíjení postojů (téměř výhradně komunitní aktivity). Nejméně je kladen důraz na důvěru v politiku, odpovídající výsledky naznačují také některé výzkumy – například

pouze 28 % českých žáků věří politickým stranám, 55 % důvěřuje národní vládě, oba výsledky jsou při mezinárodním srovnání podprůměrné (Schulz et al., 2010). Dostatečný důraz není kladen ani na politickou účinnost, jejíž absence může být příčinou politické pasivity mnoha jedinců.

3.4.5 Přenos dovedností

Obrázek 1 – Naplňování jednotlivých indikátorů přenosu dovedností

Většina dovedností je rozvíjena v dostatečné míře. Větší důraz by mohl být kladen na debatní dovednosti a zejména dovednost psaní. O jejím nedostatečném rozvoji vypovídá i většina internetových diskuzí a mnoho blogů.

3.4.6 Shrnutí

Největší důraz je kladen na tyto oblasti:

- Funkční znalosti
- Faktické znalosti
- Sociální dovednosti

Systematicky je nutné rozvíjet především:

- Téměř všechny oblasti aktivního občanství
- Politické postoje (zejména důvěru v politiku a politickou účinnost)
- Znalost pozadí

Tyto oblasti jsou v současné době nedostatečně rozvinuté a pro občanský rozvoj jsou zcela zásadní.

3.5 Interdependence mezi aktivitami v oblasti OVD a dalšími oblastmi vzdělávání dospělých (profesní a zájmové vzdělávání dospělých)

Jak už bylo zmíněno dříve, vymezení koncepce občanského vzdělávání dospělých je charakteristické značnou šíří definic a nejednotností. V mnoha publikacích, ať už jde o neformální dokumenty nebo odborné studie, je termín občanské vzdělání chápán rozdílně. Tématika občanství se totiž promítá do mnoha oblastí fungování společnosti, a pokud ji chceme uchopit, je potřeba vybrat mimo jiné vhodné pojetí občanského vzdělávání. Jedině tak lze následně diferencovat mezi aktivitami v oblasti občanského vzdělávání dospělých a těmi, které jsou zaměřeny profesně či zájmově.

Pro účely analýzy současného stavu občanského vzdělávání dospělých v České republice jsme vycházeli ze studie Evropské komise (Weerd et al., 2005), která identifikuje indikátory aktivního občanství a občanské vzdělávání. Ty nám umožnili celou problematiku „zarámovat". Na základě takto definovaných indikátorů jsme analyzovali aktivity spadající do oblasti vzdělávání dospělých a zachytili ty, které naplňují kritéria vzdělávání k občanství. V této souvislosti je nutné poznamenat, že hranice mezi jednotlivými typy vzdělávání je značně neostrá a ne vždy je snadné určit, do jaké oblasti vzdělávacích aktivit pro dospělé daná činnost spadá.

Kurzy, které svým zaměřením náleží spíše do oblasti profesního či zájmového vzdělávání, mohou mít (a často mají) přesah do občanské sféry – tak je tomu i v případě kurzů soft skills, legislativních kurzů a kurzů zaměřených na samosprávy. Jednoznačně jde o programy zvyšování a rozšiřování odbornosti v rámci povolání. Svým zaměřením však naplňují některé z indikátorů aktivního občanství a občanského vzdělávání, částečně tak spadají také do oblasti občanského vzdělávání dospělých.

Hloušková a Pol (2006, str. 44) ve své studii identifikuje jako témata, které účastníci vzdělávání považují za občanská, oblast práva, politické angažovanosti a životního prostředí. Jak sféra práva, tak také problematika životního prostředí však zároveň naplňuje charakteristiky jiných typů vzdělávání. Ochrana životního prostředí v tomto smyslu může spadat jak do sféry občanského vzdělávání, tak také do vzdělávání zájmového.

Naopak témata týkající se práva a legislativy naplňují zároveň podmínky profesního, ale do značné míry také občanského vzdělávání. Také semináře, které uvádí jako příklady kurzů souvisejících s politickou angažovaností (Samospráva obcí nebo Odborný seminář k práci obecních úřadů), by bylo možné zařadit spíše do oblasti profesně-legislativního vzdělávání.

Z uvedených příkladů je patrné, že se občansko-vzdělávací aktivity a kurzy spadající do jiných oblastí vzdělávání dospělých často doplňují a navzájem překrývají.

I když na sebe jednotlivé sekce vzdělávání dospělých do jisté míry nasedají, při bližší analýze jsou patrné rozdíly ve vnímání sociální reality mezi účastníky kurzu zaměřeného na občanské vzdělávání a těch, kteří podobnou zkušenost nemají. Hloušková a Pol (2006) ve výzkumu zjistili, že existuje vztah mezi účastí na občanském vzdělávání a snahou porozumět dění ve společnosti.

Lidé, kteří absolvovali občanské vzdělávání, jsou hodnotově více naladěni na vzdělávání, častěji se v minulosti vzdělávali a v současnosti mají vyšší zájem o další zvyšování své kvalifikace. V tomto smyslu jde především o dvě oblasti neformálního vzdělávání – cizí jazyky a práci s počítačem.

Kopecký (2010) v tomto kontextu tvrdí, že větší připravenost a ochotu k občanskému vzdělávání a k politické angažovanosti vykazují mladší a vzdělanější lidé. Ti podle autora často tíhnou k nějakému z myšlenkových konceptů, který reaguje buď na problémy znevýhodněných skupin, nebo na problémy ochrany přírody a kulturního dědictví. Kromě občanského vzdělávání ve formě kurzů významnou roli hraje také informální učení skrze řešení praktických problémů, v kontaktu s dalšími členy společnosti. Naučené (ať už formálně, neformálně či informálně) lze podle autorů výzkumu dobře využít v jiných oblastech života (v profesi či soukromém životě).

Z uvedeného lze usoudit nejen na souvislost a vzájemnou propojenost mezi jednotlivými oblastmi vzdělávání dospělých, ale zejména na návaznost ve smyslu uplatnění v praxi každodenního života.

3.6 Návaznost OVD na občanské vzdělávání v rámci počátečního vzdělávání

Počátečním vzděláváním rozumíme souhrn veškerých vzdělávacích aktivit zprostředkovaných institucemi mateřských škol, základních škol, gymnázií, středních odborných škol a středních odborných učilišť. Koncepce počátečního vzdělávání je v České republice určena Rámcovými vzdělávacími programy, které vymezují závazné rámce pro jednotlivé etapy počátečního vzdělání – předškolní, základní a střední vzdělávání. Rámcové programy vychází z principů celoživotního učení a specifikují klíčové kompetence, kterými by měli žáci disponovat. Jejich součástí jsou také průřezová témata s výrazně formativním obsahem.

V této kapitole shrneme, jak jsou občanská témata zakomponována jako součást základního a středoškolského vzdělávání, abychom se následně mohli zabývat návazností mezi jednotlivými stupni vzdělávání.

3.6.1 Základní vzdělávání

Vzdělávání na základních školách má žákům pomoci utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence a poskytnout spolehlivý základ všeobecného vzdělání orientované zejména na situace blízké životu a na praktické jednání. Dokumentem, který tvoří základ pro vymezení základního vzdělávání v souvislosti s občanským vzděláváním je *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* (RVP ZV, 2007).

Mezi cíle základního vzdělávání podle Rámcového vzdělávacího programu mimo jiné patří:

- Umožnit žákům osvojit si strategie učení a motivovat je k celoživotnímu učení.
- Vést žáky k všestranné účinné a otevřené komunikaci.

- Podněcovat žáky k tomu, aby se projevovali jako svobodné a zodpovědné osobnosti, uplatňovali svá práva a naplňovali své povinnosti.
- Vést žáky k toleranci ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společné s ostatními lidmi.

Klíčové kompetence

Prvky občanského vzdělávání tak, jak jej definuje Evropský referenční rámec (EC, Klíčové schopnosti, 2007), jsou zastoupeny v konceptu *klíčových kompetencí.* Ty představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti. Pro občanské vzdělávání jsou nejvýznamnější *občanské kompetence*.

V tomto smyslu je žák na konci základního vzdělávání schopen:

- Respektovat přesvědčení druhých lidí, vážit si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situace druhých lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti násilí.
- Chápat základní principy, na nichž spočívá legislativa a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve společnosti.
- Zodpovědně se rozhodovat, v krizových situacích poskytnout dle svých možností účinnou pomoc.
- Respektovat a chránit tradice, historické a umělecké dědictví, projevovat smysl pro kulturu a aktivně se zapojovat do kulturního dění a sportovních aktivit.
- A konečně pochopit ekologické souvislosti a problémy a rozhodovat se v zájmu ochrany přírody a trvale udržitelného rozvoje společnosti.

Vzdělávací oblasti

Občanská gramotnost je dále rozvíjena ve vzdělávací oblasti *Člověk a společnost*, která obsahuje dva vzdělávací obory: *Dějepis* a *Výchovu k občanství.*

Žáci získají povědomí nejen o historických kořenech a souvislostech současných jevů a změn ve společnosti, ale naučí se pracovat s texty jako zdroji informací, orientovat se v mnohotvárných historických, sociálních, ekonomických a politických dějích tvořících rámec každodenního života, v aktuálním dění ČR, EU i na mezinárodní rovině. Zároveň by se také měli naučit rozpoznat názory a ideologie ohrožující lidskou důstojnost, lidská práva nebo principy demokratického soužití. V neposlední řadě získají dovednosti v uplatňování vhodných prostředků pro komunikaci vlastních názorů, zaujímání a obhajování vlastních postojů a práv.

Průřezová témata

Mezi průřezovými tématy jsou prvky občanského vzdělávání patrné u většiny z nich, zcela naplňovány jsou však zejména v tématu *Výchova demokratického občana.* Obsahově má téma vybavit žáka základní úrovní občanské gramotnosti.

Toto průřezové téma rozvíjí takové vědomosti, schopnosti, dovednosti, hodnoty a postoje, které jsou nezbytné pro konstruktivní, odpovědné a participativní zapojení do demokratického života společnosti.

Téma je tvořeno čtyřmi tematickými okruhy:

- Občanská společnost a škola
- Občan, občanská společnost a stát
- Formy participace občanů v politickém životě
- Principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování

Součástí je i výčet konkrétních vědomostí, schopností, dovedností, hodnot a postojů, o něž je usilováno. Tento výčet však není příliš podrobně rozpracován, v současné době pracuje Výzkumný ústav pedagogický na tvorbě Modelových očekávaných výstupů (MOV), který téma rozpracovává hlouběji. Rozlišuje, který očekávaný výstup se týká jakého tematického okruhu, zároveň je zařazuje podle cílové kategorie v Bloomově taxonomii, jež vymezuje šest kategorií pedagogických cílů:

- Zapamatování
- Pochopení
- Aplikace
- Analýza
- Syntéza
- Hodnocení

Ve své koncepci má téma Výchova demokratického občana blízko k oblasti *Člověk a společnost,* ve které jsou specifikovány principy demokracie, problematika lidských a občanských práv a důraz je kladen na participaci jednotlivců na životě ve společnosti.

Průřezové téma napomáhá k rozvoji osobnosti žáka, jeho vědomostí a dovedností souvisejících s obhajobou lidských práv a demokratických principů, podporuje komunikační, prezentační, argumentační a debatní schopnosti a zároveň prohlubuje empatii, umění aktivního naslouchání a kritické myšlení.

V oblasti postojů a hodnot vychovává k úctě k zákonům, k ohleduplnosti a utváření hodnot jako je tolerance, respektování odlišností a solidarita. Dále vede k sebeúctě, angažovanosti a asertivnímu jednání.

Principy občanského vzdělávání jsou součástí i průřezového tématu *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech*, které akcentuje zejména požadavek výchovy budoucích evropských občanů jako zodpovědných a angažovaných jedinců. Rozvíjí vědomí evropské identity při respektování identity národní. Podporuje u žáků tradiční evropské hodnoty, k nimž patří humanismus, svobodná lidská vůle, morálka, uplatňování práva a osobní zodpovědnost spolu s racionálním uvažováním, kritickým myšlením a tvořivostí.

V rámci průřezového tématu *Osobnostní a sociální výchova* lze také nalézt prvky občanského vzdělávání, a to hlavně díky úzké vazbě k oblasti Člověk a společnost a k tématům souvisejícím se sociálními dovednostmi a empatií.

Také průřezové téma *Environmentální výchova* v sobě nese prvky občanského vzdělávání. Vede jedince jak k aktivní ochraně přírody, tak také ovlivňuje jeho životní styl a hodnoty v zájmu udržitelného rozvoje lidské společnosti.

Do oblasti občanského vzdělávání zasahuje i průřezové téma *Mediální výchova*, která má žáky vybavit základní úrovní mediální gramotnosti, a to zejména ve smyslu kritického myšlení a nezávislé analýzy přijímaných mediálních sdělení.

3.6.2 Gymnázia

V rámci vzdělávání na gymnáziích je snahou vybavit studenty klíčovými kompetencemi a vědomostmi, které předpokládá Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. Cílem je zároveň připravit žáky k celoživotnímu učení a profesnímu, osobnímu a občanskému uplatnění (RVP G, 2007).

Klíčové kompetence

V kontextu občanského vzdělávání je zásadní kompetencí rozvíjenou v průběhu gymnaziálního vzdělávání *občanská kompetence*. Na jejím základě jedinec odpovědně zvažuje mezi svými zájmy a zájmy společnosti, do které patří. Respektuje pluralitu názorů, hodnot a schopností ostatních, jedná v souladu s principy udržitelnosti rozvoje společnosti a ochrany přírody a sleduje a zaujímá stanovisko k tomu, co se děje v oblasti veřejného života, ale také v jeho bezprostředním okolí.

Vzdělávací oblasti

Oblastí, ve které uplatňuje koncept občanského vzdělávání, je i v případě gymnázií vzdělávací oblast *Člověk a společnost* a zejména její vzdělávací obor *Občanský a společenský základ*.

Studenti se v jejím rámci zabývají problematikou člověka ve společnosti, úvodem do filozofie a religionistiky, ale zejména občanstvím – a to jak ve státě, tak také v kontextu práva. Mimo to studenti získají povědomí o politice na úrovni EU a na globální rovině.

Průřezová témata

V Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia není zakomponované průřezové téma, které by se zcela věnovalo občanskému vzdělávání. Většina ostatních průřezových témat se však obsahově touto oblastí částečně zabývá. Jsou to témata *Osobnostní a sociální výchovy*, *Výchovy k myšlení v evropských a globálních souvislostech*, *Multikulturní výchova*, *Environmentální výchova* a *Mediální výchova*.

3.6.3 Střední odborné školy

Cílem středního odborného vzdělání podle Rámcového vzdělávacího programu odborného vzdělávání (RVP Elektrotechnika, 2007) je prohloubení a rozšíření poznatků v návaznosti na základní vzdělání. Kromě toho však vede ke schopnosti vykonávat povolání a pracovní činnosti, pro které je žák připravován.

V neposlední řadě má střední odborné vzdělávání napomáhat ve snaze pochopit sebe sama a své místo ve společnosti.

Klíčové kompetence

Hlavní kompetencí, která je v souvislosti s občanským vzděláváním v rámci středního odborného vzdělávání rozvíjena, jsou *občanské kompetence a kulturní povědomí***.** Vzdělání vede studenty k uznávání a dodržování hodnot a principů typických pro demokratickou společnost, k žití podle zásad udržitelného rozvoje společnosti a podpora tradic národní, evropské i světové kultury.

Vzdělávací oblasti

Klíčová kompetence Občanské kompetence a kulturní povědomí je rozvíjena zejména prostřednictvím oblasti *Společenskovědní vzdělávání*. Jejím posláním je podle rámcového vzdělávacího programu příprava žáků na aktivní a odpovědný život v demokratické společnosti. Usiluje o pozitivní ovlivňování hodnotové orientace žáků, aby při svém jednání zohledňovali nejen vlastní prospěch, ale také veřejný zájem. Společenskovědní vzdělávání také učí kriticky myslet a bránit se před manipulací.

Průřezová témata

Průřezové téma, které odpovídá koncepci občanského vzdělávání, je *Občan v demokratické společnosti*. V jeho rámci si žáci mají osvojit a upevnit takové postoje, které odpovídají zásadám demokracie. Zároveň by se měli stát občansky gramotnými, tj. osvojit si normativní a faktické vědomosti odpovědného aktivního občana.

Průřezovým tématem, které do občanského vzdělávání spadá jen částečně, je téma *Člověk a životní prostředí*, jehož hlavním tématem je otázka udržitelného rozvoje společnosti.

3.6.4 Střední odborná učiliště

Rámcový vzdělávací program vytvořený pro střední odborná učiliště se z hlediska občanského vzdělávání v zásadě nijak neliší od rámcového vzdělávacího programu pro střední odborné školy.

3.6.5 Návaznost občanského vzdělávání

Jak je zřejmé z předchozího popisu, problematická je již sama návaznost v rámci počátečního vzdělávání. V jednotlivých rámcových vzdělávacích programech se mírně liší způsoby, jakým je téma občanství uchopeno. Klíčové kompetence jsou definovány různě, nejsou stanoveny žádné úrovně, kterých by měl žák v různém věku dosáhnout.[60] V rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia zcela chybí občanské vzdělávání jako průřezové téma, odpovídající témata na základních a středních odborných školách jsou pojata odlišně.

Tyto potíže zjevně pramení z absence ucelené představy o tom, co je občanské vzdělávání a jak by mělo být rozvíjeno. Řešením by bylo vytvoření dlouhodobé koncepce občanského vzdělávání, která by se následně promítala do jednotlivých stupňů vzdělávání, od základních škol až po vzdělávání dospělých.

O návaznosti přístupu k občanství v počáteční vzdělávání a v dalším vzdělávání dospělých vůbec nelze hovořit. Jak ukázaly předchozí kapitoly, současné občanské vzdělávání dospělých je značně roztříštěné a probíhá v mnoha odlišně zaměřených organizacích. Jejich primární cíle jsou různé, při své činnosti však přesahují do občanských témat, nelze ale očekávat, že budou tuto oblast uceleným způsobem pokrývat a rozvíjet.

Co však je společného pro pojetí občanství v počátečním vzdělávání a ve vzdělávání dospělých, je zaměření více na znalosti než na postoje a konkrétní chování, ačkoli to by mělo být hlavním cílem. Jak ukázala nedávná mezinárodní studie občanské výchovy ICCS 2009, české kurikulum klade největší důraz na znalost základních faktů a pochopení klíčových pojmů, ostatní kompetence tak akcentovány nejsou. Také z jednotlivých témat se kurikulum věnuje zejména parlamentu a vládním systémům, některá další témata nejsou v kurikulu zastoupena vůbec (např. dobrovolnictví nebo řešení konfliktů). Výsledkem je velmi nízká ochota žáků k občanské angažovanosti ve škole i mimo ni (Schulz et al., 2010). Podobné závěry v občanském vzdělávání dospělých ukazují také předchozí kapitoly.

[60] Modelové očekávané výstupy by tuto situaci mohly zlepšit, týkají se však pouze průřezových témat, také zpracování tématu Výchova demokratického občana v MOV není zcela bez potíží. Dobrým příkladem stanovení úrovní pro jednotlivé věky žáků může být materiál zaměřený výchovu ke globálnímu občanství od britské pobočky neziskové organizace Oxfam (Oxfam GB, 2006). Občanské kompetence přehlednou formou dělí na znalosti, dovednosti a postoje a stanovuje úrovně, které si žák má osvojit v různém věku, od předškolního vzdělávání až do věku 19 let.

4 Možnosti financování občanského vzdělávání dospělých

4.1 Současné způsoby financování

V této části se zaměřujeme na přehled finančních zdrojů na podporu různých druhů občanského vzdělávání. Protože tématu občanského vzdělávání se přímo věnuje pouze malé množství programů, uvádíme zde i další programy, které se věnují zejména rozvoji občanské společnosti a angažovanosti.

Zatímco na evropské úrovni je nabídka dotací poměrně bohatá, v České republice se občanskému vzdělávání a rozvoji občanské společnosti věnují spíše soukromé nadace. Státní tituly se tématem zabývají pouze okrajově.

4.1.1 Zahraniční zdroje

Mezi hlavní zahraniční zdroje financování patří programy EU spravované agenturou EACEA (Education, Audiovisual and Culture Executive Agency). Tyto granty lze využívat přímo na podporu občanského vzdělávání v rámci celoživotního učení. Další granty jako EEA Granty, Norské granty, CEE Trust a fond George Sorose East East se soustředí především na podporu občanské společnosti.

EACEA: Europe for citizens

Kdo může žádat: skupiny občanů, občanské organizace, NNO, vzdělávací instituce, výzkumné organizace, dobrovolnické organizace, amatérské sportovní organizace, lokální autority, obchodní unie.

Výše dotací: program pracuje s 215 milióny EUR pro roky 2007 – 2013

Cílem programu je přiblížit Evropu blíže k jejím občanům a umožnit jim podílet se na výstavbě Evropy. Občané mají možnost zapojit se do nadnárodních výměn. Cílem je podpořit pocit příslušnosti ke společným evropským hodnotám a povzbudit proces evropské integrace. Tedy podpořit aktivní evropské občanství. Program zahrnuje 4 hlavní podprogramy:

1. Aktivní občané pro Evropu: podpora činností zapojujících jedince do aktivního občanství. Propojuje lidi z lokálních komunit napříč Evropou, aby sdíleli a vyměňovali své zkušenosti, názory a hodnoty, poučili se z historie a podpořili budoucnost. Cílem je podporovat setkání, výměny a debaty mezi Evropany z různých zemí.

2. Aktivní občanská společnost v Evropě: soustředí se na podporu akcí, debat a reflexe spojené s evropským občanstvím a demokracií, sdílenými hodnotami, společnou historií a kulturou skrze spolupráci občanských organizací na evropské úrovni. Podporuje občanské organizace na evropské, národním, regionální, ale také lokální úrovni. Podpora je poskytována projektům organizací z různých zemí EU.

3. Společně pro Evropu: zaměřuje se na podporu viditelných akcí, které podpoří příslušnost k jedné komunitě, uvědomění historie, úspěchy a hodnoty EU, podpoří mezikulturní dialog a přispějí k rozvoji evropské identity. Kromě viditelných velkých akcí se program zaměřuje na studie o dobrovolnictví v rámci EU, podporu Evropských kontaktních bodů a jiných informačních nástrojů.

4. Aktivní evropská paměť: podpora základních hodnot EU (svoboda, demokracie, lidská práva) prostřednictvím konfrontace s evropskou minulostí (nacismus, stalinismus). Program podporuje akce, debaty a reflexe spojené s evropskou historií.

Zdroje

Europe for citizens: http://eacea.ec.europa.eu/citizenship/index_en.php

EACEA: Lifelong Learning Programme

Evropská unie se snaží podporovat vzdělanost v každém věku svých občanů. Hlavním grantový program se jmenuje Lifelong Learning Programme a na roky 2007 – 2013 pracuje s rozpočtem 7 miliard Euro. Program se dělí na čtyři oblasti:

1. Comenius (zaměřený na školy)
2. Erasmus (zaměřený na vyšší vzdělávání)
3. Leonardo da Vinci (odborné vzdělávání)
4. Grundtvig (vzdělávání dospělých)

Pro naši studii je relevantní především poslední zmíněný program. Kromě jmenovaných čtyř programů spadá pod hlavičku Lifelong Learning Programme také Jean Monnet programme, který se soustředí na podporu vzdělanosti, reflexe a debaty na téma evropské integrace ve vyšších vzdělávacích institucích.

Program Grundtvig

Kdo může žádat: vzdělávací instituce a organizace

Výše dotací: maximálně 150 000 – 300 000 Euro na projekt

Program se zaměřuje na podporu vzdělávání dospělých. Cílem je zlepšit jejich znalosti, schopnosti, udržet je v mentální kondici a zvýšit jejich konkurenceschopnost. Nepodporuje však pouze zájemce o vzdělávání, ale také učitele a zařízení, které tyto služby poskytují. Významné jsou především dva hlavní proudy programu:

1. Mnohostranné projekty jsou realizovány institucemi / organizacemi spolupracující na inovativních produktech pro vzdělávání. Patří sem například pilotní experimenty a příprava vzdělávacích materiálů. Pod programem je možné žádat na projekty do výše 300 000 Euro.

2. Mnohostranné sítě se snaží propojit organizace pomocí společné platformy pro diskusi a výměnu informací o klíčových tématech, politikách a výzkumu v oblasti celoživotního vzdělávání. Pod programem je možné žádat na projekty do výše 150 000 Euro na projekt.

Jean Monnet Programme

Kdo může žádat: vyšší vzdělávací instituce

Výše dotací: maximálně 45 000 Euro na projekt v Jean Monnet Action

Program se zaměřuje na podporu vzdělávání, výzkumu a reflexe v oblasti evropské integrace. Projekt byl spuštěn v roce 1989 a v současnosti se jej účastní 62 zemí. Projektem ročně projde 1500 profesorů a 250 000 studentů. Hlavní aktivity programu:

1. Jean Monnet Action se soustředí na podporu vyšších vzdělávacích institucí specializujících se na Evropskou integraci.
2. Podpora vybraných institucí zaměřených na témata spojená s evropskou integrací.
3. Podpora asociací aktivních na evropské úrovni v oblasti vzdělávání a tréninku.

Zdroje

Lifelong Learning programme:
http://eacea.ec.europa.eu/llp/about_llp/about_llp_en.php
http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc78_en.htm

Grundtvig programme:
http://eacea.ec.europa.eu/llp/grundtvig/grundtvig_en.php
http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc86_en.htm

Jean Monnet programme:
http://eacea.ec.europa.eu/llp/jean_monnet/jean_monnet_en.php
http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc88_en.htm

EACEA: Youth in action

Kdo může žádat: jednotlivci, skupina mladých lidí, pracovníci s mládeží, neziskové organizace

Výše dotací: zpravidla v řádu několika tisíc až několik desítek tisíc Euro

Program, který se soustředí na mladé lidi s cílem podpořit pocit aktivního evropského občanství, solidarity a tolerance mezi evropskými mladými a zapojit je do utváření budoucnosti Evropské unie. Zahrnuje 5 hlavních programů:

1. Mládež pro Evropu: cílem je podpora výměn mládeže v zájmu zvýšení jejich mobility, podpora iniciativ, projektů a aktivit mladých lidí zvyšující jejich účast v životě demokratické společnosti v zájmu rozvoje jejich občanství a vzájemného porozumění. Zapojit se mohou

neziskové organizace nebo sdružení se sídlem v zemi programu nebo místní, regionální či státní veřejný subjekt zapojený do práce s mládeží nebo neformální skupina mladých lidí.

2. Evropská dobrovolná služba: umožňuje mladým lidem zapojit se individuálně nebo ve skupinách do dobrovolnických projektů konaných v zemích EU a v partnerských zemích. Projekty v délce 2 až 12 měsíců jsou zaměřeny na kulturu, děti a mládež, sport, sociální péči, umění, ekologii. Dobrovolníkem se může stát každý mladý člověk ve věku 18 až 30 let, který má trvalé bydliště v ČR, v jiné zemi programu nebo v partnerské zemi. Cílem Evropské dobrovolné služby je rozvoj solidarity a tolerance mezi mladými lidmi.

3. Mládež ve světě: podporuje projekty se sousedními zeměmi EU a dalšími zeměmi světa. Zapojit se může jakákoli nestátní nezisková organizace nebo sdružení, místní, regionální nebo státní veřejný subjekt zapojený do práce s mládeží či neformální skupina mladých lidí založená v ČR. Cílem této akce je podpořit dialog, vzájemnou toleranci, interkulturní povědomí a solidaritu mezi zeměmi Evropské unie a partnerskými zeměmi.

4. Systémy na podporu mládeže: jsou zaměřeny na podporu osob pracujících s mládeží a na rozvoj kvality programu Mládež v akci na evropské úrovni. Zapojit se mohou nevládní organizace činné v oblasti mládeže na evropské úrovni, Evropské fórum mládeže, nestátní neziskové organizace, sdružení, místní, regionální nebo státní veřejné subjekty zapojené do práce s mládeží a regionální či místní veřejné orgány.

5. Podpora evropské spolupráce v oblasti mládeže: podpora strukturovaného dialogu mezi mladými lidmi, pracovníky s mládeží a politickými činiteli a rozvoj spolupráce mezinárodních organizací. Žádost o grant může podat jakýkoli státní veřejný subjekt, nezisková organizace nebo sdružení se sídlem v zemi programu.

V období 2007 – 2013 plánuje program rozdělit částku 885 miliónů EUR.

Zdroje

Youth in action: http://eacea.ec.europa.eu/youth/programme/action1_en.php
Mládež v akci: http://www.mladezvakci.cz/

EEA Granty a Norské granty

Kdo může žádat: neziskové organizace

Výše dotací: program rozdělí během 56 měsíců 10 000 000 Euro

EEA Granty a Norské granty jsou příspěvek Islandu, Lichtenštejnska a Norska ke snížení ekonomické a sociální nesourodosti uvnitř evropské ekonomické oblasti a k posílení bilaterálních vztahů mezi 15 státy ve střední a jižní Evropě. V letech 2009 – 2014 investují 1,8 miliardy Eur. Pro občanské vzdělávání je relevantní projekt Zlepšení životu komunit skrze podporu neziskových organizací, který

je určen přímo České republice. Jeho cílem je poskytnout finanční podporu nevládním neziskovým organizacím v České republice, které realizují projekty v rámci těchto tří oblastí:

1. Posilování lidských práv a multikulturního prostředí,
2. ochrana životního prostředí,
3. rozvoj občanské společnosti (NROS).

Zdroje

http://www.eeagrants.org/

Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe (CEE Trust)

Kdo může žádat: neziskové organizace, občanské skupiny, hnutí, jednotlivci, vzdělávací instituce

Výše dotací: v roce 2009 rozdělil CEE Trust 7,55 miliónu dolarů

Projekt byl spuštěn v lednu 2001 jako nezávislá veřejná charitativní organizace rozdělující peníze od soukromých amerických nadací. CEE Trust byl vytvořen jako mechanismus pro přerozdělení peněz od dárců mezi aktivní organizace a sítě pracující pro veřejný prospěch. Zaměřuje se na Bulharsko, Českou republiku, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, Slovinsko a Slovensko. Jeho hlavním cílem je podpora dlouhodobého a udržitelného rozvoje občanské společnosti a neziskových organizací. To zahrnuje jak lokální, tak přeshraniční aktivity. Hlavní cíle CEE Trustu:

1. vytvoření a podpora prostředí pro občanskou společnost,
2. posílení neziskového sektoru,
3. podpora finanční udržitelnosti neziskových organizací díky rozvoji veřejných a soukromých zdrojů podpory a strategickým rozvojem neziskových organizací.

Zdroje

CEE Trust: http://www.ceetrust.org/grants-database/in-country-grants/czech-republic.html

Open Society Institute and Soros Foundations Network: East East

Kdo může žádat: neziskové organizace a občanské organizace

Program East East je zaměřen na podporu konkrétní vzájemné spolupráce a konstruktivního dialogu mezi zeměmi střední a východní Evropy a střední Asie s cílem posílit roli pluralitní otevřené společnosti a občanské angažovanosti. Podporuje projekty dlouhodobější spolupráce, které napomáhají řešit společné či podobné problémy v postkomunistických zemích, projekty, které přispívají k pozitivním změnám a mají vliv na rozvoj a kvalitu života celé společnosti.

Podporovány jsou projekty z různých oblastí společenského života, zaměřené například na posilování právního státu a role práva, rozvoj neziskového sektoru a kultivaci filantropie, reformy stávajícího systému (např. zdravotnictví či školství).

Zdroje

http://www.soros.org/initiatives/east

4.1.2 Tuzemské zdroje

Většina finanční zdrojů v ČR přímo nepodporuje občanské vzdělávání. Proto v této části uvádíme zdroje, které alespoň přispívají k rozvoji občanské společnosti a podpoře aktivit souvisejících s aktivním občanstvím.

Strukturální fondy EU

Kdo může žádat: obce, kraje, ministerstva, podnikatelé, vlastníci dopravní infrastruktury, neziskové organizace, školy, výzkumná centra a další

Výše dotací: 26,7 miliard Euro pro Českou republiku v letech 2007 – 2013

Fondy EU představují hlavní nástroj realizace evropské politiky hospodářské a sociální soudržnosti. Právě jejich prostřednictvím se rozdělují finanční prostředky určené ke snižování ekonomických a sociálních rozdílů mezi členskými státy a jejich regiony.

Evropská unie disponuje třemi hlavními fondy:

- Strukturální fondy:
  - Evropský fond pro regionální rozvoj (ERDF)
  - Evropský sociální fond (ESF)
- Fond soudržnosti (FS)

Každá členská země si dojednává s Evropskou komisí operační programy (OP), které jsou zprostředkujícím mezistupněm mezi třemi hlavními fondy a konkrétními příjemci finanční podpory.

Operační program: Vzdělávání pro konkurenceschopnost

Program se zaměřuje na oblast rozvoje lidských zdrojů prostřednictvím vzdělávání ve všech jeho rozmanitých formách s důrazem na komplexní systém celoživotního učení, utváření vhodného prostředí pro výzkumné, vývojové a inovační aktivity a stimulaci spolupráce participujících subjektů. Peníze čerpá z Evropského sociálního fondu (ESF), jednoho ze strukturálních fondů EU. Program sestává z těchto základních os:

1. Počáteční vzdělávání
2. Terciární vzdělávání, výzkum a vývoj
3. Další vzdělávání

4. Systémový rámec celoživotního učení
5. Technická pomoc

Pro občanské vzdělávání jsou relevantní především osa č. 3 a č. 4.

Do osy 3 přitom patří například podpora vzdělávání v oblasti obecných a odborných kompetencí, tvorba vzdělávacích modulů zaměřených na podporu obecných kompetencí (jazykové a IT dovednosti, podpora podnikatelských dovedností, znalostí a dovedností v environmentální oblasti), rozvoj vzdělávacích programů pro vzdělávání dospělých ve školách a dalších vzdělávacích institucích, vzdělávání pedagogů, lektorů, řídících a organizačních pracovníků škol a dalších vzdělávacích a poradenských středisek v oblasti specializačního vzdělávání a vzdělávání pro udržitelný rozvoj.

V rámci osy 4 jsou financovány projekty, které v oblasti počátečního, terciárního a dalšího vzdělávání přispívají k vytváření systému celoživotního učení, a to na území celé ČR.

Zdroje

http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/op-vpk-obdobi-2007-2013
http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/vyzvy
http://www.strukturalni-fondy.cz

Operační program: Lidské zdroje a zaměstnanost

Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost je zaměřený na snižování nezaměstnanosti prostřednictvím aktivní politiky na trhu práce, profesního vzdělávání, dále na začleňování sociálně vyloučených obyvatel zpět do společnosti, zvyšování kvality veřejné správy a mezinárodní spolupráci v uvedených oblastech. Skládá se z 6 prioritních os. Pro občanské vzdělávání je nejvíce relevantní osa č. 4. – Veřejná správa a veřejné služby.

Osa se zaměřuje například na zefektivnění řízení lidských zdrojů ve veřejné správě, včetně vzdělávání zaměstnanců úřadů veřejné správy, politiků včetně zastupitelů územních samosprávných celků, metodiků a školitelů pro veřejnou správu nebo na aplikaci moderních metod zvyšování výkonnosti, kvality a transparentnosti veřejné správy a veřejných služeb.

Zdroje

http://www.strukturalni-fondy.cz/Programy-2007-2013/Tematicke-operacni-programy/OP-Lidske-zdroje-a-zamestnanost

Operační program: Životní prostředí

Operační program Životní prostředí je zaměřený na zlepšování kvality životního prostředí a tím i zdraví obyvatelstva. Přispívá ke zlepšování stavu ovzduší, vody i půdy, řeší problematiku odpadů a průmyslového znečištění, podporuje péči o krajinu a využívání obnovitelných zdrojů energie a budování infrastruktury pro environmentální osvětu.

Operační program Životní prostředí (OPŽP) spadá mezi tematické operační programy v cíli Konvergence a z pohledu finančních prostředků je druhým největším českým operačním programem: z fondů EU je pro něj vyčleněno 4,92 mld. Eur, což činí přibližně 18,4 % veškerých prostředků určených z fondů EU pro Českou republiku. Z českých veřejných zdrojů má být financování programu navýšeno o dalších 0,87 mld. Eur.

V programu nalezneme 8 hlavních os. Pro občanské vzdělávání je nejvíce relevantní program Rozvoj infrastruktury pro environmentální vzdělávání, poradenství a osvětu.

Zdroje

http://www.strukturalni-fondy.cz/Programy-2007-2013/Tematicke-operacni-programy/OP-Zivotni-prostredi

Programy státní podpory práce s dětmi a mládeží pro nestátní neziskové organizace na léta 2011 až 2015

Kdo může žádat: neziskové organizace

Výše dotací: závisí na aktuálním rozpočtu a velikosti projektu, zpravidla stovky tisíc korun

Cílem programu je zabezpečit péči o volný čas dětí a mládeže prostřednictvím nestátních neziskových organizací dětí a mládeže a nestátních neziskových organizací s dětmi a mládeží pracujícími. Podpora programů je zaměřena především na pravidelné a dlouhodobé činnosti určené co nejširšímu spektru dětí a mládeže a na podporu aktivit, které napomáhají rozvoji, rozšiřování a zkvalitňování činnosti jednotlivých organizací dětí a mládeže a organizací pracujících s dětmi a mládeží.

Typy programů, které jsou podporovány:

1. Zabezpečení pravidelné činnosti NNO pro organizované děti a mládež.
2. Podpora vybraných forem práce s neorganizovanými dětmi a mládeží.
3. Investiční rozvoj materiálně technické základny mimoškolních aktivit dětí a mládeže.
4. Mimořádné dotace.
5. Podpora činnosti informačních center pro mládež.

Z pohledu občanského vzdělávání je nejvíce relevantní druhý program na podporu práce s neorganizovanou mládeží. Program sice cílí primárně na děti a mládež, nicméně řada organizací, která pracuje s mládeží, se soustředí také na práci s dospělými. Také pracovníci organizací zpravidla spadají do sféry dospělých.

Zdroje

http://www.msmt.cz/mladez/programy-statni-podpory-prace-s-detmi-a-mladezi-pro-nestatni-2

Nadace Via

Kdo může žádat: neziskové organizace

Výše dotací: od roku 1997 rozdala již více než 200 milionů korun

Nadace VIA je soukromá nezávislá česká nadace, která vznikla v roce 1997, aby navázala na činnost české pobočky americké nadace The Foundation for a Civil Society, která působila v Československu od roku 1990.

Mezi hlavní cíle Nadace patří:

1. pomáhat a rozvíjet komunitní život českých měst a obcí,
2. posilovat neziskové organizace a investovat do jejich profesionálního rozvoje,
3. obnovovat zpřetrhané tradice filantropie a dárcovství v České republice.

Nadace Via patří mezi největší a nejaktivnější české nadace – od svého vzniku podpořila více než 2 250 dobročinných projektů částkou přesahující 200 milionů Kč.

Nadace Via mimo jiné podporuje komunitní rozvoj a život českých měst a obcí. Toho dosahuje pomocí:

1. grantů zaměřených na podporu komunitních projektů,
2. iniciování dění v místních komunitách díky asistenčním programům, které kombinují grantovou podporu s konzultacemi a vzděláváním,
3. sdílení svých zkušeností s podporou komunitního rozvoje s kolegy z partnerských nadací ve střední a východní Evropě.

Zdroje

http://www.nadacevia.cz

Nadace Partnerství: Základní grantový program

Kdo může žádat: neziskové organizace

Výše dotací: maximální výše grantu je 300 000 korun

Posláním tohoto programu je podporovat účast občanů a jejich sdružení na věcech veřejných. Děje se tak podporou aktivit směřujících k řešení lokálních i celostátních environmentálních problémů. Základní grantový program se zaměřuje zejména na oblasti, kterým nevěnuje dostatek pozornosti stát, samospráva ani jiné nestátní zdroje nebo jiné programy Nadace Partnerství. Prostředky jsou rozdělovány v otevřeném grantovém řízení jedenkrát ročně.

Zdroje

http://www.nadacepartnerstvi.cz/zakladni-grantovy

Nadace Vodafone: Rok Jinak

Kdo může žádat: jednotlivci

Výše dotací: roční plat ve výši toho současného

Rok jinak nabízí kandidátům – vítězům celonárodního výběrového řízení – příležitost strávit až jeden rok prací pro neziskovou organizaci, kterou si sami vyberou. Jejich mzdové prostředky jsou kryté z nadačního grantu, ve výši dosavadní výplaty. Hlavními cíli programu jsou:

1. rozvíjet a podporovat udržitelnou kapacitu neziskových organizací díky přinášení know-how z jiných sektorů, především byznys sektoru,
2. rozvíjet lidské zdroje prostřednictvím přenosu know-how (mezi sektory).

V roce 2010 podpořila nadace 6 lidí. Podpora neziskových organizací úzce souvisí s podporou občanské společnosti a občanských aktivit. Navíc se vítězové projektu vzdělávají v rámci dané organizace.

Zdroje

http://www.nadacevodafone.cz/cs/index.shtml

4.2 Návrh dalších možností financování

Konkrétní návrhy dalšího financování by měly být provázané s dlouhodobou koncepcí občanského vzdělávání, mohou vzejít z celospolečenské debaty o občanském vzdělávání. V současné době se však nabízí dvě oblasti, kterými by bylo možné dále podpořit rozvoj občanského vzdělávání v České republice.

4.2.1 Grantový systém pro občanské vzdělávání

V současnosti neexistuje v České republice grantový systém, který by se systematicky věnoval občanskému vzdělávání. Rozvoj aktivního občanství je důležitý z řady důvodů, například:

- Naplňování priorit EU
- Posilování demokratických principů, tolerance, odpovědnosti, lidských práv a soudržnosti ve společnosti
- Podpora zájmů občanů o okolní dění a jejich aktivní participace na politickém životě
- Prevence negativních společenských jevů (kriminalita, radikalizace)
- Rozvoj kritického myšlení, schopnosti pracovat s informacemi, soft skills
- Pozitivní dopad na rozvoj dětí

Z našeho pohledu existují tři hlavní směry, kterým by se grantový program mohl věnovat:

1. Propagace občanské vzdělanosti a témat spojených s aktivním občanstvím
2. Podpora vývoje konkrétních kurzů a aktivit zaměřených na rozvoj občanské vzdělanosti

3. Vytváření materiálů věnujících se aktivnímu občanství a vzdělávání (včetně adaptace zahraničních materiálů do českého prostředí)

Program by přitom měl umožnit také zapojení jednotlivců a neformálních skupin občanů bez nutnosti seskupení pod právní hlavičkou. Přestože se jedná o jednu z priorit EU, dosud je jí věnována velmi malá pozornost. Založení grantového programu by mohlo celou situaci značně posunout a využít existujících příležitostí a silných stránek, které aktuálně ve společnosti existují.

4.2.2 CSR programy zaměřené na podporu aktivního občanství

Aktuálním tématem v mnoha firmách je rozvoj jejich společenské odpovědnosti (CSR – corporate social responsibility). Pokud by se podařilo směřovat aktivity firem v této oblasti k podpoře aktivního občanství a občanského vzdělávání, mohlo by dojít k rozvoji občanského vzdělávání. Jsou však nezbytné dva předpoklady:

- Prosazení občanského vzdělávání a aktivního občanství jako celospolečenského tématu – pokud k tomu nedojde, firmy nebudou mít o podporu oblasti zájem.
- Jasné vymezení občanského vzdělávání – pokud bude existovat dlouhodobá koncepce občanského vzdělávání, CSR programy firem z ní mohou vycházet.

V současné době již existuje několik CSR programů zaměřených na rozvoj místních komunit[61], směřování k aktivnímu občanství by proto mohlo být vhodným doplněním.

[61] Například korporace TPCA nabízí grantový program Partnerství pro Kolínsko, jehož cílem je systematicky podporovat projekty neziskových organizací v kolínském regionu. Do roku 2009 tento program administrovala Nadace Partnerství (bližší informace viz http://www.nadacepartnerstvi.cz/partnerstvi-pro-kolinsko/), od roku 2010 tento program administruje občanské sdružení Prostor. Společnost Nokia podporuje zapojení mladých lidí do veřejného života prostřednictvím grantového programu „Make a Connection – Připoj se“.

5 SWOT analýza občanského vzdělávání dospělých

V této části aplikujeme SWOT analýzu na občanské vzdělávání dospělých.

5.1 Silné stránky

- Naplňování priorit EU
- Prevence před radikalizaci společnosti
- Podpora zdravé občanské společnosti
- Podpora zájmu o jiné oblasti celoživotního učení
- Vzdělávání dospělých má pozitivní dopad na občanský rozvoj dětí

Naplňování priorit EU

Dle Lisabonské smlouvy je Evropská unie postavena na základních hodnotách, kterými jsou respekt k lidské důstojnosti, svoboda, demokracie, rovnost, fungující právní řád a dodržování lidských práv. Dalšími charakteristikami zemí EU jsou pluralismus, tolerance, spravedlnost, solidarita a respekt k odlišnosti. Většina těchto hodnot je občanským vzděláváním cíleně rozvíjena a podporována.

Ve strategickém záměru Evropské komise (EC, 2001) zdůrazňujícím podporu celoživotnímu učení je aktivní občanství jasně označeno jako jeden ze čtyř hlavních cílů příštího rozvoje. Další tři cíle tvoří osobní naplnění, sociální inkluze a zaměstnanost. Za předpoklad aktivního občanství se přitom považuje občanské vzdělávání v průběhu celoživotní dráhy člověka (Hloušková et Pol, 2006).

Rozvoj občanského vzdělávání je tedy v přímé shodě se strategickými záměry Evropské komise v oblasti celoživotního vzdělávání.

Prevence před radikalizaci společnosti

Občansky zralá společnost má lepší předpoklady pro vypořádání se s negativními a radikalizujícími jevy ve společnosti.

Občansky aktivní lidé jsou schopni se aktivněji postavit proti nespravedlnosti, lépe chápou význam jednotlivých institucí a svobod, respektují druhé a jsou si vědomi jejich hodnoty, zajímají se o svou komunitu a podílejí se na řešení společenských problémů.

Radikalizace je navíc v řadě případů uplatňována prostřednictvím manipulace. Jednou ze základních dovedností, kterou občanské vzdělávání rozvíjí, je schopnost kriticky myslet a vyhodnocovat informace, což zvyšuje šanci manipulaci rozpoznat a bránit se jí.

Podpora přirozeně fungující občanské společnosti

Občanské vzdělávání podporuje formování dovedností, hodnot a postojů, které posilují demokracii a zdravou občanskou společnost. Mezi postoje uveďme například vědomí vlastní politické účinnosti,

důvěru v rozhodování politiků či v nezávislost mediálních analýz, zájem o politiku a pozornost k okolí. K hodnotám můžeme přičíst například toleranci, nenásilí, respektování právního systému a podpora lidských práv. K dovednostem pak patří kritické myšlení, debatní dovednosti, schopnost řešit problémy, organizovat projekty, rozhodovat na základě odpovědného zvažování možných důsledků atp.

Osvojení těchto hodnot, postojů a dovedností vede u řady občanů k širší participaci na veřejném životě. Občané se mohou zapojit do řady občanských aktivit, mezi které patří například tyto:

- dobrovolná činnost v neziskových organizacích,
- organizování projektů řešících konkrétní společenský problém,
- aktivní účast ve volbách,
- vyhledávání informací, kritické myšlení,
- zapojení se do politické strany,
- zapojení se do zájmové skupiny,
- schopnost organizovat nenásilné formy protestu (petice, demonstrace, veřejný dopis),
- aktivní zapojení se do veřejné debaty (veřejná diskuse, dopis do médií).

Uvedené aktivity se pozitivně odráží na životě celé společnosti a mohou vést k mnoha pozitivním jevům, jako je snížení kriminality a vandalismu, podpora demokratických principů, zvýšení kvality života občanů, zkvalitnění sociálních služeb a vyšší konkurenceschopnosti.

Navíc, pasivní a izolovaný způsob života, ke kterému přispívá atomizace moderní společnosti a nedostatek podpory přirozené občanské aktivity, vede v mnoha případech k depresi a pocitu beznaděje lidí, kteří mají zájem se zapojit.

Rozvoj občanských hodnot posiluje pocit soudržnosti a spolupráci s komunitou, tím napomáhá zlepšení kvality života jedinců i celé společnosti. Aktivní občané se zajímají, organizují a jednají prosociálně, čímž inspirují druhé a jsou pro své okolí přínosem.

Podpora zájmu o jiné oblasti celoživotního učení

Existující studie potvrzují, že občanské vzdělávání úzce souvisí se zájmem o celoživotní učení (Hloušková et Pol, 2006). Většina účastníků sice neplánuje zahájit v blízké budoucnosti formální vzdělávání, ale přesto ti, kteří se chtějí zařadit do nějakého programu celoživotního vzdělávání, jsou v tomto směru aktivnější než ostatní. Dle Hlouškové lidé, kteří mají o občanské vzdělávání zájem, nebo se jej již účastní, se zaměřují především na dvě oblasti neformálního vzdělávání – cizí jazyky a práci s počítačem.

Občanské vzdělávání rozvíjí schopnosti a postoje jako jsou komunikativní schopnosti, kritické myšlení, schopnost pracovat s informacemi a zájem o okolní dění, které jsou dobrými předpoklady pro efektivní učení a pro konstruktivní zapojení se do občanských aktivit.

Vzdělávání dospělých má pozitivní důsledky pro občanský rozvoj dětí

Dle zprávy z mezinárodní studie občanské výchovy (Schulz et al., 2010) zájem rodičů o politické a společenské dění významně souvisí s občanskými znalostmi žáků. V literatuře vládne všeobecný konsenzus, že rodinné zázemí je významnou proměnnou ovlivňující politický vývoj adolescentů (Sherrod et al., 2010). Role rodinného zázemí je důležitá při poskytování stimulujícího prostředí a také při zlepšování studijních výsledků a budoucích vyhlídek adolescentů, což jsou faktory, které podporují politickou angažovanost jedince.

Podpora občanského vzdělání rodičů má tedy multiplikativní efekt, kdy kromě rozvoje samotných dospělých také pozitivně přispívá k občanským znalostem a postojům jejich dětí. Zájem rodičů je významný faktor, který ovlivňuje občanský rozvoj a postoje jejich dětí. V České republice, Anglii a Estonsku zájem rodičů vysvětluje přibližně 12 % rozptylu zájmu žáka. Mezi třemi prediktory se zájem rodičů jeví jako prediktor nejsilnější (Schulz et al., 2010).

5.2 Slabé stránky

- Dospělí nemají zájem o občanské vzdělávání
- Dospělí mohou mít averzi vůči některým termínům spojeným s občanským vzděláváním
- Současné formy občanského vzdělávání dospělých nevedou k vyšší angažovanosti
- Obtížnost změny již zformovaných postojů

Dospělí nemají zájem o občanské vzdělávání

Podle průzkumu dospělých v ČR 2009 (DBM, 2009) není občanské vzdělávání mezi preferovanými směry vzdělávání v dospělosti.

Naopak mezi preferované patří zejména:

- Cizí jazyky: formou večerních kurzů, popř. zahraničních pobytů (nejčastěji poptávané vzdělávání, mnoho lidí v dospělém věku zde pociťuje nedostatek/možnost)
- Informační a komunikační technologie (zejména starší lidé)
- Další vzdělávání v oboru (individuálně)
- Rekvalifikace (pro nezaměstnané podle individuálních preferencí, určit nový směr rekvalifikace může být pro lidi s dlouholetou praxí obtížné)
- Vysokoškolské vzdělání (titul)
- Zájmová témata (např. hudba, tanec, dekorace atd.)

Nedostatečný zájem o občanské vzdělávání může ohrozit naplněnost jednotlivých akcí, diskusí a projektů, které by s občanskou angažovaností byly spojeny.

Dospělí mohou mít averzi vůči některým termínům spojeným s občanským vzděláváním

Některé termíny související s občanským vzděláváním mohou být v českém prostředí negativně konotovány. Mezi lidmi se mnohdy objevují negativní postoje jako například:

- negativní postoj k evropské unii a evropskému občanství,
- negativní postoj k jednotlivým politickým představitelům,
- negativní postoj k politickým stranám a možné participaci v nich,
- zpochybňování důležitosti občanské angažovanosti,
- vnímání občanské angažovanosti jako extrémní až směšné nebo neefektivní aktivity (např. v oblasti ekologie)

Negativní postoje vůči veřejným institucím a subjektům, které jsou aktivní ve veřejném životě, mohou odradit případné zájemce o občanské vzdělávání.

Současné formy občanského vzdělávání dospělých nevedou k vyšší angažovanosti

Dle zprávy Hlouškové a Pola (2006) se 92 % účastníků občanského vzdělávání neplánuje zapojit do života města nebo obce, tedy do občanských aktivit ve svém bezprostředním okolí, a v tomto směru se nikterak neliší od ostatních.

Z tohoto můžeme usoudit, že buď se účastníci již aktivně politicky angažují, anebo že vzdělávání v této oblasti zatím nepřispívá k aktivní politické participaci na úrovni komunální politiky.

Je však nutné uvést, že v této studii byli respondenti zařazeni mezi účastníky občanského vzdělávání na základě subjektivní výpovědi o tom, zdali se občansky vzdělávají. Většina z nich nebyla schopna uvést název konkrétní aktivity; velkou část kurzů, které uvedené byly, nepovažujeme za občanské vzdělávání v pravém slova smyslu – jednalo se o kurzy legislativní, environmentální nebo cílené na samosprávu. Jejich cílem nebyla podpora občanské angažovanosti, proto není natolik překvapivé, že u účastníků nebyla ani zjištěna.

Obtížnost změny již zformovaných postojů

Občanské vzdělávání se více než jiná vzdělávání zaměřuje na postoje a hodnoty. Jednou osvojený postoj je obtížné změnit. V současnosti platí, že většina potenciálních účastníků občanského vzdělávání dospělých prošla občanskou výchovou v době totalitního režimu. Změna některých postojů tak může představovat nemalé úskalí pro občanské vzdělávání dospělých.

5.3 Příležitosti

- Rok 2011 je rokem dobrovolnictví
- Zapojení do reformy VŠ

- Odpočty daní za kurzy CŽV
- Implementace OVD do resortních vzdělávání
- Inspirace občanskými projekty ze zahraničí
- Přírůstek potenciálních účastníků OVD
- Založení Centra občanského vzdělávání

Rok 2011 je rokem dobrovolnictví

Rok 2011 byl Evropskou unií označen jako Evropský rok dobrovolnictví. Cílem EU je:

1. Podpořit prostředí pro dobrovolnictví v rámci EU
2. Posílit dobrovolnické organizace a zlepšit jejich kvalitu
3. Odměnit a rozpoznat dobrovolnické aktivity
4. Zvýšit povědomí o hodnotě a důležitosti dobrovolnictví

Evropská unie chce do projektu zapojit všechny úrovně – evropskou, národní, regionální a lokální. Důraz je přitom kladen na směr zespodu – nahoru. Dobrovolnictví je založeno na aktivitě a zájmu o okolí, které jsou rovněž základními postoji aktivního občanství. Vybrané akce na podporu občanského vzdělávání by tak mohly být dány do souvislosti s Evropským rokem dobrovolnictví.

Zdroje

European Year of Volunteering 2011: http://ec.europa.eu/citizenship/focus/focus840_en.htm
EYV2011: http://www.eyv2011.eu/

Zapojení do reformy VŠ

Koncepce reformy vysokého školství zdůraznila význam zvětšení podílu vysokých škol na celoživotním vzdělávání. *„Vysoké školy by měly rozšířit nabídku pro další věkové a profesní skupiny občanů a plně využít i kombinované a distanční formy vzdělávání včetně možností účelného uplatnění nových technologií. K tomu je potřeba jim poskytnout maximum informací a pomoci k získání podpory různých projektů, v současné době především z ESF.“* (MŠMT, Koncepce reformy vysokého školství, 2004).

Na summitu ministrů školství v Praze v roce 2001, který následoval po tzv. Boloňském setkání zaměřeném na harmonizaci evropského školství, ministři zdůraznili, že pozornost v následujícím období musí patřit také celoživotnímu učení, aktivnímu zapojení studentů do života vysokých škol a posílení atraktivity evropského vzdělávání.

Občanské vzdělávání napomáhá těmto cílům. Studenti vysokých škol jsou lidé, kteří v mnoha případech končí ve vrcholných pozicích a funkcích. Z tohoto důvodu je užitečné usilovat o jejich lepší občanskou vzdělanost a aktivity s výhledem, že budou podobné principy a postoje uplatňovat také ve své kariéře. Navíc, přednášky na vysokých školách jsou veřejné, a jsou tudíž přístupné také široké veřejnosti.

Implementace OVD do resortních vzdělávání

Občané v mnoha situacích přichází do kontaktu se státem. Přitom komunikují s konkrétními lidmi, jako jsou státní úředníci, politici nebo policie. Posílením jejich občanských znalostí a postojů můžeme napomoci pozitivnímu vnímání těchto institucí společností.

Vzděláváním státních zaměstnanců můžeme také přispět k dalšímu přenosu postojů a dovedností ve společnosti nejen při komunikaci s úřady. Státní instituce by měly odrážet hodnoty, na kterých je stát postaven.

Odpočty daní za kurzy celoživotního učení

Dostupnost kurzů občanského vzdělávání by mohla být podpořena odpočty z daní. To rovněž zmiňuje Bílá kniha jako podporu celoživotního vzdělávání: *„Navrhujeme, aby výdaje jednotlivce na vzdělávání, a to nejen na zájmové vzdělávání, nýbrž na vzdělávání, jež spadá do kterékoliv jiné součásti vzdělávání dospělých, se staly odečitatelnou položkou ze základu daně z příjmu fyzických osob. Ačkoliv kompetence v zájmovém vzdělávání dospělých by mělo mít Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, nositelem tohoto úkolu by mělo být Ministerstvo financí."* (MŠMT, 2001, str. 77).

Inspirace občanskými projekty ze zahraničí

Občanské vzdělávání má dlouhodobou tradici v zahraničí, kde je rozvíjeno množství kvalitních projektů. Ty by mohly sloužit jako inspirace pro projekty tuzemské. K publikacím, které se věnují občanskému vzdělávání v zahraničí, patří například Citizenship, Democracy and Lifelong learning zpracované organizací UNESCO (Medel-Añonuevo et Mitchell, 2003) nebo Study on Active Citizenship Education od Evropské komise s odkazem na 57 příkladů dobré praxe (EC, Study on Active Citizenship Education, 2007). Zdrojem inspirace je také Evropská síť občanského vzdělávání (Networking European Citizenship Education – NECE, www.nece.eu).

V průběhu dalších činností je možné identifikovat aktivity, které jsou vhodné pro adaptaci do českého prostředí.

Založení Centra občanského vzdělávání

V roce 2010 bylo založeno Centrum občanského vzdělávání jako samostatné pracoviště Masarykovy univerzity. Klade si za cíl podporovat občany v zapojování do veřejného života a zaměřovat se v občanském vzdělávání na různé cílové skupiny. Kromě institucionálního a odborného zázemí brněnské univerzity je také zapojeno do Evropské sítě občanského vzdělávání.

Přírůstek potenciálních účastníků OVD

Obrázek 2 – Demografický strom v roce 1998 (vlevo) a predikovaný demografický strom v roce 2030 (ČSÚ)

Podle ČSÚ čeká ČR v budoucnosti snížení porodnosti a nárůst osob ve vyšším věku. Rozvoj komunikačních technologií, rostoucí globalizace a proměnlivost vyžaduje kompetence, které souvisí s občanskými dovednostmi (schopnost se učit, kritické myšlení a práce s informacemi, komunikační dovednosti, iniciativa, odpovědnost).

V současné době se v ČR dospělí lidé ve věku 25–64 let vzdělávají poměrně málo. V roce 2008 se v ČR vzdělávalo 7,8 % občanů, zatímco evropský průměr tvoří 9,6 % a například v Dánsku se vzdělává 30,2 % občanů (zdroj: Eurostat, 2008). Lze tedy očekávat rostoucí poptávku po celoživotním vzdělávání, což je vhodné také pro rozvoj občanského vzdělávání dospělých.

5.4 Hrozby

- Nekvalitní výuka OVD způsobí odpor veřejnosti
- Ovlivňování OVD politickými stranami
- Nedostatek financí v oblasti OVD

Nekvalitní výuka OVD způsobí odpor veřejnosti

Výuka občanských principů je náročná na své učitele, neboť vyžaduje zvnitřněné občanské hodnoty a principy. Pokud není OVD vyučováno dostatečně kvalifikovaně, může nastat situace, kdy bude vnímáno jako nátlak, který účastníky nutí k zastávání určitých hodnot a postojů. To se může odrazit na sníženém zájmu o aktivity spojené s OVD.

Ovlivňování OVD politickými stranami

Politické strany mohou mít zájem na tom, aby se v rámci OVD předávali teze, které korespondují s jejich programem. To může ohrozit jednak nezávislost samotného OVD, ale také vzbudit odpor veřejnost k OVD. Lektoři musí být dobře proškoleni, aby v diskusích o hodnotách a postojích neinklinovali k podpoře konkrétního politického subjektu, ale přistupovali k občanskému vzdělávání důsledně z hlediska prospěchu občana, tj. podpořili ho ve schopnosti samostatně a kriticky posuzovat dění ve veřejném prostoru.

Nedostatek financí v oblasti OVD

Oblasti občanského vzdělávání nemá dostatečné finanční zázemí, ze kterého by se daly financovat výukové programy anebo iniciativy veřejnosti. Nedostupnost takového finančního rámce může brzdit rozvoj občanského vzdělávání v ČR.

5.5 Shrnutí SWOT

Silné stránky	**Slabé stránky**
Naplňování priorit EU Prevence před radikalizaci společnosti Podpora zdravé občanské společnosti Podpora zájmu o jiné oblasti celoživotního učení Vzdělávání dospělých má pozitivní dopad na občanský rozvoj dětí	Dospělí nemají zájem o občanské vzdělávání Dospělí mohou mít averzi vůči některým termínům spojeným s občanským vzděláváním Současné formy občanského vzdělávání dospělých nevedou k vyšší angažovanosti Obtížnost změny již zformovaných postojů
Příležitosti	**Hrozby**
Rok 2011 je rokem dobrovolnictví Zapojení do reformy VŠ Odpočty daní za kurzy CŽV Implementace OVD do resortních vzdělávání Inspirace občanskými projekty ze zahraničí Přírůstek potenciálních účastníků OVD Založení Centra občanského vzdělávání	Nekvalitní výuka OVD způsobí odpor veřejnosti Ovlivňování OVD politickými stranami Nedostatek financí v oblasti OVD

Tabulka 5 – SWOT analýza občanského vzdělávání

6 Návrhy rozvoje občanského vzdělávání dospělých

Analytická část studie ukázala, že v České republice nepanuje shoda ohledně toho, co lze označit jako občanské vzdělávání (srov. například Hloušková et Pol, 2006; MŠMT, bez data; RVP ZV, 2007). Dokud k takové shodě nedospějeme, veškeré realizované aktivity budou pouze dílčí a nemusí vést k rozvoji aktivních a konstruktivně angažovaných občanů. Jak ukazuje Kopecký (2010), přístup k občanskému vzdělávání není možné pouze slepě přejmout v hotové podobě z jiné země či od některé mezinárodní organizace. Je potřeba, aby vycházel ze vzdělávacích tradic a respektoval kulturní a společenský kontext.

Teprve po vyřešení tohoto ústředního problému má smysl rozvíjet další aktivity. Pokud budeme mít jasnou představu o podobě občanského vzdělávání, bude možné tuto představu sdílet na všech úrovních společnosti a motivovat samotné občany k účasti na vzdělávání.

Návrhová část se skládá ze čtyř postupných a navzájem provázaných kroků.

6.1 Občanské vzdělávání jako společenské téma

V první fázi je potřeba přijmout občanské vzdělávání jako závazek. Nemůže být úspěšné, dokud nepanuje široká shoda na jeho potřebě. Je nezbytné vyvolat a moderovat širokou diskuzi, která bude reflektovat současnou situaci a formuluje požadavek občanského vzdělávání jako celospolečenské téma. Na počátku je nezbytné vytvořit dva základní předpoklady dalšího rozvoje:

- Dlouhodobá koncepce občanského vzdělávání
- Finanční prostředky na podporu občanského vzdělávání

Pokud od občanského vzdělávání požadujeme dlouhodobé přínosy, je nezbytné zajistit také dlouhodobý rozvoj a stabilitu této oblasti. Je důležité koncepci projednávat mezirezortně, aby došlo k všestranné shodě na podobě občanského vzdělávání. Zároveň je nutné koncepci efektivně komunikovat směrem k veřejnosti.

Příslušné finanční prostředky jsou nezbytné pro tvorbu koncepce, také mohou být při naplnění určitých kritérií uvolněny občanskému sektoru. Kritéria musí být jasně formulována a musí být v souladu s dlouhodobou koncepcí.

6.2 Nalezení vlastního přístupu

Jako druhý krok je nezbytné nalézt vlastní přístup. Každá země má odlišnou historii, vychází a čerpá z jiných vzdělávacích tradic. Národní specifika s sebou nesou silné i slabé stránky, občanské vzdělávání je musí reflektovat a dokázat s nimi účinně pracovat. Česká minulost je nesmírně bohatá, také v oblasti občanské výchovy bylo v minulosti mnoho vykonáno. První zákon o organizaci kurzů občanské výchovy vstoupil v platnost na počátku roku 1919, téměř okamžitě po vzniku samostatné

republiky.[62] Navazovaly další lidovýchovné zákony a došlo k rozvoji velice bohaté spolkové činnosti, která může být i dnes v mnohém inspirativní. Na některých místech mohou být tyto nejpřirozenější projevy občanské angažovanosti dodnes živé.

Reflektování kulturních podmínek se musí do určité míry prolínat všemi navrhovanými kroky. Společenskou situaci a tradici je nutné zohlednit při tvorbě dlouhodobé koncepce, stejně tak z ní musí vycházet i následné činnosti. Jako samostatný bod ji vymezujeme kvůli jejímu významu. Nalezení vlastního přístupu představuje dlouhodobý proces, začít může například u těchto činností:

- Realizace velkého pilotního projektu propojujícího existující struktury s novými nároky na občanské vzdělávání
- Studie českých vzdělávacích tradic

Jako pilotní by bylo nezbytné zvolit rozsáhlý projekt, který alespoň částečně čerpá z tradic a národních podmínek. Zajímavým příkladem, jak lze moderním a aktuálním způsobem navázat na kulturní tradice, je polský program rozvoje knihoven. Jeho cílem je proměnit knihovny zejména v menších obcích, kde často mohou být jedinou veřejnou institucí, na lokální osvětová centra, která budou organizovat vzdělávací aktivity a podporovat místní komunitu. Součástí programu bude také kvalitnější vybavení těchto knihoven informačními technologiemi, tím program přispěje k posílení a zefektivnění celého systému knihoven. Cílem je také sjednocovat komunitu a zlepšit komunikaci.[63] Projekt může být pro Českou republiku inspirativní také v tom, že naše síť knihoven je jednou z nejhustších v Evropě. Jednotlivé knihovny také často realizují v nějaké formě osvětovou činnost.

K nalezení vlastního přístupu k občanskému vzdělávání by přispělo také zmapování dřívějších „lidovýchovných“ tradic. Jak osvěta, tak vzdělávání v občanské oblasti v nějaké formě probíhala po celou dobu existence naší republiky, ačkoli během čtyřiceti let nedemokratického režimu probíhala v deformované podobě, která samozřejmě nesloužila svým původním záměrům. Studie vzdělávacích tradic by mohla pomoci identifikovat prvky, na něž by bylo možno navázat a dále je rozvíjet. Historická kontinuita by také přispěla k lepšímu vnímání občanského vzdělávání veřejnosti, a tak by došlo ke snížení obav a případné předpojatosti.

6.3 Participace

Jako zásadní úskalí v českém prostředí se jeví participace. Studie ukazují, že v České republice klesá váha občanské dimenze člověka výrazněji než v jiných zemích (Prudký et al., 2007), čeští žáci nemají zájem se politicky ani občansky angažovat (Schulz et al., 2010), a dokonce ani účastníci stávajícího občanského vzdělávání často nemají zájem podílet se na životě své obce (Hloušková et Pol, 2006).

---

[62] Zákon č. 67/1919, „o organizaci lidových kursů občanské výchovy“ byl stručně popsán v předchozích kapitolách.

[63] Další informace o Programu rozvoje knihoven lze nalézt na http://www.biblioteki.org/en (v anglickém jazyce).

Na druhou stranu, do veřejné sféry v poslední době proniklo mnoho spontánních iniciativ[64], jejichž cílem je něco konkrétního ovlivnit. Ve společnosti zjevně je přítomný zájem o angažování a zapojování se, pouze se projevuje neorganizovaně, nesystematicky a nahodile. Jen stěží lze očekávat, že lze dosáhnout dlouhodobé pozitivní změny pouze prostřednictvím těchto iniciativ. Klíčové pro rozvoj aktivního občanství v České republice je usměrnit tuto potřebu k ovlivňování a dát jí smysluplnou, stabilní a dlouhodobou podobu. V tom kontextu se jeví jako vhodné nabídnout veřejnosti jednoduché a konkrétní návody, jak takového zapojení do veřejného života dosáhnout.

Zjednodušeně můžeme hovořit o „manuálu aktivního občana“[65], který může být realizován různými konkrétními nástroji – interaktivními webovými stránkami, sérií spotů, příručkou nebo reklamní kampaní[66]. Manuál by měl sloužit občanům jako pomůcka při jejich občanských aktivitách. Obsahoval by informace o fungování institucí, rady a zkušenosti z praxe, návody pro zahájení činnosti, přehled možných způsobů řešení společenských problémů a další.

Stávající manuál zmiňovaný v analýze si takové ambice nekladl, a ač je inspirativním materiálem, k těmto účelům sloužit nemůže. Mezi možná témata, kterým by se manuál věnoval, patří například tyto otázky:

- Jak ovlivňovat věci, které se dějí v mém bezprostředním okolí?
- Jak se zapojit do dobrovolné činnosti neziskových organizací?
- Jak se informovat a kriticky zhodnotit volební program?
- Jak se zapojit do politické strany?
- Jak se zapojit do zájmové skupiny?
- Jak se zapojovat do veřejné debaty?
- Jak organizovat aktivity pro lokální komunitu?
- Jak se bránit proti manipulaci?
- Jak kontrolovat práci politiků?
- Jak nenásilně vyjádřit svůj názor?

6.4 Rozvoj dalších aktivit

V okamžiku, kdy bude stanovený rámec občanského vzdělávání a budou určena východiska a cíle, je možno přejít k plánování konkrétních dílčích aktivit. Existuje několik publikací shrnujících činnosti, které v oblasti občanského vzdělávání probíhají jinde, bude tedy možné vybrat z nich některé vhodné

---

64 Například studentská iniciativa Inventura demokracie, webové stránky Změň politiku! a další.

65 O vydání takového manuálu v současné době uvažují slovenské neziskové organizace Mulica (www.mulica.sk) a Preles (www.preles.sk). V českém prostředí existuje publikace „Praktický rádce“ pro obyvatele Brna, který je inspirativním příkladem, ačkoli se týká pouze environmentálních témat (vydán byl Ekologickým institutem Veronica, viz http://www.veronica.cz/?id=13).

66 Nemusí se tedy jednat o manuál v obvyklém slova smyslu – v podobě papírové příručky. Bylo by vhodné, kdyby konkrétní podoba vycházela z dlouhodobé koncepce a současné společenské situace, zároveň by její efektivita měla být podpořena marketingovými průzkumy.

pro adaptaci do českého prostředí (např. EC, Study on Active Citizenship Education, 2007; Medel-Añonuevo et Mitchell, 2003).

Aktivity, které v občanské oblasti probíhají v současné době, mají pouze omezený dopad. Týkají se zpravidla úzké skupiny zájemců a často mají krátkodobé trvání. Součástí prvních tří kroků musí být jasný plán, jak překonat tuto situaci a navrhovat jednotlivé činnosti tak, aby se výrazně zvýšil jejich dopad. Je potřeba volit takové aktivity, které pokryjí široké spektrum cílových skupin, budou mít dlouhodobý efekt a systematicky zahrnou celou oblast občanského vzdělávání.

Bylo by samozřejmě předčasné teď navrhovat plán konkrétních aktivit. Můžeme uvést příklady některých činností, o které by se mohlo jednat:

- Kampaně pro veřejnost ve formě „Action Days“
- Poradenská centra pro občanskou angažovanost
- Webové stránky občanského vzdělávání
- Konference o občanském vzdělávání dospělých, další akce podporující sdílení zkušeností a příkladů dobré praxe
- Cílená kampaň zaměřená na opinion leadery
- Sborník simulačních her na podporu aktivního občanství

Kampaně pro veřejnost ve formě „Action Days“

V německy mluvících evropských zemích jsou běžné osvětové kampaně na podporu občanského vzdělávání, které probíhají formou „Action Days“ (nazývají se Action Days for Democratic Citizenship Education). Mnoho organizací a institucí působících na poli občanského vzdělávání tak má možnost prezentovat své programy a další aktivity cílovým skupinám. Tyto kampaně zpravidla probíhají každý rok po dobu jednoho až tří týdnů.

Poradenská centra pro občanskou angažovanost

Cílem poradenství je podpořit občany v jejich občanských projektech. Poradci by aktivně napomáhali realizaci občanských projektů konkrétními radami. Podpora může zahrnovat následující témata:

- uchopení a zpřesnění tématu
- komunikace s institucemi a politiky
- řízení projektu a týmů
- finanční zázemí projektu
- podpora osobnostního rozvoje participantů, který souvisí s občanstvím
- techniky sebereflexe
- evaluace výsledků projektu

Poradci by mohli fungovat současně jako nástroj supervize řešených projektů v rámci grantových pobídek zaměřených na občanské vzdělávání.

Webové stránky občanského vzdělávání

Webové stránky občanského vzdělávání by měly sloužit jako rozsáhlý informační portál se zaměřením na konkrétní vzdělávací materiály, příklady z praxe a sdílení názorů a zkušeností lidí, kteří se občanskému vzdělávání věnují. Na stránkách by byly k dispozici:

- dokumenty věnující se aktivnímu občanství,
- vzdělávací videa a prezentace spojené s aktivním občanstvím,
- časté dotazy a odpovědi týkající se občanské aktivity,
- diskuse a sdílení názorů z praxe,
- ukázky kvalitních zahraničních projektů věnujících se OVD,
- rozcestník na instituce a politiky, které se věnují OVD na Evropské a národní úrovni.

Konference o občanském vzdělávání dospělých, další akce podporující sdílení zkušeností a příkladů dobré praxe

Cílem konference by mělo být přinášení nových poznatků z této oblasti, zvyšování kvalifikace lidí, kteří se občanskému vzdělávání věnují, a inspirace úspěšnými projekty v Česku i zahraničí. Podobná konference probíhá v EU pod názvem Active citizenship in Europe. V České republice probíhá obecnější konference na téma vzdělávání dospělých pod názvem Aeduca.

Další akce podporující sdílení zkušeností by byly především setkáváním lidí, kteří se zajímají o občanské vzdělávání. Cílem by byla prezentace úspěšných projektů, rozbor zkušeností z praxe, diskuse mezi účastníky, neformální setkání a zapojení do nových projektů. Podobné výměny zkušeností jsou časté například v oblasti neformálního vzdělávání dětí a mládeže.

Zdroje:

Active cizitenship in Europe: http://www.activeineurope.org/program/
Aeduca: http://www.aeduca.cz/
Výměny zkušeností v oblasti neformálního vzdělávání dětí a mládeže: http://www.cvvz.cz/

Cílená kampaň zaměřená na opinion leadery

Opinion leaders jsou osoby ve společnosti, které mají významné postavení v určité sociální skupině a velký vliv na názory členů. Propagace aktivního občanství mezi opinion leadery může vést k propagaci hodnot občanského vzdělávání v dané komunitě. Aktivní občanství by mohlo být prezentováno mnoha způsoby. Uvádíme několik z nich:

- vysokoškolské přednášky,
- vysokoškolský předmět věnovaný aktivnímu občanství,
- vystoupení v relevantních pořadech v rozhlase i televizi,
- prezentace na setkáních aktivních občanů (konference, semináře),

- prezentace na akcích věnovaných vzdělávání dospělých (aktivity v rámci Asociace institucí vzdělávání dospělých, festival AEDUCA).

Sborník simulačních her na podporu aktivního občanství

Simulační hry umožňují ukázat řadu společenských témat a procesů formou hry s následným rozborem. Účastníci mají možnost získat vhled do dané problematiky. Pomocí simulačních her je možno se seznámit například s problémy, které vznikají při územním plánování, ochraně biodiverzity, komunikaci s úřady nebo řešení složitých globálních problémů.

Důležitým faktorem pro tyto programy je kvalitní zpětná vazba a rozbor aktivity. Hry na podporu občanství vznikají v rámci zážitkových organizací (například Prázdninová Škola Lipnice). Sborník her by sloužil k jejich šíření v přehledné formě.

Podpora zavádění komunitních škol

Občanskému vzdělávání dospělých by mohly napomoci komunitní školy, které se zatím nahodile a z iniciativy zezdola zavádějí v řadě míst republiky. Tyto školy nabízí kromě klasické výuky další „odpolední výuku“ (nemusí se samozřejmě jednat o výuku v klasickém pojetí), jež je určena pro mládež, rodiče i širokou veřejnost. Komunitní školy reagují na potřeby komunity a snaží se zapojovat občany do jejího života.

6.5 Koordinace a zvýšení dopadu OVD na veřejnost

Pro zvýšení dopadu občanského vzdělávání dospělých na veřejnost je nezbytné zvládnout předchozí kroky. V okamžiku, kdy bude činnost vycházet z dlouhodobé koncepce, bude reflektovat kulturní a historické tradice a bude mít zajištěné financování, teprve bude možné směřovat k výraznému dopadu na veřejnost. Současný stav takový dopad nenabízí ani neumožňuje, proto je potřeba ho překonat systematickým a promyšleným přístupem k občanskému vzdělávání. Až při rozvíjení dalších aktivit je možné (například podle zahraničních zkušeností) volit takové činnosti, které budou mít velký dopad a přispějí k pozitivní změně ve společnosti.

Výběr koordinátora může doplnit celospolečenskou diskuzi o občanském vzdělávání. V závislosti na podobě občanského vzdělávání může být vhodné vybrat odlišnou instituci. Konkrétní subjekt by měl vyplynout z dlouhodobé koncepce.[67]

[67] Centrum občanského vzdělávání v Brně si koordinaci činností souvisejících s občanským vzděláváním klade do svého poslání, ačkoli v současné době zaměřuje svoji aktivity převážně na počáteční vzdělávání. Centrum je zapojeno do Evropské sítě občanského vzdělávání (NECE – Networking European Citizenship Education www.nece.eu), odkud čerpá velké množství inspirace, a také disponuje institucionálním a odborným zázemím Masarykovy univerzity.

7 Zdroje

APA – American Psychological Association (bez data). *Civic Engagement.* Dostupné online dne 1. 12. 2010 prostřednictvím http://www.apa.org/education/undergrad/civic-engagement.aspx

De Weerd, M. et al. (2005). *Indicators for Monitoring Active Citizenship and Citizenship Education.* Amsterdam: Regioplan. Dostupné online dne 23. 11. 2010 prostřednictvím http://ec.europa.eu/education/pdf/doc280_en.pdf

DeSeCo (2005). *Definition and Selection of Key Competencies – Executive Summary.* Dostupné online dne 28. 11. 2010 prostřednictvím http://www.deseco.admin.ch/bfs/deseco/en/index/02.html

DBM – Donath-Burson-Marsteller (2009). *Vzdělávání dospělých v ČR. Průzkum vnímání problematiky vzdělávání dospělých u laické a odborné veřejnosti.* Dostupné online dne 3. 12. 2010 prostřednictvím http://www.dbm.cz/pfile/1Vysledna%20zprava%20pruzkum%20vzdelavani.pdf

EC – Evropská komise (2001). *Communication from the Commision: Making a European Area of Lifelong Learning a Reality.* Brussel: Directorate-General for Education and Culture, Directorate-General for Employment and Social Affairs. Dostupné online dne 23. 11. 2010 prostřednictvím http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/MitteilungEng.pdf

EC, Klíčové schopnosti – Evropská komise. Generální ředitelství pro vzdělávání a kulturu (2007). *Klíčové schopnosti pro celoživotní učení. Evropský referenční rámec.* Lucemburk: Úřad pro úřední tisky Evropských společenství. Dostupné online dne 24. 11. 2010 prostřednictvím http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/ll-learning/keycomp_cs.pdf

EC, Study on Active Citizenship Education – Evropská komise (2007). *Study on Active Citizenship Education.* Brussel: Directorate-General for Education and Culture. Dostupné online dne 23. 11. 2010 prostřednictvím http://ec.europa.eu/education/doc/reports/doc/citizensedu.pdf

Eurydice (2009). *Struktura systému vzdělávání a odborné přípravy v Evropě – Česká republika.* Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání. Dostupné online dne 24. 11. 2010 prostřednictvím http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/structures/041_CZ_CS.pdf

Hloušková, L. et Pol, M. (2006). Občanské vzdělávání dospělých v České republice (kontext, účast, nabídka a účastníci). *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity.* U 11, 2006.

Hloušková, L. et Pol, M. (2008). Občanské vzdělávání dospělých. In Rabušicová, M. et Rabušic, L. (Eds.). *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice.* Brno: Masarykova univerzita.

Chi, B., Jastrzab, J. et Melchior, A. (2006). *Developing Indicators and Measures of Civic Outcomes for Elementary School Students. Circle Working Paper 47.* Dostupné online dne 2. 12. 2010 prostřednictvím http://civicyouth.org/PopUps/WorkingPapers/WP47chi.pdf

Kessler, Ch. R. (1995). Občanský étos a občanství v americkém zakladatelství. In: Banfield, E. (Ed.), *Občanské ctnosti* (str. 54–68). Praha: Victoria Publishing.

Kirlin, M. (2003). The Role of Civic Skills in Fostering Civic Engagement. CIRCLE Working Paper 06: June 2003. Dostupné online dne 23. 11. 2010 prostřednictvím http://www.civicyouth.org/PopUps/WorkingPapers/WP06Kirlin.pdf

Klicperová-Baker, M., Feierabend, I. K. et al. (2007). *Demokratická kultura v České republice: Občanská kultura, étos a vlastenectví ze srovnávacího pohledu.* Praha: Academia.

Kopecký, M. (2010). *Občanské vzdělávání dospělých v Evropě: Povaha, funkce a vybrané národní příklady.* MŠMT, interní dokument.

Medel-Añonuevo, C. et Mitchell, G. (Eds.; 2003). *Citizenship, Democracy and Lifelong Learning.* Hamburg: UNESCO Institute for Education. Dostupné online dne 2. 12. 2010 prostřednictvím http://www.unesco.org/education/uie/pdf/uiestud35.pdf

Milner, H. (2002). *Civic literacy: how informed citizens make democracy work.* Hanover, NH: University Press of New England.

Ministerstvo financí ČR (2010): *Národní strategie finančního vzdělávání.* Praha: Ministerstvo financí.

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (2001). *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice (Bílá kniha).* Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Dostupné online dne 24. 11. 2010 prostřednictvím http://www.msmt.cz/files/pdf/bilakniha.pdf

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, bez data. Informace o dalším vzdělávání. Dostupné online dne 24. 11. 2010 prostřednictvím http://aplikace.msmt.cz/HTM/JSinformaceodalsimvzdelavani.htm

MŠMT, Koncepce reformy vysokého školství – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (2004). *Koncepce reformy vysokého školství v ČR.* Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Dostupné online dne 3. 12. 2010 prostřednictvím http://www.radavs.cz/prilohy/REFDEFVE.doc

MŠMT, Dlouhodobý záměr – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (2007). *Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky.* Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Dostupné online dne 24. 11. 2010 prostřednictvím http://www.msmt.cz/uploads/soubory/vzdelavani/DHDZCR_2007.zip

MŠMT, Strategie CŽU – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (2007). *Strategie celoživotního učení ČR.* Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Dostupné online dne 24. 11. 2010 prostřednictvím http://www.msmt.cz/uploads/Zalezitosti_EU/strategie_2007_CZ_web_jednostrany.pdf

O'Shea, K. (2003). *A Glossary of Terms for Education for Democratic Citizenship.* Strasbourg: Council of Europe – DGIV/EDU/CIT. Dostupné online dne 1. 12. 2010 prostřednictvím http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Documents/2003_29_GlossaryEDC_En.PDF

Osler, A. et Starkey, H. (2006). Education for Democratic Citizenship: A Review of Research, Policy and Practice 1995-2005. *Research Papers in Education*. Vol. 24, p. 433–466.

Oxfam GB (2006). *Education for Global Citizenship. A Guide for School.* Oxford: Oxfam GB. Dostupné online dne 6. 12. 2010 prostřednictvím http://www.oxfam.org.uk/education/gc/files/education_for_global_citizenship_a_guide_for_schools.pdf

Prudký, L. et al. (2009). *Inventura hodnot: Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky.* Praha: Academia.

Rabušicová, M. et Rabušic, L. (eds., 2008). *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice.* Brno: Masarykova univerzita.

RVP Elektrotechnika – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (2007). *Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělávání 26-41-M/01 Elektrotechnika.* Praha: Národní ústav odborného vzdělávání. Dostupné online dne 1. 12. 2010 prostřednictvím http://zpd.nuov.cz/RVP/ML/RVP%202641M01%20Elektrotechnika.pdf

RVP G – Výzkumný ústav pedagogický v Praze (2007). *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia.* Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze. Dostupné online dne 1. 12. 2010 prostřednictvím http://rvp.cz/informace/wp-content/uploads/2009/09/RVP_G.pdf

RVP ZV – Výzkumný ústav pedagogický v Praze (2007). *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.* Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze. Dostupné online dne 1. 12. 2010 prostřednictvím http://rvp.cz/informace/wp-content/uploads/2009/09/RVPZV_2007-07.pdf

Sherrod, L., Torney-Purta, J. et Flanagan, C. (Eds., 2010). *Handbook on civic engagement in youth.* Hoboken, NJ: John Wiley and Sons.

Shils, E. (1995). Občanský étos a občanská společnost. In: Banfield, E. (Ed.), *Občanské ctnosti* (str. 9–20). Praha: Victoria Publishing.

Schulz, W. et al. (2008). *International Civic and Citizenship Education Study: Assessment Framework.* Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement. Dostupné online dne 30. 11. 2010 prostřednictvím http://www.iea.nl/fileadmin/user_upload/ICCS/ICCS_Framework_International.pdf

Schulz, W. et al. (2010). *Prvotní zjištění z Mezinárodní studie občanské výchovy.* Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání. Dostupné online dne 28. 11. 2010 prostřednictvím http://www.uiv.cz/soubor/4347

Soukup, P. (Ed., 2010). *Národní zpráva z Mezinárodní studie občanské výchovy.* Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání. Dostupné online dne 29. 11. 2010 prostřednictvím http://www.uiv.cz/soubor/4352

Torney-Purta, J., Lehmann, R., Oswald, H. et Schulz, W. (2001). *Citizenship and education in twenty-eight countries: Civic knowledge and engagement at age fourteen.* IEA.

Vítková, K. (2008). *Charakter vzdělávání dospělých v Československu v letech 1918-1938. K legislativním, institucionálním a pedagogickým otázkám lidové výchovy.* Brno: Masarykova univerzita, magisterská diplomová práce.

Vollebergh, W. A. M., Iedema, J. et Raaijmakers, Q. A. W. (2001). Intergenerational transmission and the formation of cultural orientations in adolescence and young adulthood. *Journal of Marriage and Family.* Vol. 63, n. 4, p. 1185-1198. Dostupné dne 23. 11. 2010 prostřednictvím databáze Wiley Online Library.

Zakaria, F. (2005). *Budoucnost svobody: Neliberální demokracie v USA i ve světě.* Praha: Academia.

8 Přílohy

8.1 Přehled naplňovaných indikátorů u jednotlivých organizací a aktivit

			Profesní vzdělávání dospělých				Občanské vzdělávání dospělých	Komunitní aktivity a dobrovolnictví								
			Kurzy soft skills	Legislativní kurzy	Vzdělávací kurzy pro samosprávy krajů a obcí			Centrum pro komunitní práci	Česká asociace rozvojových agentur	Hnutí Brontosaurus	Komunitní centra v jednotlivých obcích a regionech	Komunitní plánování	Místní akční skupiny	Ratolest Brno o.s.	Sdružení pro komunitní práci Vsetín	Užitečný život o.s.
Indikátory aktivního občanství		Dobrovolná činnost v organizaci														
		Organizované aktivity pro komunitu														
		Účast ve volbách														
		Zapojení se do politické strany														
		Zapojení se do zájmové skupiny														
		Nenásilné formy protestu														
		Zapojení se do veřejné debaty														
Indikátory občanského vzdělávání	Znalosti	Znalosti pozadí														
		Faktické znalosti														
		Funkční znalosti														
	Hodnoty	Tolerance														
		Nenásilí														
		Respektování právního systému														
		Respektování lidských práv														
	Postoje	Politická účinnost														
		Důvěra v politiku														
		Zájem o politiku														
	Dovednosti	Kritické čtení														
		Debatní dovednosti														
		Dovednosti psaní														
		Dovednosti kritického naslouchání														
		Empatie														
		Sociální dovednosti														

			Občanské vzdělávání dospělých	Vzdělávací organizace	Agnes o.s.	AISIS o.s.	Asociace občanských poraden	Centrum občanského vzdělávání	Junák - kurz Růžový boubel	Poradna pro občanství, občanská a lidská práva	Rekval s.r.o	Vzdělávací středisko Caritas	Vzdělávací středisko Vila Čerych	Zážitkové kurzy	Instruktoři Brno	Prázdninová škola Lipnice	Veký vůz o.s.
Indikátory aktivního občanství		Dobrovolná činnost v organizaci															
		Organizované aktivity pro komunitu															
		Účast ve volbách															
		Zapojení se do politické strany															
		Zapojení se do zájmové skupiny															
		Nenásilné formy protestu															
		Zapojení se do veřejné debaty															
Indikátory občanského vzdělávání	Znalosti	Znalosti pozadí															
		Faktické znalosti															
		Funkční znalosti															
	Hodnoty	Tolerance															
		Nenásilí															
		Respektování právního systému															
		Respektování lidských práv															
	Postoje	Politická účinnost															
		Důvěra v politiku															
		Zájem o politiku															
	Dovednosti	Kritické čtení															
		Debatní dovednosti															
		Dovednosti psaní															
		Dovednosti kritického naslouchání															
		Empatie															
		Sociální dovednosti															

			Občanské vzdělávání dospělých	Osvětové akce	Amnesty International	Arnika	Člověk v tísni	Iniciativy usilující o změnu politiky	Kapesní manuál občana	KohoVolit.eu	Nesehnutí Brno	Společnost pro Fair Trade	Vzdělávání v rámci státní správy	Vzdělávání v rámci státních institucí
Indikátory aktivního občanství		Dobrovolná činnost v organizaci			■	■	■				■	■		
		Organizované aktivity pro komunitu												
		Účast ve volbách								■				
		Zapojení se do politické strany												
		Zapojení se do zájmové skupiny					■	■	■			■		
		Nenásilné formy protestu			■	■	■	■			■	■		
		Zapojení se do veřejné debaty			■	■	■	■	■		■	■		
Indikátory občanského vzdělávání	Znalosti	Znalosti pozadí			■	■	■				■			■
		Faktické znalosti			■	■	■	■	■	■	■			■
		Funkční znalosti			■	■	■	■	■	■	■			■
	Hodnoty	Tolerance			■		■				■			
		Nenásilí			■		■	■			■	■		
		Respektování právního systému								■				■
		Respektování lidských práv			■	■	■				■	■		■
	Postoje	Politická účinnost				■				■	■			■
		Důvěra v politiku												■
		Zájem o politiku				■		■		■	■			■
	Dovednosti	Kritické čtení			■	■	■			■	■	■		
		Debatní dovednosti						■						■
		Dovednosti psaní						■						
		Dovednosti kritického naslouchání			■	■	■			■	■	■		
		Empatie				■					■			
		Sociální dovednosti			■	■	■				■			